

อิทธิพลทางสังคมและเศรษฐกิจในการอนุรักษ์และปรับปรุงมรดกทางสถาปัตยกรรม
ชุมชนปากน้ำประแส อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง

โดย
นางสาวมณฑล ภูฤกษ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม แผน ก แบบ ก 2 (กลุ่มวิชาอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน)

ระดับปริญญาโท

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

อิทธิพลทางสังคมและเศรษฐกิจในการอนุรักษ์และปรับปรุงมรดกทางสถาปัตยกรรม
ชุมชนปากน้ำประแส อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม แผน ก แบบ ก 2 (กลุ่มวิชาอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน)
ระดับปริญญาามหาบัณฑิต
ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2563
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

SOCIAL AND ECONOMIC INFLUENCES IN THE CONSERVATION AND
IMPROVEMENT OF ARCHITECTURAL HERITAGE OF PAK NAM PRASAE
COMMUNITY, KLAENG DISTRICT, RAYONG PROVINCE

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Arts (History of Architecture)
Department of Architecture and Related Arts
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2020
Copyright of Graduate School, Silpakorn University

59052202 : ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม แผน ก แบบ ก 2 (กลุ่มวิชาอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน) ระดับปริญญาโท

คำสำคัญ : ชุมชนปากน้ำประแส, พลั้ว, การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอาชีพ, การปรับตัว, การใช้สอย, การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

นางสาว มณฑล ภู่อุทยาน: อิทธิพลทางสังคมและเศรษฐกิจในการอนุรักษ์และปรับปรุงมรดกทางสถาปัตยกรรมชุมชนปากน้ำประแส อำเภอแกลง จังหวัดระยอง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิรยา บุญประสงค์

การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานที่อยู่อาศัยของชุมชนปากน้ำประแส อำเภอแกลง จังหวัดระยอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความสำคัญในเชิงอนุรักษ์โดยการใช้ข้อจำกัดด้านทรัพยากรและการเอื้ออำนวยทางเศรษฐกิจสะท้อนจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของการประกอบอาชีพที่สัมพันธ์กับพัฒนาการทางสังคมและเมือง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้นำไปสู่การเปลี่ยนรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของที่พักอาศัยจากบ้านซึ่งเป็นสถานที่จัดเตรียมสิ่งของประกอบอาชีพประมงไปสู่บ้านเพื่อเป็นสถานที่รองรับนักท่องเที่ยวจากเหตุการณ์ที่กล่าวมานำไปสู่คำถามวิจัยที่ว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพ รูปแบบ และการใช้งานสถาปัตยกรรมในชุมชน รวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตอย่างไร โดยการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการค้นคว้าข้อมูลแบบปฐมภูมิในการลงศึกษาพื้นที่ เช่น การสำรวจชุมชน สถานที่ตั้ง เส้นทางคมนาคม สภาพแวดล้อม พร้อมทั้งการค้นคว้าแบบทุติยภูมิ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทั้งแนวคิด ทฤษฎี และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมไปถึงข้อมูลพื้นฐานของชุมชน และนำไปอภิปรายผ่านกรอบแนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ทั้งแนวคิด วิธีการ และการให้คุณค่า ผลการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมบ้านชาวประมงเดิมเพื่อใช้งานใหม่ในรูปแบบบริการเพื่อการท่องเที่ยว นั้น จะอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดของการปรับเปลี่ยนอาชีพ ซึ่งส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนลักษณะทางสถาปัตยกรรมในเวลาต่อมาโดยลักษณะการเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับสภาพเดิมของลักษณะทางสถาปัตยกรรม เงินลงทุน ความเข้าใจในสถาปัตยกรรม การให้คุณค่าที่สัมพันธ์ไปกับวิธีการในการจัดการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะทางสถาปัตยกรรม ทั้งในรูปแบบการจำลอง การสื่อความหมาย การใช้พื้นที่ที่มีอยู่ทดแทนการใช้งานเดิม

59052202 : Major (History of Architecture)

Keyword : Pak Nam Prasae community, Dynamic, Changes in occupational structure, Adaptation, Usability, Homestay

MISS MONTHALEE PHOOKRITSANA : SOCIAL AND ECONOMIC INFLUENCES IN THE CONSERVATION AND IMPROVEMENT OF ARCHITECTURAL HERITAGE OF PAK NAM PRASAE COMMUNITY, KLAENG DISTRICT, RAYONG PROVINCE THESIS ADVISOR : ASSISTANT PROFESSOR PEERAYA BOONPRASONG, Ph.D.

The research aims to study the conservative significance by using the limitation of resources and economic support. Reflected by the changes in occupational structure correlated with the social and rural development, leading to the changes of architecture style from the residence using for fishing preparation for their career to the residence that arranges for tourism. As the early incident leads to the research questions, how do the changes of occupational structure affect external form, style, and usability of the architecture, and also community lifestyle? The instruments employed in this research were primary source information by fieldwork, for example, area survey, location, transportation road, and environment, along with secondary source information by studying related literature and document, theories, community's development, and community's basic information.

The research findings were as follows: The transformation of fisherman's residence style had built to serve tourism which was influenced by the theory of career adaptation and later on, affected the architecture style. The transformation of architectural style depends on the original structure, investment capital, understanding of architecture, and the valuation of the transformation process which includes simulation model, meaning, and the usability in their space instead of the original benefit.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องอิทธิพลทางสังคมและเศรษฐกิจในการอนุรักษ์และปรับปรุงมรดกทางสถาปัตยกรรม ชุมชนปากน้ำประแส อำเภอแกลง จังหวัดระยองของผู้ศึกษานี้สามารถสำเร็จลุล่วงด้วยดีนั้นเนื่องจากได้รับความอนุเคราะห์ คำปรึกษา การแนะนำทางตลอดจนช่วยแนะนำแก้ไขข้อบกพร่องจากบุคคลต่างๆจำนวนมากดังนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิรยา บุญประสงค์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่คอยให้คำแนะนำ ผู้เขียนในการคิด วิเคราะห์ และเรียบเรียงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้เป็นไปตามระเบียบวิธีวิจัยอย่างถูกต้อง และเหมาะสม รวมถึงข้อคิดเห็นต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา

ศาสตราจารย์ สมชาติ จิ่งสิริอารักษ์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ สำหรับความรู้ด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม การอนุรักษ์โบราณสถานตลอดจนคำแนะนำและชี้แนะข้อคิดเห็นต่างๆให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สมบูรณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกที่ให้ความกรุณาและคำแนะนำในการแก้ไขวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้ครบถ้วนสมบูรณ์

อาจารย์ทุกท่านในภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรที่คอยสั่งสอน คอยแนะนำและมอบโอกาสให้แก่ผู้เขียนได้เรียนรู้และเดินทางไปเก็บเกี่ยวประสบการณ์ด้านสถาปัตยกรรมและการอนุรักษ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ขอขอบคุณหน่วยงานท้องถิ่นรวมถึงประชาชนในชุมชนปากน้ำประแสที่ให้ความร่วมมือสละเวลาเพื่อบอกเล่าเรื่องราวอันเป็นประโยชน์แก่การทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ พร้อมทั้งความเมตตาและเอ็นดูผู้เขียนให้สามารถเก็บข้อมูลได้อย่างครบถ้วน

ท้ายที่สุดขอขอบคุณครอบครัวและ นายชิษณุพงศ์ รุจิโรจน์วรางกูร และนายพัชรพงศ์ กุลกาญจนาชีวิน เพื่อนร่วมรุ่นปริญญาโทสาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ที่คอยเป็นกำลังใจและให้ความช่วยเหลือผู้เขียนเสมอมา ทำให้การทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จและครบถ้วนสมบูรณ์เสร็จสิ้นไปด้วยดี

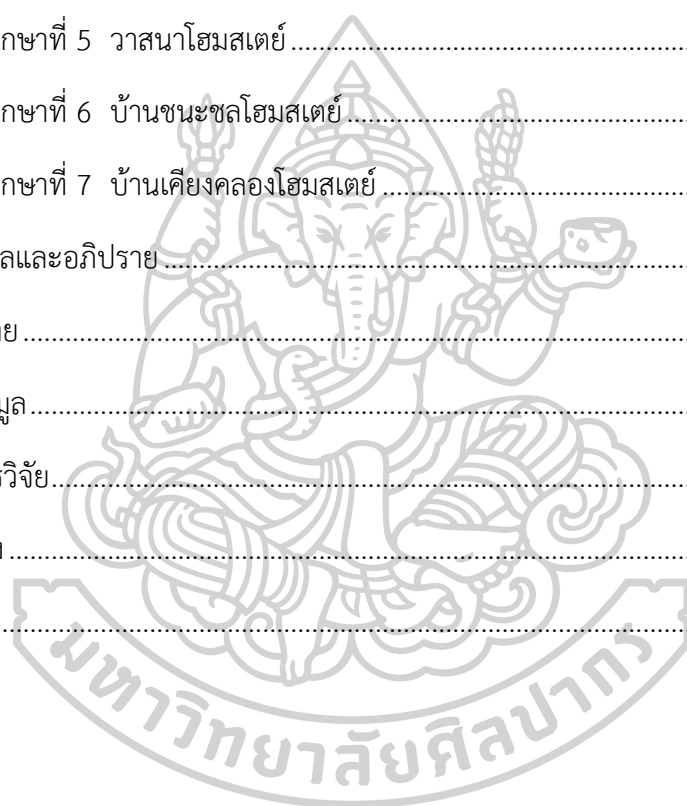
มณฑลลี ภู่กฤษณา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ข้อมูลพื้นฐาน.....	2
ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนปากน้ำประแส.....	9
วัตถุประสงค์ทางการศึกษา.....	23
คำถามการวิจัย.....	23
ข้อสันนิษฐานการวิจัย.....	23
ขอบเขตการวิจัย.....	24
ขอบเขตด้านพื้นที่.....	24
ขอบเขตด้านเนื้อหา.....	24
ขอบเขตด้านเวลา.....	25
ขั้นตอนการศึกษา.....	26
1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลต่างๆโดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนดังต่อไปนี้.....	26
2. นำข้อมูลที่ได้นำมาใช้ศึกษาวิจัยข้างต้นมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย.....	27
3. การสรุปผลและอภิปราย.....	27

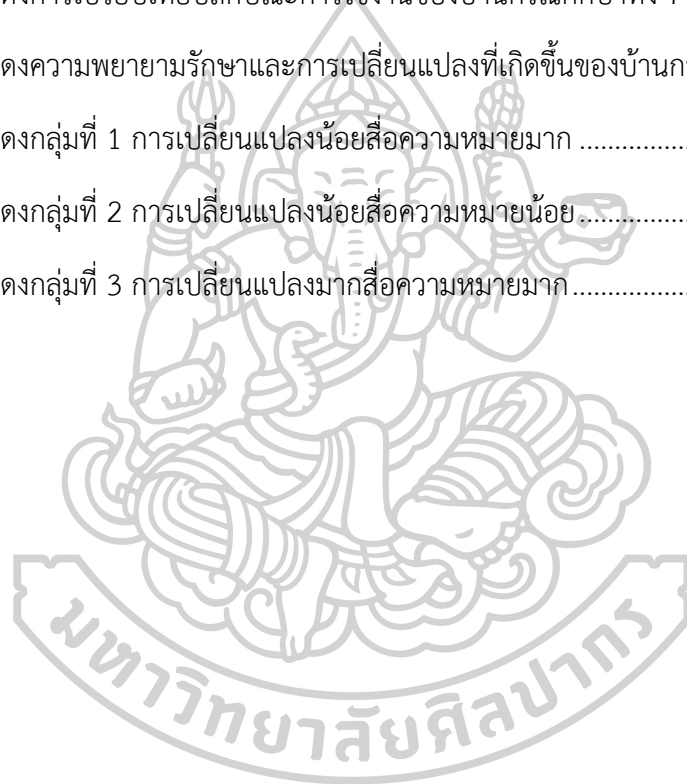
ระยะเวลาการทำวิจัย.....	28
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	28
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรมและวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	30
1. กฎบัตรสากลที่เกี่ยวข้อง.....	30
1.1 กฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์เมืองและชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ (Washington Charter 1987)	30
1.2 กฎบัตรเบอร์รา (Charter For Places Of Cultural Significant 1999: The Burra Charter).....	31
1.3 บันทึกแห่งกรุงเวียนนา (Vienna Memorandum 2005) ว่าด้วยแนวคิด “ภูมิทัศน์เมือง ประวัติศาสตร์ (Historic Urban Landscape)”	32
1.4 หลักการในการคุ้มครองและการบริหารจัดการเมืองเก่าและย่านชุมชนเก่า (The Valletta Principle For The Safeguarding And Management Of Historical Cities, Towns And Urban Areas 2011)	32
2. แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน.....	33
ความหมายของย่านชุมชนเก่า	35
การเปลี่ยนแปลงของชุมชน.....	38
3. แนวความคิดเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม.....	40
4. แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์.....	47
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	53
บทที่ 3 การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมในพื้นที่ปากน้ำประแส	59
1. ยุคการผลิตเพื่อยังชีพ	61
2. ยุคเริ่มต้นเศรษฐกิจเพื่อการค้า.....	62
3. ยุคเศรษฐกิจเพื่อการค้า	65
4. ยุคปัญหาอาชีพประมง	67
5. ยุคการเข้ามาของธุรกิจท่องเที่ยว.....	68

บทที่ 4 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมภายหลังการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพ.....	89
เกณฑ์ในการเลือกบ้านกรณีตัวอย่าง	89
กรณีศึกษาที่ 1 บ้านแสงมุกดา.....	92
กรณีศึกษาที่ 2 บ้านชานสมุทรโฮมสเตย์.....	101
กรณีศึกษาที่ 3 มหาสมุทร บุติค โฮมสเตย์.....	109
กรณีศึกษาที่ 4 บ้านกังจื่อ	119
กรณีศึกษาที่ 5 วาสนาโฮมสเตย์.....	126
กรณีศึกษาที่ 6 บ้านชนะชลโฮมสเตย์.....	132
กรณีศึกษาที่ 7 บ้านเคียงคลองโฮมสเตย์.....	140
บทที่ 5 สรุปลผลและอภิปราย.....	160
การอภิปราย	160
วิพากษ์ข้อมูล.....	163
สรุปลผลการวิจัย.....	169
รายการอ้างอิง	175
ประวัติผู้เขียน.....	180

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงระยะเวลาการทำวิจัย.....	28
ตารางที่ 2 แสดงรายชื่อโรงเรียนในอำเภอแกลง	63
ตารางที่ 3 แสดงกลุ่มอาชีพภายในชุมชนปากน้ำประแส	71
ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบลักษณะการใช้งานของบ้านกรณีศึกษาทั้ง 7 หลัง.....	149
ตารางที่ 5 แสดงความพยายามรักษาและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของบ้านกรณีตัวอย่าง	152
ตารางที่ 6 แสดงกลุ่มที่ 1 การเปลี่ยนแปลงน้อยสื่อความหมายมาก	154
ตารางที่ 7 แสดงกลุ่มที่ 2 การเปลี่ยนแปลงน้อยสื่อความหมายน้อย.....	156
ตารางที่ 8 แสดงกลุ่มที่ 3 การเปลี่ยนแปลงมากสื่อความหมายมาก.....	157

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 : แผนที่แสดงตำแหน่งและแผนที่ท้องที่จังหวัดระยอง	2
ภาพที่ 2 : แผนที่แสดงที่ตั้งของชุมชนปากน้ำประแส	3
ภาพที่ 3 : แผนที่แสดงอาณาเขตการปกครองเทศบาลตำบลปากน้ำประแส	5
ภาพที่ 4 : ประเพณีทอดผ้าป่ากลางน้ำในอดีต	7
ภาพที่ 5 : ประเพณีทอดผ้าป่ากลางน้ำปัจจุบัน	8
ภาพที่ 6 : แสดงหัวเมืองชายฝั่งภาคตะวันออกและเส้นทางเดินทัพเพื่อกู้ชาติของสมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราช	10
ภาพที่ 7 : อุโบสถและเจดีย์ภายในวัดสมมติเทพฐาปนาราม	13
ภาพที่ 8 : แผนที่เก่าปีพ.ศ. 2459 (แสดงที่ตั้งของวัดสมมติเทพฐาปนาราม)	14
ภาพที่ 9 : บริเวณปากน้ำประแส	15
ภาพที่ 10 : พัฒนาการชุมชนปากน้ำประแส	16
ภาพที่ 11 : แผนที่แสดงเส้นทางการท่องเที่ยวปากน้ำประแส	20
ภาพที่ 12 : พิธีเปิดถนนสายวัฒนธรรม “ประแส สร้างสุข”	21
ภาพที่ 13 : แสดงขอบเขตบริเวณพื้นที่ศึกษา	24
ภาพที่ 14 : พัฒนาการชุมชนปากน้ำประแส	60
ภาพที่ 15 : ประมงพาณิชย์, อวนจับปลา, การตกเบ็ด	62
ภาพที่ 16 : การค้าขายภายในชุมชน	64
ภาพที่ 17 : เรือจักรพงษ์เรือเดินสมุทรขนส่งผู้โดยสารขนาดใหญ่	64
ภาพที่ 18 : ตำแหน่งระหว่างตลาดสามย่านและตลาดชุมชนเก่าปากน้ำประแส	74
ภาพที่ 19 : สะพานไม้เดิมที่ใช้สัญจรภายในชุมชน	78
ภาพที่ 20 : แผนที่บริเวณปากน้ำประแส	78

ภาพที่ 21 : ไม้ไผ่ที่ใช้ตากอวนในอดีต	79
ภาพที่ 22 : ภาพถ่ายเก่าบริเวณชุมชนปากน้ำประแสแสดงให้เห็นลักษณะบ้านเก่าในชุมชน	79
ภาพที่ 23 : ภาพเรือนไม้ที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบจากต่างประเทศภายในตำบลปากน้ำประแส	81
ภาพที่ 24 : อาคารที่ใช้ประกอบอาชีพค้าขาย ทั้งอาคารชั้นเดียวและสองชั้น.....	82
ภาพที่ 25 : ลักษณะของอาคารสองชั้นที่ใช้อู่อาศัย.....	83
ภาพที่ 26 : อาคารไม้ที่ประกอบอาชีพประมง	83
ภาพที่ 27 : บ้านเรือนสมัยใหม่.....	84
ภาพที่ 28 : ภาพถ่าย : บริเวณหน้าบ้านติดถนน ใช้เป็นบ่อเลี้ยงกะพูน.....	85
ภาพที่ 29 : มหาสมุทร บุติก โฮมสเตย์ ทั้งฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก	86
ภาพที่ 30 : ที่ตั้งของกรณีศึกษาทั้ง 7 หลัง	91
ภาพที่ 31 : ที่ตั้งของบ้านแสงมุกดา.....	92
ภาพที่ 32 : แสงมุกดาโฮมสเตย์ บริเวณหน้าบ้านติดถนนเทศบาล 7 และบ้านส่วนที่ติดบริเวณแม่น้ำ ประแส.....	94
ภาพที่ 33 : บริเวณริมแม่น้ำเป็นรูปแบบชานบ้านที่ยื่นเข้าไปในแม่น้ำแบบเดิมและปัจจุบัน.....	94
ภาพที่ 34 : แพนผังบ้านแสงมุกดา	95
ภาพที่ 35 : ภายนอกอาคารแสงมุกดาโฮมสเตย์	97
ภาพที่ 36 : บริเวณภายในของอาคารด้านหน้าและบริเวณทางเชื่อมระหว่างอาคาร	97
ภาพที่ 37 : ด้านหน้าของอาคารหลังที่ 2 และบริเวณภายใน.....	97
ภาพที่ 38 : การต่อเติมห้องน้ำบริเวณทิศใต้และบริเวณทิศเหนือติดกับตัวบ้าน	98
ภาพที่ 39 : ห้องน้ำที่ถูกต่อเติมเพิ่มเข้ามาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว และห้องพักนักท่องเที่ยว	98
ภาพที่ 40 : ผังแสดงการใช้งานของพื้นที่.....	99
ภาพที่ 41 : ที่ตั้งบ้านชานสมุทรโฮมสเตย์.....	101
ภาพที่ 42 : บริเวณด้านหน้าฝั่งทิศตะวันออกและบริเวณด้านหลังฝั่งทิศตะวันตก	103
ภาพที่ 43 : แพนผังบ้านชานสมุทร.....	104

ภาพที่ 44 : พื้นที่บริเวณด้านในที่แสดงถึงลักษณะของอาคารด้านใน	105
ภาพที่ 45 : บริเวณชานบ้านติดกับแม่น้ำประแส	107
ภาพที่ 46 : ที่ตั้งมหาสมุทร บุติค โทมสเตย์	109
ภาพที่ 47 : บริเวณหน้าบ้านทางทิศตะวันออกและหลังบ้านบริเวณทิศตะวันตก	111
ภาพที่ 48 : บริเวณภายในของอาคาร	111
ภาพที่ 49: แผนผังมหาสมุทร บุติค โทมสเตย์เดิม	112
ภาพที่ 50 : แผนผังมหาสมุทร บุติค โทมสเตย์ปัจจุบัน	113
ภาพที่ 51 : การทำฐานรากและเสริมความแข็งแรงของฐานราก	115
ภาพที่ 52 : ภาพบริเวณหน้าบ้านและหลังบ้านมหาสมุทร บุติค โทมสเตย์ปัจจุบัน	116
ภาพที่ 53 : ภาพบริเวณภายในบ้านชั้น 1 และชั้น 2 มหาสมุทร บุติค โทมสเตย์ปัจจุบัน	117
ภาพที่ 54 : ที่ตั้งของบ้านกิ่งจ้อ	119
ภาพที่ 55 : ลักษณะอาคารและบริเวณภายในบ้านกิ่งจ้อก่อนการปรับเปลี่ยนการใช้สอย	120
ภาพที่ 56 : แผนผังบ้านกิ่งจ้อเดิม	121
ภาพที่ 57 : แผนผังบ้านกิ่งจ้อปัจจุบัน	122
ภาพที่ 58 : บริเวณส่วนต่อเติมที่เป็นที่พักอาศัยของเจ้าของบ้าน แสดงให้เห็นชั้นลอย และพื้นที่ส่วนต่อเติมใหม่และส่วนพื้นเดิม	123
ภาพที่ 59 : ภาพบ้านกิ่งจ้อปัจจุบัน	124
ภาพที่ 60 : ภาพบ้านกิ่งจ้อปัจจุบัน	125
ภาพที่ 61 : ที่ตั้งบ้านวาสนาโทมสเตย์	126
ภาพที่ 62 : ลักษณะด้านหน้าของอาคารและโถงภายใน	127
ภาพที่ 63 : ผังแสดงพื้นที่การใช้งานของบ้านวาสนาเดิมก่อนปรับเปลี่ยนทำโทมสเตย์	128
ภาพที่ 64 : แสดงผังการใช้งานหลังปรับเปลี่ยนมาทำโทมสเตย์	129
ภาพที่ 65 : บริเวณริมน้ำและบริเวณโถงที่มีการกั้นผนังทำเป็นห้องพัก	130
ภาพที่ 66 : ที่ตั้งบ้านชนะเลิศโทมสเตย์	132

ภาพที่ 67 : แผนผังบ้านชนะชลโฮมสเตย์เดิม	134
ภาพที่ 68 : บริเวณด้านหน้าติดถนน	134
ภาพที่ 69 : ภายในบริเวณบ้านชนะชลโฮมสเตย์.....	135
ภาพที่ 70 : แผนผังบ้านชนะชลโฮมสเตย์เดิม	136
ภาพที่ 71 : แผนผังบ้านชนะชลปัจจุบัน	137
ภาพที่ 72 : บริเวณภายในที่ต่อเติมห้องน้ำเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว	138
ภาพที่ 73 : ที่ตั้งบ้านเคียงคลองโฮมสเตย์.....	140
ภาพที่ 74 : แสดงบริเวณด้านหลังติดแม่น้ำประแสและบริเวณทิศใต้	141
ภาพที่ 75 : แผนผังบ้านเคียงคลองเดิม.....	142
ภาพที่ 76 : แผนผังบ้านเคียงคลองปัจจุบัน.....	143
ภาพที่ 77 : บริเวณที่พักของบ้านเคียงคลองโฮมสเตย์.....	144
ภาพที่ 78 : ภาพการตัดแปลงการใช้งานจากสิ่งแวดล้อมเดิมสู่การใช้งานใหม่.....	146
ภาพที่ 79 : บ้านชนะชลโฮมสเตย์,มุกดาโฮมสเตย์.....	166
ภาพที่ 80 : ชาญสมุทรมโฮมสเตย์,วาสนาโฮมสเตย์.....	167
ภาพที่ 81 : บ้านเคียงคลอง.....	167
ภาพที่ 82 : บ้านไม้เดิมก่อนถูกสร้างใหม่เป็นมหาสมุทรม บูติค โฮมสเตย์ และมหาสมุทรม บูติค โฮมสเตย์ปัจจุบัน.....	168

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานที่อยู่อาศัยของชุมชนปากน้ำประแส อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยและการใช้ประโยชน์ในบ้านพักอาศัยที่เป็นผลกระทบต่อเนื่องมาจากพลวัตทางสังคม เช่น การตัดถนน การย้ายถิ่นฐาน การประกอบอาชีพประมง เป็นต้น จากปัญหาที่กล่าวมานี้นำไปสู่การใช้รูปแบบบ้านพักอาศัยที่ตอบสนองอาชีพและบทบาทที่เปลี่ยนไปตามบริบทใหม่ทางสังคมของชุมชนปากน้ำประแส เพื่อทำความเข้าใจและอธิบายถึงสาเหตุการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จึงทำการค้นคว้าข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมา การตั้งถิ่นฐาน ประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ พร้อมทั้งศึกษาและเก็บข้อมูลด้านสภาพสังคมและเศรษฐกิจ รวมถึงข้อมูลผังการใช้สอยของบ้านพักอาศัยกรณีตัวอย่าง

จากการเปลี่ยนแปลงทางพลวัตทางสังคม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพเป็นผลให้คนบางกลุ่มหันมานำบ้านพักอาศัยของตนเองมาปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานเพื่อตอบสนองอาชีพใหม่ที่เกิดขึ้น เกิดการใช้ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมที่ตนเองมีอยู่สร้างรายได้สู่ครัวเรือนทดแทนรายได้หลักจากอาชีพประมงที่เปลี่ยนแปลงไป จะเห็นได้ว่าการใช้งานสถาปัตยกรรมในพื้นที่นั้นเป็นการใช้งานที่เชื่อมโยงกับรูปแบบอาชีพของเจ้าของบ้านพัก ดังนั้นเมื่อโครงสร้างทางอาชีพถูกเปลี่ยนบ้านพักอาศัยที่ถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างรายได้ถึงถูกเปลี่ยนแปลงตามการใช้งาน เมื่ออาชีพใหม่ได้เข้ามาทดแทนอาชีพเดิมรูปแบบกิจกรรมและการทำงานจึงถูกเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน จึงนำมาสู่คำถามในการวิจัยที่ว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและการทำงานของสถาปัตยกรรมในชุมชน และเกิดการเปลี่ยนแปลงต่อลักษณะทางกายภาพและวิถีการดำเนินชีวิตอย่างไร

จากข้อมูลข้างต้นนำไปสู่การศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ทั้งแนวคิดเกี่ยวกับชุมชน คุณลักษณะของย่านและชุมชนเก่า แนวคิดเรื่องคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม แนวคิดการอนุรักษ์ภูมิทัศน์ต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือและสร้างกระบวนการการศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชนปากน้ำประแส

ข้อมูลพื้นฐาน

ชุมชนปากน้ำประแสตั้งอยู่ชายฝั่งทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอแกลง จังหวัดระยอง คำว่า “ประแส” เป็นชื่อแม่น้ำสายหลักของระยองมีต้นกำเนิดจากลำคลองหลายสาย สายหลักคือ คลองไผ่ที่มีต้นน้ำอยู่ในเทือกเขาชะเมา ช่วงที่เป็นแม่น้ำประแสยาวประมาณ 26 กิโลเมตร และออกสู่ ปากอ่าวไทยบริเวณตำบลปากน้ำประแส ปัจจุบันชุมชนปากน้ำประแสอยู่ภายใต้การปกครองของ เทศบาลตำบลปากน้ำประแส ซึ่งมีเนื้อที่ 3,037.50 ไร่ หรือคิดเป็นพื้นที่ 4.866 ตารางกิโลเมตร อยู่ห่าง จากที่ว่าการอำเภอแกลง ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ และอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 200 กิโลเมตร

ภาพที่ 1 : แผนที่แสดงตำแหน่งและแผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดระยอง

ที่มา: <http://www.oceansmile.com/K/Rayong/Rayong1.htm>, เข้าถึงเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม

ภาพที่ 2 : แผนที่แสดงที่ตั้งของชุมชนปากน้ำประแส

ที่มา: <https://www.google.com/maps/place/ประแสร์>, เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2564.

ดัดแปลงโดย ผู้วิจัย

พื้นที่ส่วนใหญ่ตำบลปากน้ำประแส อำเภอกะลา จังหวัดระยอง เป็นที่ราบลุ่มชายฝั่งทะเลลาดต่ำลงสู่อ่าวไทยทางทิศใต้ ซึ่งมีชายฝั่งทะเลเว้าห่างติดอ่าวไทยยาวประมาณ 1-3 กิโลเมตร มีแม่น้ำ

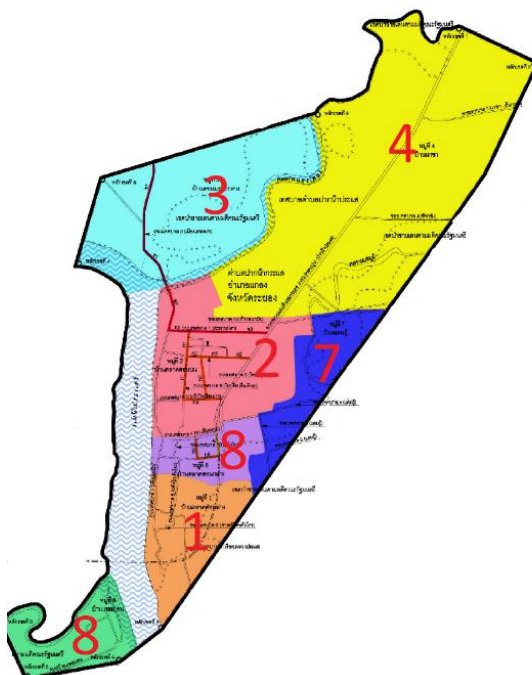
สายหลัก คือ แม่น้ำประแส ความยาวประมาณ 5-8 กิโลเมตร มีท่าเรือประมงขนาดใหญ่ เป็นแหล่งการค้าของตำบล บางพื้นที่เหมาะแก่การเกษตรถาวร พื้นที่ลักษณะนี้มีอยู่ตลอดริมฝั่งทะเลของปากน้ำประแส เหมาะกับการเพาะเลี้ยงสัตว์ทะเลชายฝั่งและแหล่งท่องเที่ยว¹ ป่าชายเลนของปากน้ำประแสมีความอุดมสมบูรณ์ ถือเป็นระบบนิเวศที่สำคัญของพื้นที่² เขตการปกครองของเทศบาลตำบลปากน้ำประแส แบ่งออกเป็น 7 หมู่บ้าน โดย หมู่ 1 หมู่ 2 หมู่ 6 หมู่ 7 และหมู่ 8 อยู่ภายใต้เขตการปกครองเทศบาลตำบลปากน้ำประแสทั้งหมด ส่วนหมู่ 3 และหมู่ 4 มีพื้นที่บางส่วนอยู่ภายใต้เขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองปูน และภายใต้เขตเทศบาลตำบลปากน้ำประแส จากข้อมูลที่แสดงมานั้น ไม่ปรากฏหมู่ 5 เนื่องจากเป็นผลมาจากการเมืองท้องถิ่น ทำให้ปัจจุบัน หมู่ 5 อยู่ภายใต้การดูแลของเทศบาลตำบลคลองปูน

- หมู่ที่ 1 ชุมชนตลาดตอนล่าง
- หมู่ที่ 2 ชุมชนตลาดตอนบน
- หมู่ที่ 3 ชุมชนดอนมะกอกกลาง
- หมู่ที่ 4 ชุมชนนาซา
- หมู่ที่ 6 ชุมชนแหลมสน
- หมู่ที่ 7 ชุมชนแสมผู้
- หมู่ที่ 8 ชุมชนตลาดตอนกลาง³

¹ เทศบาลตำบลปากน้ำประแส, แผนพัฒนาท้องถิ่น 4 ปี พ.ศ.2561-2564, (2561).

² กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, ลุ่มน้ำประแสร์, เข้าถึงเมื่อ 25 ธันวาคม 2562, https://km.dmcr.go.th/th/c_218/s_220

³ เทศบาลตำบลปากน้ำประแส, แผนพัฒนาท้องถิ่น 4 ปี พ.ศ.2561-2564, (2561).

ภาพที่ 3 : แผนที่แสดงอาณาเขตการปกครองเทศบาลตำบลปากน้ำประแส

ที่มา : เทศบาลตำบลปากน้ำประแส

หมู่บ้านทั้งหมด 7 หมู่บ้านมีแม่น้ำประแสกั้นเขตตำบล และมีลำคลองไหลออกสู่ทะเลนอก ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำอาชีพประมงพื้นบ้าน มีการทำนา กุ้ง เลี้ยงปลาน้ำกร่อยริมฝั่งแม่น้ำประแส ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่นี้ทำให้ตำบลปากน้ำประแสมีท่าเรือประมงขนาดใหญ่ มีชุมชนอยู่อย่างหนาแน่นจึงทำให้พื้นที่ดังกล่าวนี้กลายเป็นแหล่งการค้าของตำบล⁴ ส่วนบางส่วนของตำบลที่ไม่ติดแม่น้ำนั้นจะทำสวนผลไม้ เช่น หมู่ที่ 3 (บางพื้นที่) หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 7 (บางพื้นที่)

ตำบลปากน้ำประแส เป็นตำบลหนึ่งใน 15 ตำบลของอำเภอแกลง จังหวัดระยอง ที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จัดได้ว่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดระยอง ที่มีแหล่งป่าไม้ ต้นน้ำลำธาร การเชื่อมต่อกันระหว่างกระแสน้ำจืดไหลมาปะทะกับน้ำทะเล จนกลายเป็นแม่น้ำสายใหญ่ที่ติดกับทิศตะวันออกของอ่าวไทยที่เรียกกันว่า “ปากน้ำประแส” เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถมาสัมผัสวิถีชีวิต

⁴ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม, *เที่ยวสุขใจไปประแส*. เข้าถึงเมื่อวันที่ 23 กันยายน 2561, <http://www.thaiciv.com/wp-content/uploads/2016/12/Book-.pdf>

พื้นถิ่นเชิงอนุรักษ์โดยสภาพบ้านเรือนเก่า ๆ เช่น อาคารที่อยู่ภายในตลาดบ้านเก่าริมน้ำประแสที่เรียงรายไปตามแม่น้ำจนไหลออกไปสู่ปากน้ำประแส โดยรูปแบบบ้านเป็นอาคารไม้อายุร่วม 100 ปี

นอกเหนือจากอาคารบ้านเรือนในตลาดบ้านเก่าริมน้ำประแสแล้ว ชุมชนแห่งนี้ยังมีประเพณีที่สืบทอดมานับร้อยปีคือ ประเพณีทอดผ้าป่ากลางน้ำ ซึ่งเป็นประเพณีที่มีแห่งเดียวในประเทศไทยมีการทอดผ้าป่าในเวลากลางวันและลอยกระทงในเวลากลางคืน การทอดผ้าป่ากลางน้ำของชาวประแสเป็นไปตามวิถีชีวิตของผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ติดกับแม่น้ำประแส สอดคล้องกับอาชีพประมงของคนในชุมชนประเพณีทอดผ้าป่ากลางน้ำสันนิษฐานว่าสืบทอดกันมานานกว่า 100 ปี โดยประชาชนจะนำพุ่มผ้าป่าไปปักไว้กลางแม่น้ำประแส การทำพุ่มผ้าป่าจะใช้กิ่งไม้จากต้นฝาดหรือต้นโปรง ซึ่งเป็นต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ตามป่าชายเลนโดยทั่วไป ประดับตกแต่งพุ่มผ้าป่าให้สวยงาม จากนั้นไปนิมนต์พระสงฆ์มาชักผ้าป่าตามพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนา โดยนิมนต์พระสงฆ์ลงเรือไปยังพุ่มผ้าป่ากลางลำน้ำนั้น หลังจากประชาชนที่ร่วมประกอบพิธีจะพายเรือหรือแจวเรือของตนเข้าร่วมพิธีกลางลำน้ำนั้น หลังจากประกอบพิธีกรรมทอดผ้าป่ากลางน้ำแล้ว ประชาชนจะร่วมกิจกรรมสนุกสนานรื่นเริง โดยการจัดการละเล่นอันได้แก่การแข่งขันเรือพาย แข่งพายกะล่ แข่งพายเรือข้ามลำไม้ไผ่ แข่งชกมวยทะเล⁵

---

⁵ เทศบาลตำบลปากน้ำประแส, *ประเพณีทอดผ้าป่ากลางน้ำ*. เข้าถึงเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2561, [http:// www.prasae.com/ viewcontent.asp?group=17&contentid=92](http://www.prasae.com/viewcontent.asp?group=17&contentid=92).

ภาพที่ 4 : ประเพณีทอดผ้าป่ากลางน้ำในอดีต

ที่มา: <http://www.prasae.com/viewcontent.asp?group=17&contentid=92>,

เข้าถึงเมื่อ 28 พฤศจิกายน 2561.

การทอดผ้าป่ากลางน้ำได้มีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันจะมีขบวนเรือประมงขนาดใหญ่จำนวนนับร้อยลำมาแห่พุ่มผ้าป่า ภายในเรือจะมีเครื่องดนตรีบรรเลงตลอดเวลา และตามหน้าบ้านของชาวบ้านปากน้ำประแสจะนำพุ่มผ้าป่ามาปักไว้หน้าบ้านของตนบ้านละ 1 พุ่มตามความศรัทธา ตกแต่งให้สวยงาม แล้วนิมนต์พระสงฆ์จากวัดตะเคียนงามมาชักพุ่มผ้าป่า

ภาพที่ 5 : ประเพณีทอดผ้าป่ากลางน้ำปัจจุบัน

ที่มา: <http://www.prasae.com/viewcontent.asp?group=17&contentid=92>,

เข้าถึงเมื่อ 28 พฤศจิกายน 2561.

จะเห็นได้ว่าชุมชนปากน้ำประแสร์นั้นมีประวัตีสืบทอดมาอย่างยาวนาน โดยผ่านพลวัตทางสังคม ตั้งแต่บ้านเมืองทางฝั่งภาคตะวันออกเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งคือ การหลั่งไหลของคนจีนในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อคนจีนอพยพเข้ามาเป็นแรงงาน พ่อค้า ตลอดจนทำสวนทำไร่ในที่ดินแถบจังหวัดชายทะเลตะวันออกเป็นส่วนใหญ่ ทำให้เกิดชุมชนที่เป็นย่านตลาดและย่านขายของถาวร การเข้ามาตั้งหลักแหล่งนี้เองทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างชุมชน⁶ เนื่องจากคนจีนเป็นกลุ่มคนที่ประกอบอาชีพค้าขายจึงจำเป็นต้องไปแลกเปลี่ยนสินค้ากับชาวบ้านในแหล่งพื้นที่ต่างๆ (จากภูมิศาสตร์ของชุมชนปากน้ำประแสร์นั้น หากลองเรือไปตามแม่น้ำประแสจะพบว่าสามารถเดินทางทางเรือเพื่อไปออกอำเภอกาหลงได้ สามารถนำเอาผลผลิตพืชสวนมาแลกเปลี่ยนหรือหาซื้อเข้ามาเพื่อใช้เป็นสินค้า หรือแลกกับวัตถุดิบที่ได้จากทะเล) ทำให้เกิดเส้นทางคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบก เป็นผลให้เกิดท่าเรือเมล์เรือโดยสารจากระยองเข้ากรุงเทพฯ เรือเมล์นี้นอกจากจะเป็นเส้นทางโดยสารให้คนในท้องถิ่นเดินทางเข้ากรุงเทพฯ แล้ว ยังเป็นเรือที่ใช้บรรทุกของเพื่อเข้าไปค้าขายและแลกเปลี่ยนสินค้าในกรุงเทพฯ กลับเข้ามาขายในตลาดภายในชุมชนอีกด้วย

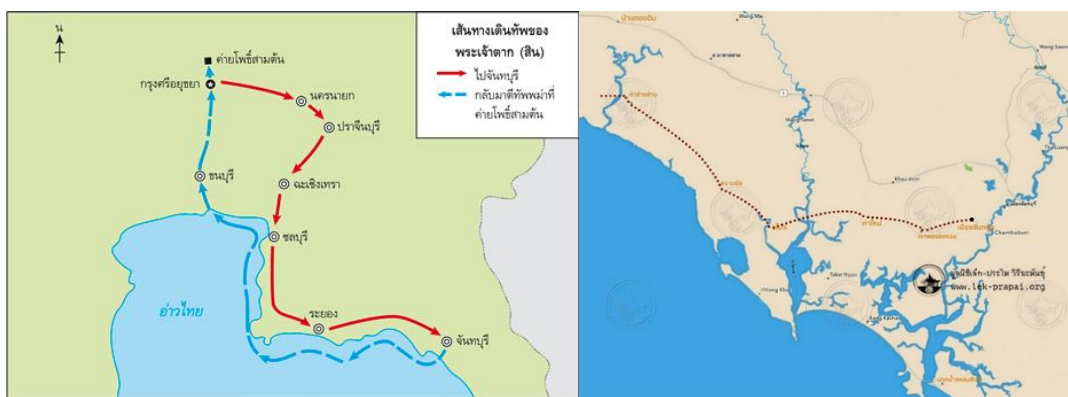
⁶ ศรีศักร วัลลิโภดม, “ภาคตะวันออกกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น”, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร 11,(1) (2558), 23.

แสดงให้เห็นว่าชุมชนปากน้ำประแสร์นั้นถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่เจริญรุ่งเรืองที่สุดในจังหวัดระยองในช่วงเวลานั้น

ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนปากน้ำประแสร์

ในอดีตพื้นที่ในจังหวัดระยองนั้น พบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยเมืองระยองนั้นอาจอยู่ในฐานะของหัวเมืองชายทะเลด้านตะวันออกในลักษณะบริเวณที่เป็นชายขอบ และมีความเป็นไปได้ว่าอาจจะมีอยู่มาตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นต้นมา เนื่องจากการสงครามกับเขมร และต่อเนื่องมาในสมัยของรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เนื่องจากในสมัยนี้การค้าทางทะเลมีมากขึ้น และพ่อค้าตะวันตกก็ได้เข้ามาตั้งสถานีการค้าและสนับสนุนให้เกิดหัวเมืองชายทะเลเพิ่มขึ้น จนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า พื้นที่หัวเมืองชายทะเลด้านตะวันออกจึงเกิดมีความสำคัญขึ้น เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพาไพร่พลหนีจากอยุธยา มาสร้างกำลังทางหัวเมืองตะวันออกเพื่อกลับไปกอบกู้กรุงศรีอยุธยา⁷ โดยพื้นที่ดังกล่าวนี้ได้ถูกใช้เป็นเส้นทางในการเดินทางผ่านทั้งนครนายก ปราจีนบุรี ชลบุรี โดยปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) แสดงให้เห็นถึงการมีอยู่ของเมืองระยองที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา และแสดงให้เห็นสภาพที่เป็นเมืองชายขอบอย่างชัดเจนของบ้านเมืองในภูมิภาคตะวันออก ชาวบ้านในพื้นที่เชื่อว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเดินทางพักกองกำลังเพื่อเข้าตีเมืองจันทบุรี โดยข้ามลำน้ำประแสร์บริเวณนี้และเดินทางไปยังแถบทุ่งสนามชัยและวัดสนามชัยในเส้นทางดังกล่าวเช่นกัน โดยเมืองชายทะเลตะวันออกเหล่านี้เป็นที่รวบรวมของโจรและนักเลงที่มีอำนาจและมีศรัทธาบรรดาศักดิ์เพื่อความสะดวกสบายในการปกครอง จึงเป็นเหตุให้สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงใช้กำลังในการปราบปราม จนมาในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์

⁷ เรื่องเดียวกัน, 25.

ภาพที่ 6 : แสดงหัวเมืองชายฝั่งภาคตะวันออกและเส้นทางเดินทัพเพื่อกู้ชาติของสมเด็จพระเจ้าตากสิน

มหาราช

ที่มา: <http://www.trueplookpanya.com/learning/detail/313>, เข้าถึงเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม

2563.

“ประแส” เป็นชื่อที่ปรากฏมาก่อนชื่อชุมชนที่อยู่ในปัจจุบัน ตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีฐานะเป็นเมืองเรียกว่า “เมืองประแส” แม้ชื่อตำบลซึ่งเกิดขึ้นในภายหลังตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ก็ใช้ว่า “ตำบลปากน้ำประแส” บรรดาศักร์กัณันท์ก็ใช้ว่า “ชุมชนประแสชล” แต่ยังคงหาหลักฐานไม่ได้ว่า “ประแส” มีความหมายว่าอย่างไร และไม่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เมื่อไม่สามารถหาความหมายของคำดังกล่าวได้ ราวปีพ.ศ. 2489 – 2493 ทางราชการจึงเปลี่ยนชื่อจาก “ประแส” เป็น “กระแส” ซึ่งหมายถึง “กระแสน้ำ” และเปลี่ยนชื่อตำบลเป็น “ตำบลปากน้ำกระแส” อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็ยังเรียกชื่อหมู่บ้านของตนว่า “ประแส” ตามที่เรียกกันมาแต่ดั้งเดิม รวมไปถึงสถานที่ราชการบางแห่งที่ยังคงใช้คำเดิมอยู่ เช่น สถานีตำรวจภูธรตำบลปากน้ำประแส การประปาปากน้ำประแส⁸ เป็นต้น

คำว่า “ประแส” ปรากฏหลักฐานเก่าแก่ที่สุดพบในจดหมายเหตุพระอุบาลีไปลังกาทวีปเมื่อ พ.ศ. 2295 ในสมัยรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ปรากฏว่า

⁸ เทศบาลตำบลปากน้ำประแส, แผนพัฒนาท้องถิ่น 4 ปี พ.ศ.2561-2564, (2561).

“...ครั้งเวลา บ่าย 3 โมงเช้า ยাত্রากำปั่น ทรงพระราชสาสน์ไปทิดบุรพา
ข้ามอ่าวไปตรงชลบุรี และใช้ไปนอกเกาะสี่ซัง เกาะไม้ เกาะคราม ช่อง
แสมสารตรงปากน้ำระยอง **ปากน้ำประแส** ปากน้ำจันทบุรี...”

จากจดหมายเหตุพระอุบลีไปลังกาทวิปี⁹ นั้น ตามความเห็นของพระครูประภัทรวิริยคุณ เจ้า
คณะอำเภอแกลง เจ้าอาวาสวัดตะเคียนงาม ตำบลปากน้ำประแส และนายระวี ปัญญาธิง สันนิษฐาน
ว่าคำว่า “ประแส” น่าจะมาจากคำในภาษาชอง โดยเพี้ยนมาจากคำว่า “พริแซร์” หรือ “ปรีแซร์” มี
ความหมายว่าทุ่งนา ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะภูมิประเทศในบริเวณนี้ ส่วนอีกความหมายหนึ่งมี
ผู้สันนิษฐานว่า “ประแส” น่าจะมาจากความหมายว่ากระแสน้ำจืดที่ไหลมาปะทะกับน้ำเค็มตรงปาก
แม่น้ำจึงเรียกว่า “ปากน้ำประแส”¹⁰

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ประแสเป็นชุมชนโบราณแห่งหนึ่งในจังหวัดระยองที่ไม่ปรากฏ
หลักฐานว่าชุมชนนี้ก่อตั้งขึ้นเมื่อใด แต่สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยอยุธยา เนื่องจากหลักฐานที่
พบส่วนใหญ่ที่กล่าวถึงเมืองระยองและประแสนั้นเป็นหลักฐานที่อยู่ในช่วงสมัยอยุธยา ซึ่งจากตำนาน
พระอารามและทำเนียบสมณศักดิ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เมืองประแสเป็นเมืองที่ไม่มีพระครู ส่วนเมือง
แกลงเป็นเมืองที่มีพระครู นั้นหมายความว่า ในตอนนั้นประแสนั้นมีสภาพเป็นเมืองอยู่เดิมแล้ว¹¹
นอกจากนั้น คำว่า ประแสก็ถูกพบอยู่ในพงศาวดารฉบับกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ ว่า

“...ปีจอ อัฐศก ณ วันอาทิตย์ แรม 1 ค่ำ เดือน 4 เมื่อเสด็จสถิตอยู่
ณ เมืองระยองนั้น หมูบ้านราชปัจจามิตร ซึ่งแตกต่างไปจากเมืองระยองลอบ
เข้ามาลักโค กระบือ ช้าง ม้า ไปเนื่อง ๆ จึงตรัสว่า อ้ายเหล่านี้เรากรุณามันว่า
เป็นข้าขอบขัณฑสีมาจะใคร่ทะนุบำรุงจึงมิได้กระทำอันตราย มันก็มีได้อ่อน
นุ่ม ยังจะมาคิดประทุษร้ายอีกเล่า ทั้งนี้เป็นผลวิลาภให้เกิดเป็นคนอาลัตย์

⁹ อังคณา แก้วคำหา, “แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำ จังหวัดระยอง”, วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาค คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (2550), 8.

¹⁰ กรมศิลปากร, โบราณคดีกัญภัย รายงานการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์แผนปฏิบัติการป้องกัน
แก้ไข พัฒนาลิ่งแวดล้อม โครงการก่อสร้างเขื่อน อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมานันท์,
2547), 12.

¹¹ เทศบาลตำบลเมืองแกลง, เมืองแกลงของเรา เมืองเก่าบรรพชน. (ระยอง : เทศบาลตำบลเมืองแกลง, 2546),
372.

อาธรรมฉะนี้จะละไว้มิได้ จึงเสด็จกรีธาพลทหารออกจากเมืองระยองไป ณ บ้านประแส บ้านไช้ บ้านคา บ้านกล่ำ บ้านแก่ง ซึ่งอ้ายขุนรามหมื่นล้อย ตั้งอยู่นั้น ครั้นอุษาโยคจึงทรงเครื่องราชภูษิตสำหรับบราชมณเฑียรสงครามเสร็จ เสด็จนำพลทหารเข้าไล่กระโจมฟันแทง...”¹²

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้เสด็จฯ ประพาสประแส เมื่อวันอาทิตย์ที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2427 และกล่าวในพระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมีฯ กรมหลวงจักรพรรดิพงษ์ ดังนี้

“...รุ่งขึ้นวันอาทิตย์ ขึ้น 10 ค่ำ เดือน 3 ออกเรือมาทอดที่ตรงปากน้ำประแสซึ่งเป็นที่พระแก่งแก้วกล้าอยู่ ลงเรือเล็ก เรือกลไฟลากเข้าไปดูลำน้ำประแส จนตลอดพันหมู่บ้านคนมีบ้านเรือนติด ๆ กันประมาณร้อยหลังเรือน ต่อเข้าไปข้างในเขาวังยังมีบ้านเรือนอีกมาก แต่เป็นหนทางไกลหาได้ไปไม่ กลับออกมาพักที่หัวแหลมซึ่งมีเมืองแก่งทำค้างไว้ พันปรำไปไม้ที่เขาทำไว้รับที่นั่น เห็นว่าภูมิฐานงาม จึงได้สั่งทำขึ้นประกอบพระเจดีย์เดิม ให้ชื่อไว้ว่า วัดสมมติเทพถาปนาราม ที่ต่อขึ้นไปข้างเหนือจะทำเป็นโรงพยาบาลสำหรับได้รักษาโจรผู้ร้าย ด้วยในระยะที่ไปนั้นก็เปลี่ยว ยานห่าง แต่ก่อนเคยมีสลัดทำร้ายเรืออยู่บ้าง ซึ่งได้จัดการรักษาให้แข็งแรง เวลาบ่ายออกจากปากน้ำประแส...”¹³

จากข้อความข้างต้นนั้นกล่าวถึงสถานที่เสด็จฯ ประพาส คือ บริเวณหาดแหลมสน ปากน้ำประแสในปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จฯ ประพาสเมืองชายทะเลฝั่งตะวันออกขึ้นประทับที่ตำบลปากน้ำกระแส ฝั่งแหลมสน เมืองแก่ง ทรงพระราชดำริว่า "ตำบลปากน้ำแหลมสนนี้สมควรเป็นที่สร้างอารามได้" จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระแก่งแก้วกล้า ผู้ว่าราชการเมืองแก่งสร้างพระอารามขึ้น ณ ที่ใกล้เจดีย์และพระราชทานนามว่า

¹² หนูมาน กรรณฐาน, ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 65 : พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), (นนทบุรี : ศรีปัญญา, 2562), 23.

¹³ พระราชหัตถเลขา ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมีฯ กรมพระจักรพรรดิพงษ์และคณะเสนาบดี เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู เมื่อรัตนโกสินทร์ ศก ๑๐๘, ๑๐๙, ๑๑๗, ๑๒๐ รวม 4 คราว, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปะไทย, 2549), 109.

"วัดสมมติเทพฐาปนาราม"พร้อมพระราชทานที่ดินสร้างวัดจำนวน 10 ไร่ 2 งาน¹⁴ พร้อมทั้งพระราชทานตู้พระไตรปิฎก พร้อมด้วยหนังสือพระไตรปิฎก 1 ชุด ธรรมาสน์ลายรดน้ำ 1 ธรรมาสน์โต๊ะหมู่บูชาลายทอง 1 ชุด พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหล่อด้วยสำริด 1 องค์ ถ้วยยามเสด็จฯ ประพาสยุโรป 1 ใบ และตะเกียงโคมแขวน 1 ดวง โดยสิ่งของที่พระราชทานทั้งหมดถูกเก็บรักษาอยู่ที่วัดสมมติเทพฐาปนาราม¹⁵

ภาพที่ 7 : อุโบสถ์และเจดีย์ภายในวัดสมมติเทพฐาปนาราม

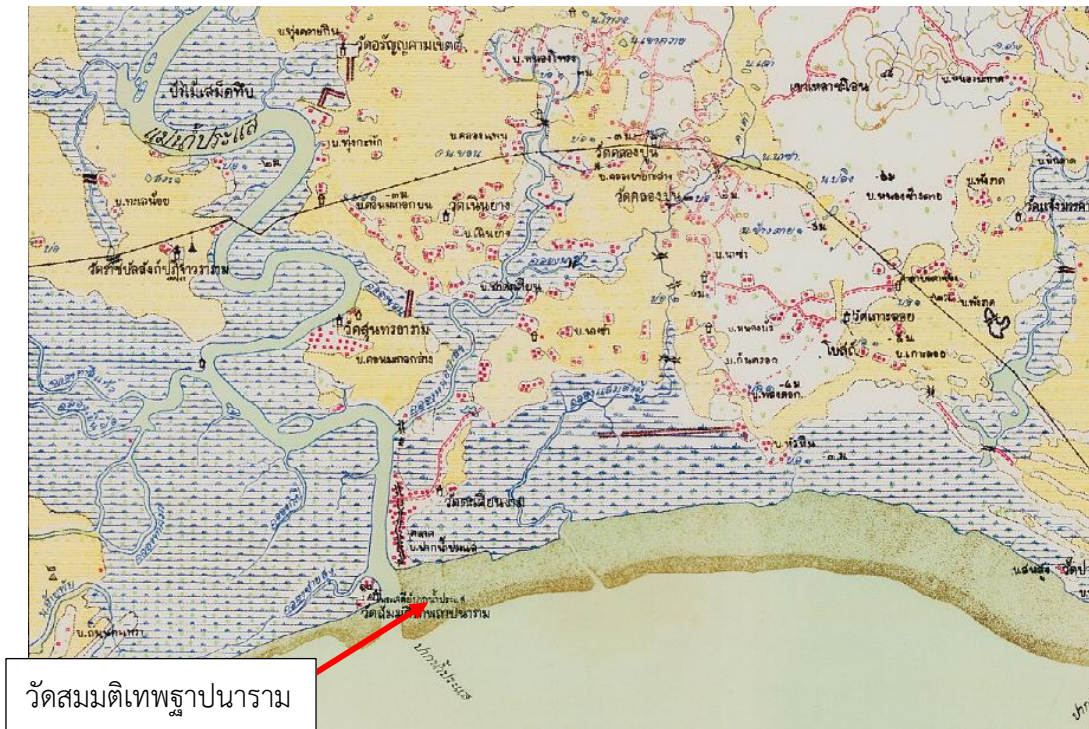
ที่มา: <http://www.thaimaptravel.com/articles-inner/location-tour/62.html>,

เข้าถึงเมื่อ 28 พฤศจิกายน 2561.

¹⁴ Thaimaptravel, วัดแหลมสน (สมมติเทพฐาปนาราม) ระยอง, เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2561, <http://www.thaimaptravel.com/articles-inner/location-tour/62.html>

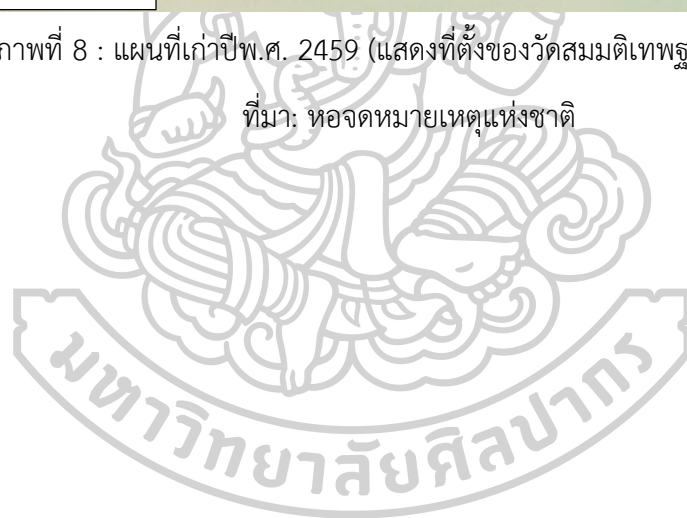
¹⁵ อังคนา แก้วคำหา, “แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำ จังหวัดระยอง,”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการวางแผนภาค คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (2550), 8.

ภาพที่ 8 : แผนที่เก่าปีพ.ศ. 2459 (แสดงที่ตั้งของวัดสมมติเทพธูปนาราม)

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

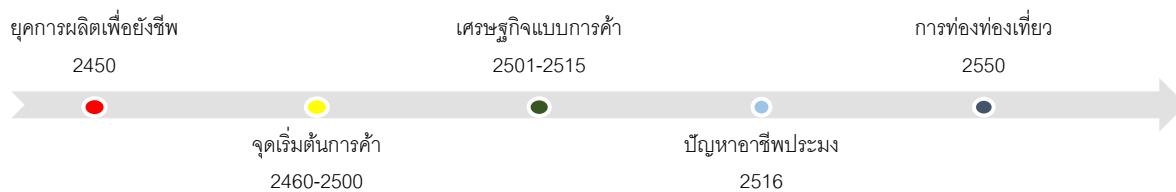

ภาพที่ 9 : บริเวณปากน้ำประแส

ที่มา: ผู้วิจัย

นับตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา หัวเมืองชายทะเล ตะวันออกในช่วงเวลานี้มีคนเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้น รวมไปถึงปากน้ำประแสเช่นเดียวกัน เป็นผลให้เกิดความหลากหลายทางด้านอาชีพ เช่น มีการปลูกข้าวรวมไปถึงไร่อ้อย มีการปลูกสวนผลไม้และยางพาราซึ่งนับได้ว่าเป็นอาชีพที่สำคัญมาจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่ชาวพื้นเมืองที่อยู่มาแต่เดิม ตามชายฝั่งทะเลมีอาชีพทำการประมง จากการเข้ามาของคนหลากหลายกลุ่มเป็นผลทำให้ย่านนี้มีความหลากหลายและซับซ้อนในทางวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น¹⁶

¹⁶ ศรีศักร วัลลิโภดม, “ภาคตะวันออกกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น”, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร 11,(1) (2558), 25.

ภาพที่ 10 : พัฒนาการชุมชนปากน้ำประแส

จากภาพพัฒนาการชุมชนปากน้ำประแสซึ่งการศึกษาในครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาในระยะเวลาที่ชุมชนปากน้ำประแสอยู่ในช่วงประสบปัญหาการประกอบอาชีพประมงจนถึงปัจจุบันที่เป็นยุคของการตอบสนองการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2558 – 2562)ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพที่เปลี่ยนไป และส่งผลกระทบต่อชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากชุมชนปากน้ำประแสเดิมมีอาชีพประมงเป็นอาชีพที่มีความสำคัญมากในพื้นที่ เนื่องจากมีสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อการทำอาชีพประมงมากที่สุด เมื่ออาชีพประมงประสบปัญหาเจ้าของเรือประมงหลายกิจการจำเป็นต้องล้มเลิกกิจการด้วยเหตุผลหลายประการจากทั้งเจ้าของกิจการเองรวมไปถึงมาตรการจากทางรัฐบาลที่ไม่สนับสนุนอาชีพประมง จากการออกกฎหมายการประมงและระเบียบวิธีปฏิบัติของชาวประมงที่ออกนี้ส่งผลให้ชาวประมงในพื้นที่ชายฝั่งทะเลทั้ง 22 จังหวัดรวมไปถึงประมงที่ชุมชนปากน้ำประแสประสบกับปัญหาไม่สามารถออกเดินเรือเพื่อไปหาปลาได้ นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2558 รัฐบาลได้ดำเนินการออกกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมขัดกับอนุสัญญากฎหมายทะเล ด้วยการขาดความรู้ ขาดความเข้าใจ มีการกำหนดโทษที่รุนแรงชนิดที่ไม่เคยมีมาก่อนในประเทศไทย มีการออกกฎหมายในระดับรองถึงกว่า 200 ฉบับ มีการบังคับใช้ที่จ้องจับผิดด้วยความอคติ ไม่ยอมรับเหตุผลไม่ใช้หลักรัฐศาสตร์ในการดำเนินการจนชาวประมงต้องถูกจับดำเนินคดี นับ 10,000 ราย เสียค่าปรับนับล้านบาท ต้องถูกดำเนินคดี มีหนี้สิน เรือที่เป็นทรัพย์สินกลายเป็นเศษไม้เศษเหล็ก จอดโดยไม่สามารถออกเดินเรือได้นับ 100 ลำ¹⁷ จากการออกกฎหมายดังกล่าวส่งผลให้ชาวบ้านไม่สามารถออกเดินเรือเพื่อประกอบอาชีพได้ โดยปัญหาที่มีผลกระทบต่อชาวประมงโดยตรง ได้แก่

¹⁷ ภาวิดา รังษี, “ปัญหาการประมงพาณิชย์ในจังหวัดระนอง” วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา, 4,(4), (2563): 119-128.

1. การแก้ปัญหาการทำประมงผิดกฎหมาย¹⁸ (command center for combating illegal fishing) ประเทศไทยได้ถูกสหภาพยุโรปประกาศให้ใบเหลือง เมื่อวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2558 รัฐบาลจึงได้มีคำสั่งหัวหน้ารักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 10/2558 เรื่องการแก้ปัญหาการทำประมงผิดกฎหมาย (command center for combating illegal fishing : CCCIF) หรือ ศูนย์บัญชาการการแก้ปัญหาการทำประมงผิดกฎหมาย (ศปมผ.) ขึ้นเพื่อเป็นศูนย์เฉพาะกิจ เพื่อทำการปฏิบัติหน้าที่ในการกำหนดแนวทางแก้ปัญหาประมงผิดกฎหมาย หรือ IUU Fishing ของไทย โดยมีการจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการแห่งชาติในการแก้ปัญหาประมงผิดกฎหมาย ครอบคลุมไปถึงการดูแลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผน คอยกำหนดดูแลและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการเสนอแนะปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย กฎ ระเบียบที่เกี่ยวข้องให้เป็นไปตามมาตรฐานสากล เริ่มปฏิบัติหน้าที่ตั้งแต่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2558 เป็นต้นไป

2. ภาคือนุสัญญา C188¹⁹ อนุสัญญาดังนี้เป็นอนุสัญญาที่จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบเรือใช้ภาคือนุสัญญา C188 ได้ให้เรือประมงต้องเรือเก่งเรือเพื่อทำห้องน้ำ ห้องนอน ห้องครัว ความสูงเพดานเก่งเรือใหม่ต้องใช้เงินนับล้านบาทต่อลำ ทำให้ชาวบ้านในชุมชนต้องหาอาชีพอื่นรองรับเพื่อหารายได้สู้ครอบครัว

3. ปัญหาระบบติดตามเรือประมง²⁰ กรมประมงจึงได้จัดทำระบบติดตามตำแหน่งเรือ (vessel monitoring system : VMS) ปัญหาที่พบคือ หลังจากการใช้งานพบว่าสัญญาณไม่มีความเสถียร เรือหลายลำเกิดปัญหาการขาดหายของสัญญาณ โดยไม่ได้เกิดจากชาวประมงเมื่อเกิดเหตุสัญญาณขาดหายเจ้าของเรือก็ต้องพยายามติดต่อเรือให้ได้ภายใน 4 ชั่วโมงเมื่อไม่สามารถกลับเข้ามา

¹⁸ พวงทอง อ่อนอุระ, ความหมายของ “illegal fishing” กับ “iuu fishing” แตกต่างกันหรือไม่อย่างไร, เข้าถึงเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2562, <https://drive.google.com/drive/u/1/folders/1Rb4Z6rTZrH0ljbUKyTWyiXK2sdWJECtr>.

¹⁹ กลุ่มงานมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศ สำนักพัฒนามาตรฐานแรงงาน กรมสวัสดิการคุ้มครองแรงงาน, อนุสัญญาดังที่ 188 ว่าด้วยการทำงานในภาคการประมง ค.ศ.2007, เข้าถึงเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2562, <https://drive.google.com/drive/u/1/folders/1Rb4Z6rTZrH0ljbUKyTWyiXK2sdWJECtr>.

²⁰ ศูนย์เฝ้าระวังและคาดการณ์สถานการณ์ด้านการประมง กองวิจัยและพัฒนา กรมประมง, ระเบียบเรือประมงไทย VMS (vessel monitoring system, เข้าถึงเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2562, <https://drive.google.com/drive/u/1/folders/1Rb4Z6rTZrH0ljbUKyTWyiXK2sdWJECtr>.

รายงานตัวก็เท่ากับว่าชาวประมงนั้นเข้าข่ายการทำประมงผิดกฎหมาย หากสัญญาอนุญาตหายครบสี่ ชั่วโมง จะต้องนำเรือประมงเข้าฝั่งทันที

4. ปัญหาถัดมาคือปัญหาการแจ้งเรือเรือออกที่ศูนย์ควบคุมการแจ้งเข้า-ออกเรือประมงและ จุดตรวจส่วนหน้า²¹ การแจ้งการเข้าออกของเรือประมงเป็นส่วนหนึ่งของกลไกภาครัฐที่เข้ามาจัดการ ปัญหาการทำประมงผิดกฎหมาย เพื่อควบคุมการเข้าออกเรือประมงให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดที่เป็นทั้งกฎหมาย คำสั่งคสช. กฎกระทรวง ประกาศ และระเบียบภายใต้การควบคุมและ กำกับดูแลของนายทหารเรือที่ได้รับแต่งตั้งจากศูนย์ประสานการปฏิบัติในการรักษาผลประโยชน์ของชาติทางทะเล

อย่างไรก็ตาม เมื่อภาครัฐมีนโยบายเข้มงวดกับชาวประมงมากขึ้นในช่วงประมาณ พ.ศ. 2557 การควบคุมการออกเรืออย่างเข้มงวดโดยห้ามออกเรือไปนอกเขต ทำให้ชาวชุมชนปากน้ำประแสซึ่ง ส่วนใหญ่มีอาชีพประมงมีต้นทุนสูงขึ้นในการต้องดูแลทำใบอนุญาตให้แก่แรงงานต่างด้าว ขณะที่ รายได้ลดลงเพราะไม่สามารถออกเรือไปจับสัตว์น้ำนอกเขตได้ จึงทำให้ชาวประมงบางส่วนตัดสินใจ ขายเรือเพราะหากทำไปก็ขาดทุนและหันมาทำธุรกิจโฮมสเตย์ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวแทน ประกอบ กับความได้เปรียบด้านแหล่งที่ตั้งเพื่อรองรับการท่องเที่ยวของชุมชนปากน้ำประแสดึงดูดให้คนนอก ชุมชนมาซื้อที่เพื่อทำโฮมสเตย์ด้วยเช่นกัน ปัจจุบันโฮมสเตย์ในพื้นที่ชุมชนปากน้ำประแสจึงแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ

---

²¹ ความร่วมมือสากลเพื่อสนับสนุนชาวประมง (icsf), *คู่มือ ไอซีเอสเอฟ: ความเข้าใจอนุญาตว่าด้วยการ ทำงานในภาคการทำประมง ปี 2007*, (2007).

1) กลุ่มที่ยังคงทำโฮมสเตย์ตามนิยามของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ซึ่งได้รับการดูแลสนับสนุนจากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

2) กลุ่มที่มีการพัฒนายกระดับมาตรฐานโฮมสเตย์ให้ดีขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการที่พักที่เป็นมาตรฐานมากขึ้น โดยมีสมาชิกเป็นกลุ่มโฮมสเตย์บ้านริมน้ำ 10 หลัง ได้แก่ แสงมุกดาโฮมสเตย์ บ้านขานสมุทรโฮมสเตย์ เกดแก้วโฮมสเตย์ บ้านก่งจ้อโฮมสเตย์ บ้านวาสนาโฮมสเตย์ บ้านชนะชลโฮมสเตย์ ดีดีโฮมสเตย์ บ้านสุดสาครโฮมสเตย์ บ้านเคียงคลองโฮมสเตย์ และกุกักโฮมสเตย์ โดยสมาชิกมีการประชุมกันเดือนละครั้งและเก็บเงินสมาชิกรายละ 500 บาทต่อเดือนเพื่อมาใช้ในการทำกิจกรรมร่วมกัน ส่งผลให้เจ้าของกิจการหลายเจ้าต้องปรับตัวและตอบสนองต่อรูปแบบสังคมที่เปลี่ยนไปและหันมาตอบรับกระแสการท่องเที่ยวเพื่อดำรงชีพให้อยู่รอดภายใต้สถานการณ์สังคมเศรษฐกิจรูปแบบใหม่

ต่อมาเมื่อมีนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทย ภายหลังจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ที่ได้นำเสนอแผนยุทธศาสตร์มุ่งสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวที่เน้นอยู่บนพื้นฐานความเป็นเอกลักษณ์และความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนปากน้ำประแสก็เป็นหนึ่งในชุมชนที่ต้องการพัฒนาชุมชนของตนให้เป็นชุมชนท่องเที่ยว เป็นผลให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักถึงอดีตของชุมชน เกิดความหวงแหนและโหยหาอดีตและตัวตนของชุมชน ประกอบกับสภาพของชุมชนปากน้ำประแสที่มีศักยภาพมากพอที่จะสนับสนุนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเชิงระบบนิเวศจากศักยภาพที่มีทำให้ชาวบ้านตำบลปากน้ำประแสต้องการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวและหารายได้เข้าสู่ชุมชน นอกเหนือเสียจากการทำอาชีพประมง โดยอาศัยอัตลักษณ์และประวัติศาสตร์ของชุมชนเป็นเครื่องมือดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชม และต้องการที่จะพลิกฟื้นเศรษฐกิจชุมชนและกระจายรายได้สู่ชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบกับนโยบายรัฐที่เข้มงวดขึ้นในการทำประมงทำให้ชาวบ้านในชุมชนปากน้ำประแสหลายคนหันมาทำโฮมสเตย์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวมากขึ้น

การพัฒนาการของโฮมสเตย์ในพื้นที่ชุมชนปากน้ำประแส²² เริ่มจากนายเดชฤทธิ์ สิมศิริ ซึ่งเป็นปลัดเทศบาลเห็นว่าพื้นที่ชุมชนปากน้ำประแสจะมีการพัฒนาให้เกิดโฮมสเตย์และถนนคนเดิน

²² Bensiya at, *วิวัฒนาการประแส*, เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2562, <http://www.smcbt.net/?p=2356>

ผลสืบเนื่องจากนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทยภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ที่ได้นำเสนอแผนยุทธศาสตร์มุ่งสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยสนับสนุนในเรื่องของการท่องเที่ยวเป็นหลัก ส่งผลให้เกิดระบบการจัดการที่มาจากภาครัฐโดยให้หน่วยงานท้องถิ่นในพื้นที่เป็นผู้รับผิดชอบ ประกอบกับคนเริ่มให้ความสำคัญกับการศึกษาและฟื้นฟูบ้านและชุมชนเก่า จึงเกิดการขับเคลื่อนในท้องถิ่นของตนเองผ่านหน่วยงานท้องถิ่นที่รับผิดชอบ จึงมุ่งเน้นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดรายได้ทางเศรษฐกิจมากกว่าการพัฒนาที่ยั่งยืน เน้นในเรื่องของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นหลัก มากกว่าเน้นการส่งเสริมรักษาตัวบ้านและชุมชนเก่า ละเลยตัวตนของชุมชนที่สามารถสร้างความยั่งยืนได้มากกว่า²³ ดังนั้นหน่วยงานท้องถิ่นจึงต้องค้นหาความเป็นตัวตน เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ต่าง ๆ ภายในชุมชน โดยใช้ทรัพยากรที่มีในชุมชนมาคือพื้นและอธิบายตัวตนความเป็นบ้านและชุมชนประมงเก่าแก่ที่มีความสำคัญในอดีต เทศบาลตำบลปากน้ำประแสจึงคัดเลือกชุมชนบ้านเก่าริมน้ำประแสเพื่อทำเป็นถนนสายวัฒนธรรม ภายใต้โครงการถนนสายวัฒนธรรม "ประแส สร้างสุข" ซึ่งดำเนินการระหว่างเดือนพฤษภาคม-กันยายน 2559 ณ ถนนบ้านเก่าริมน้ำประแส โดยถนนสายวัฒนธรรม “ประแส สร้างสุข” จัดทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2559 โดย นายวิระ โรจน์พจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม

ภาพที่ 12 : พิธีเปิดถนนสายวัฒนธรรม “ประแส สร้างสุข”

ที่มา: <http://www.prasae.com/viewcontent.asp?group=20&contentid=114>, เข้าถึงเมื่อ 12 มีนาคม

2564

²³ โครงการการศึกษาจัดทำนโยบายและยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ฟื้นฟูบ้านชุมชนเก่าแห่งชาติ ปีงบประมาณ พ.ศ.2561. “บ้านชุมชนเก่าอยู่ตรงไหนนโยบายสาธารณะ” ประชุมรับฟังความคิดเห็นระดับประเทศ ต่อร่างนโยบายและยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ฟื้นฟูบ้านชุมชนเก่าแห่งชาติ “ภาคตะวันออก”, (2561).

กิจกรรมที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นกิจกรรมที่ถูกจัดขึ้นโดยหน่วยงานท้องถิ่น คือ เทศบาลตำบลปากน้ำประแส แสดงให้เห็นถึงความคาดหวังเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนา รวมไปถึงการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นด้วยการนำมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นมาพัฒนาอย่างยั่งยืนตามนโยบายรัฐบาลในการสร้างความมั่นคง ยั่งยืนในชุมชนโดยใช้มิติทางวัฒนธรรมสร้างการมีส่วนร่วม โดยนำทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นมาสร้างรายได้ก่อให้เกิดความเข้มแข็งและความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง²⁴ นอกเหนือจากนี้เทศบาลตำบลปากน้ำประแส ได้จัดทำโครงการที่อาศัยต้นทุนทางด้านวัฒนธรรมในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นประเพณีท้องถิ่นที่มีชื่อเสียง ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม รวมไปถึงการใช้บ้านพักอาศัยย่านบ้านเก่าริมแม่น้ำประแสเป็นสื่อให้นักถึงบ้านชาวประมงที่เปี่ยมไปด้วยประวัติศาสตร์อันยาวนานคู่ชุมชนปากน้ำประแส จัดทำบ้านพิพิธภัณฑสถานซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงอนุรักษ์ การจัดงานถนนคนเดิน งานมหรหรรษาอาหารและของดีเมืองประแส เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว

การพัฒนาชุมชนจากหน่วยงานท้องถิ่นเทศบาลตำบลปากน้ำประแสถือเป็นการจัดโครงการขึ้นเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยละเอียดถึงตัวตนของชุมชน โครงการถนนสายวัฒนธรรมและการจัดถนนคนเดิน จึงเป็นกิจกรรมที่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากคนในชุมชนมีความตื่นตัวในกิจกรรมในช่วงแรกเท่านั้น เมื่อจำนวนนักท่องเที่ยวไม่สอดคล้องกับจำนวนร้านค้าที่เรียงรายอยู่ในชุมชน ส่งผลให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นเริ่มซบเซาลงและไม่ประสบความสำเร็จในที่สุด เนื่องจากโครงการที่เกิดขึ้นเป็นโครงการที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับวิถีดั้งเดิมของคนในชุมชน ดังนั้นเมื่อจำนวนนักท่องเที่ยวมีจำนวนไม่เพียงพอต่อความต้องการจึงทำให้คนในชุมชนกลับสู่วิถีดั้งเดิมของตน

จากโครงการดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการพยายามจัดกิจกรรมที่ตอบสนองการท่องเที่ยวแบบสุดโต่งโดยปราศจากความเข้าใจวิถีของชุมชนที่แท้จริงไม่สามารถที่จะทำให้โครงการนั้น ๆ อยู่รอดไปได้ อย่างยั่งยืน ประกอบกับการใช้กุศโลบายการอนุรักษ์เพื่อสร้างความเป็นย่านและชุมชนเก่าที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์มาดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยปราศจากความรู้ความเข้าใจในเชิงอนุรักษ์ที่แท้จริงสอดคล้องกับประเด็นในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมภายในชุมชนจากบ้านประมงสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานเพื่อตอบสนองการใช้งานรองรับการท่องเที่ยว

²⁴ เทศบาลตำบลปากน้ำประแส, ถนนสายวัฒนธรรม. เข้าถึงเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2561, <http://www.prasae.com/viewcontent.asp?group=17&contentid=92>.

วัตถุประสงค์ทางการศึกษา

1. ศึกษาลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม และประเพณีรวมถึงพัฒนาการของชุมชนปากน้ำประแสที่มีความสัมพันธ์ถ่ายทอดไปยังรูปแบบทางสถาปัตยกรรม
2. ศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพของชุมชน
3. วิเคราะห์วิธีการที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมของชุมชนประแสจากการใช้งานบ้านพักอาศัยสู่การปรับปรุงบ้านเพื่อการท่องเที่ยว
4. อภิปรายผลการศึกษาจากการศึกษาว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยเฉพาะโครงสร้างทางอาชีพมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่อย่างไรว่ามีกระบวนการและแรงจูงใจให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบทางสถาปัตยกรรมอย่างไรจากการศึกษากรณีศึกษาที่ได้คัดเลือกไว้

คำถามการวิจัย

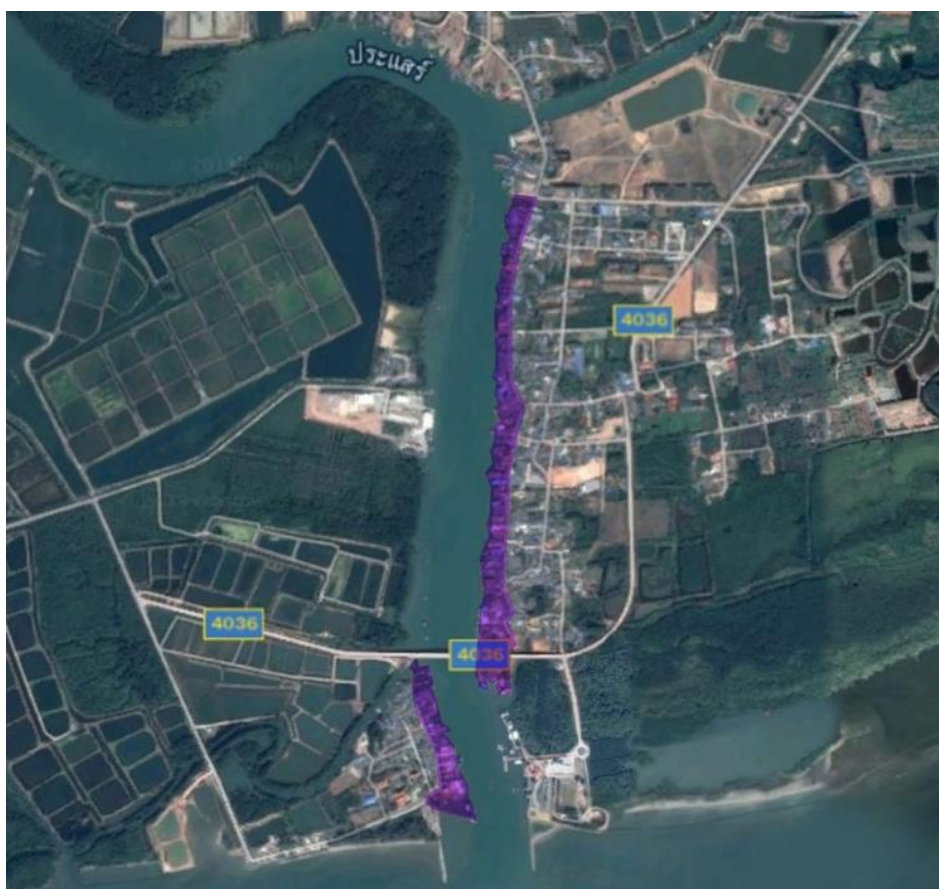
การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและการทำงานของสถาปัตยกรรมในชุมชน และเกิดการเปลี่ยนแปลงต่อลักษณะทางกายภาพและวิถีการดำเนินชีวิตอย่างไร

ข้อสันนิษฐานการวิจัย

เมื่อชุมชนให้ความสำคัญกับการนำเอาบ้านพักอาศัยของตนมาปรับปรุงเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว ส่งผลให้การให้ความสำคัญในเชิงอนุรักษ์ถูกลดทอนลง การอนุรักษ์เป็นเพียงกระบวนการหนึ่งในการสร้างภาพลักษณ์ให้ชุมชนปากน้ำประแสเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ ให้หวนนึกถึงชุมชนปากน้ำประแสที่เป็นชุมชนประมงที่มีความสำคัญในอดีตเพื่อเป็นการสร้างโอกาสในการหารายได้จากกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนั้นรูปแบบของการอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการอนุรักษ์ที่แปรผกผันไปกับการใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ เนื่องจากคนในชุมชนให้ความสำคัญกับผลตอบแทนจากการใช้บ้านพักอาศัยของตนสร้างรายได้เชิงพาณิชย์

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่ ชุมชนปากน้ำประแสแห่งนี้ตั้งอยู่ในเทศบาลปากน้ำประแส โดยเลือกบ้านกรณีศึกษาจากบ้านในชุมชนปากน้ำประแสบริเวณริมน้ำที่เคยประกอบอาชีพประมงมาแต่เดิม และได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างอาชีพตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปและตอบรับกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการปรับเปลี่ยนบ้านพักอาศัยของตนเป็นโฮมสเตย์เพื่อรองรับกระแสการท่องเที่ยวในปัจจุบัน

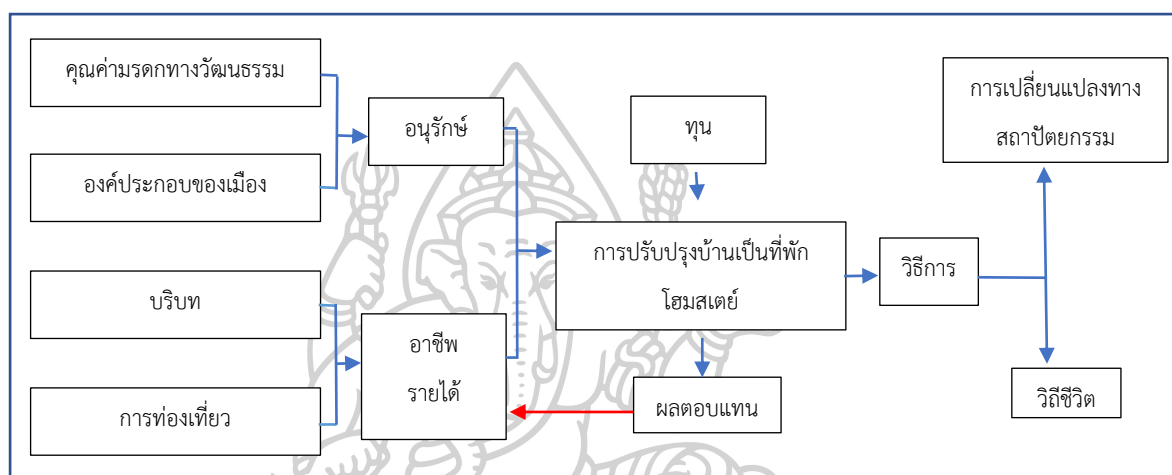
ภาพที่ 13 : แสดงขอบเขตบริเวณพื้นที่ศึกษา

ที่มา : (Google Earth, เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2562).

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาสภาพพื้นฐานของพื้นที่การศึกษา ทั้งประวัติความเป็นมา ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รูปแบบทางสถาปัตยกรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการอนุรักษ์ เพื่อเสนอแนะเป็นแนวทางในการพัฒนาและอนุรักษ์ชุมชนเก่าประแสต่อไป

ขอบเขตด้านเวลา การศึกษาจะมุ่งเน้นศึกษาความเปลี่ยนแปลงในชุมชนภายหลังจากที่ชุมชนปากน้ำประแสได้รับผลกระทบจากการออกพระราชบัญญัติประมง พ.ศ. 2558 จนถึง พ.ศ. 2562 ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเป็นต้นไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้สร้างเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยเบื้องต้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานที่อยู่อาศัยของชุมชนปากน้ำประแส การศึกษากรอบแนวคิดเรื่องของแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนและมรดกทางวัฒนธรรม บริบททางสังคมของชุมชนปากน้ำประแสและกระแสการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อศึกษาองค์ประกอบของย่านและชุมชนปากน้ำประแส พร้อมทั้งบริบททางสังคมของชุมชนที่ตอบสนองต่อกระแสการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น ทำให้ทราบถึงเรื่องรูปแบบการอนุรักษ์และวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานของบ้านพักอาศัยที่ถือเป็นต้นทุนในการประกอบอาชีพอย่างหนึ่งเพื่อนำมาสร้างรายได้ จากความคาดหวังในรายได้ที่จะเกิดขึ้นนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและวิถีชีวิตรูปแบบใหม่ที่สามารถให้ผลตอบแทนเชิงพาณิชย์ได้

ขั้นตอนการศึกษา

ศึกษาความเป็นมาของชุมชนปากน้ำประแสทำความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของพื้นที่จากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่พร้อมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางกายภาพสังคมวัฒนธรรมเศรษฐกิจกับสภาพแวดล้อม ศึกษาสถานการณ์ปัจจุบัน ความเปลี่ยนแปลง และปัญหาที่เกิดขึ้น ทบทวนวรรณกรรม แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และนำข้อมูลเบื้องต้นมากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยโดยการศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนเก่าริมน้ำประแส มีการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลต่างๆโดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนดังต่อไปนี้

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ศึกษาข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนามของผู้ศึกษาในชุมชนปากน้ำประแส ได้แก่ การสำรวจชุมชนโดยการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น สังเกตวิถีชีวิตของชาวบ้านรวมไปถึงลักษณะในการใช้สอยพื้นที่ในชุมชน การใช้ประโยชน์ที่ดินและที่อยู่อาศัย กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน ประกอบจนการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ โดยวิธีการที่ใช้คือ การสังเกต การสัมภาษณ์ การบันทึกภาพ สำรวจสถานที่ตั้งของชุมชน เส้นทางคมนาคม สภาพแวดล้อมภายในชุมชน รวมไปถึงการสัมภาษณ์ชาวบ้านอย่างไม่เป็นทางการ ในขั้นตอนของการลงพื้นที่ในช่วงแรกทำให้สามารถเก็บข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ซึ่งการศึกษาช่วงนี้ ทำให้สามารถกำหนดขอบเขตพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา วัตถุประสงค์ ประชากร และเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนปากน้ำประแส เอกสารราชการ ทำให้ทราบถึงข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ข้อมูลเอกสารจากหน่วยงานราชการในประเด็นดังต่อไปนี้

- ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับ
- ชุมชน แนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงชุมชน
- ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพของชุมชน
- ศึกษาข้อมูลประชากร ที่อยู่อาศัย ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่
- ศึกษาข้อมูลแผนที่และอาณาเขตของพื้นที่ศึกษา เพื่อการทำแผนที่ในพื้นที่

กรณีศึกษา

โดยการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมานี้เพื่อใช้เป็นตัวแปรของการศึกษาโดยใช้เปรียบเทียบเพื่อให้ทราบถึงวิถีชีวิตและการดำเนินชีวิตตามธรรมชาติของคนในชุมชนเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากสิ่งใด พร้อมทั้งทราบข้อจำกัดภายในชุมชนในการทำงานวิจัย พร้อมกันนี้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ นี้ยังใช้เป็นเครื่องมือที่จะนำมาใช้ในการศึกษา เพื่อจะนำมาเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างเป็นระเบียบแบบแผนที่สามารถนำมาใช้ได้จริงให้มากที่สุด

2. นำข้อมูลที่ได้อาศัยศึกษาวิจัยข้างต้นมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

และใช้แนวคิดทฤษฎีที่นำมาศึกษามาวิเคราะห์ข้อมูลหาความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นว่ามีแรงจูงใจในการปรับเปลี่ยนรูปแบบทางสถาปัตยกรรมอย่างไร เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปของการวิจัยว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางอาชีพที่นำไปสู่การนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนมาลงทุนเพื่อหารายได้จากโครงสร้างอาชีพที่เปลี่ยนแปลงไป

3. การสรุปผลและอภิปราย

นำข้อมูลจากการรวบรวมข้อมูลเอกสารทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ การลงสำรวจและสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ เพื่อนำไปสรุปผลการวิจัย และสามารถนำผลการวิจัยมาเป็นข้อมูลในการศึกษาประวัติของชุมชน กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลต่ออาคารสถาปัตยกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อเป็นข้อมูล องค์ความรู้ และฐานข้อมูลในการศึกษาอ้างอิงในการศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงไปตามการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์หรือการเปลี่ยนแปลงเพื่อสนองธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์

ระยะเวลาการทำวิจัย

ตารางที่ 1 แสดงระยะเวลาการทำวิจัย

ปี	กิจกรรม	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.
2562	การวางแผนศึกษารวมรวมเอกสาร	X	X	X									
2562	ศึกษาทฤษฎีและวิธีการในการทำวิจัย				X	X	X						
2563	เลือกกรณีศึกษา											X	X
2563	เก็บข้อมูลภาคสนามจัดทำข้อมูล			X	X	X	X	X	X	X	X	X	
2563	จัดทำรายงานวิจัยและสื่อเผยแพร่											X	X
2563	วิเคราะห์ข้อมูล	X	X	X	X								
2564	สังเคราะห์และสรุปผล							X	X	X	X		

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ทราบถึงข้อมูลพื้นฐานรวมไปถึงรวบรวมข้อมูลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ เพื่อเป็นตัวอย่างในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ
- การศึกษาจะนำไปสู่การทำความเข้าใจ วิเคราะห์ เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน
- ใช้เป็นข้อมูลในการหาแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาที่อยู่อาศัย ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงและการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งถือเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

4. แนวทางหรือเป็นข้อมูลพื้นฐานให้กับหน่วยงานหรือผู้ที่ต้องการศึกษาใช้เป็นประโยชน์ในการวางแผนและป้องกันปัญหาการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในอนาคตให้สอดคล้องกับคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่

บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรมและวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่เป็นตัวแปรสำคัญในการเกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนปากน้ำประแส โดยมีปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กัน โดยมีการใช้แนวความคิดในหลากหลายด้านที่เกี่ยวข้องกับการศึกษามาเป็นตัวกำหนดเครื่องมือที่ช่วยในการวิจัย อาทิ กฎบัตรสากลที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน ความหมายและคุณลักษณะของย่านชุมชนเก่า แนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงชุมชน คุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม การพิจารณาองค์ประกอบที่ไม่ใช่ทางกายภาพ (intangible) นิยามคำศัพท์และวิธีการอนุรักษ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. กฎบัตรสากลที่เกี่ยวข้อง

1.1 กฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์เมืองและชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ (Washington Charter 1987)

กฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์เมืองและชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ฉบับนี้²⁵ กล่าวถึงความเป็นชุมชนเมือง ไม่ว่าจะเป็นชุมชนที่พัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามเวลาหรือเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นตามแผนพัฒนาแล้วแต่เป็นสิ่งที่แสดงถึงความหลากหลายของสังคมในประวัติศาสตร์ กฎบัตรฉบับนี้เกี่ยวข้องและครอบคลุมพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ทั้งใหญ่และเล็ก ทั้งเมืองใจกลางเมือง หรือย่านประวัติศาสตร์ รวมไปถึงสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ทั้งที่เป็นธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น นอกเหนือจากบทบาทในฐานะเป็นหลักฐานและเอกสารทางประวัติศาสตร์แล้ว พื้นที่เหล่านี้ยังเป็นแหล่งรวมคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนด้วย ปัจจุบันพื้นที่เหล่านี้กำลังประสบภัยคุกคามและทำให้เสื่อมลงตามกายภาพ หรือถูกทำลายจากผลกระทบของการพัฒนาเมืองจากการที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์ดังกล่าวมักพบความสูญเสียทั้งด้านวัฒนธรรมสังคม และเศรษฐกิจที่ไม่สามารถแก้ไขได้ สภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ (ICOMOS) จึงได้เล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องกำหนดกฎบัตรระหว่างประเทศสำหรับเมืองและชุมชนประวัติศาสตร์ ที่เสริมกฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะโบราณสถาน หรือ กฎบัตรเวนิซ (Venice Charter) โดยได้อธิบายหลักการ

²⁵ Washington Charter (1987). Retrieved 23 December 2018, from <http://www.icomosthai.org/charters/Washington.pdf>.

วัตถุประสงค์ และวิธีการจำเป็นต่อการอนุรักษ์เมืองและชุมชนเมือง ส่งเสริมให้เกิดความกลมกลืนของ ทั้งวิถีชีวิตความเป็นส่วนตัวและสังคมชุมชนในพื้นที่ย่านชุมชน และกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์สมบัติทางวัฒนธรรม ตามข้อกำหนดแนะนำของ UNESCO ว่าด้วยเรื่องการคุ้มครองและบทบาทของพื้นที่ประวัติศาสตร์ (Warsaw-Nairobi 1976) และในเอกสารระหว่างประเทศอื่น ๆ การอนุรักษ์เมืองและชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ หมายถึง ขั้นตอนที่จำเป็นสำหรับการปกป้อง การอนุรักษ์ และการบูรณะของเมือง เทียบเท่ากับการพัฒนาและการปรับปรุงให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตร่วมสมัย โดยมีหลักการและวัตถุประสงค์ คือ

คุณลักษณะที่จะต้องสงวนรักษาไว้ประกอบด้วย ลักษณะทางประวัติศาสตร์ของเมือง ชุมชนเมือง และองค์ประกอบทางวัตถุ ทางจิตใจ ที่แสดงถึงลักษณะทางประวัติศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

- ก) รูปแบบผังแผนผังของเมืองที่เห็นได้จากการแบ่งที่ดินและโครงข่ายถนน
- ข) ความสัมพันธ์ระหว่างอาคาร พื้นที่สีเขียว และพื้นที่โล่ง
- ค) รูปลักษณ์ภายในและภายนอกของอาคารที่เห็นได้จากการแบ่งสัดส่วน ขนาดรูปแบบการก่อสร้าง วัสดุ สี และการตกแต่ง
- ง) ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองหรือชุมชนเมืองแหล่งที่ตั้งที่แวดล้อมอยู่ทั้งที่เป็นธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น
- จ) จากการใช้สอยที่หลากหลายที่มีอยู่ในเมือง ชุมชนเมือง ตามกาลเวลา การกระทำใดก็ตามที่ส่งผลต่อคุณลักษณะดังกล่าวจะต้องคำนึงถึงความเป็นของดั้งเดิมของเมืองและชุมชนเมือง

1.2 กฎบัตรเบอร์รา (Charter For Places Of Cultural Significant 1999: The Burra Charter)

กฎบัตรสำหรับพื้นที่อันมีความสำคัญทางวัฒนธรรม หรือ กฎบัตรเบอร์รา (charter for places of cultural significant 1999: the burra charter)²⁶ ของอิคโอมอส ได้กล่าวถึงลักษณะของคุณค่า หรือความสำคัญของมรดกที่มีความสัมพันธ์กับความสำคัญของพื้นที่ เช่น คุณค่าทางสุนทรียภาพ, ทางประวัติศาสตร์, ทางวิทยาศาสตร์, ทางสังคม, ทางจิตวิญญาณ ส่งต่อจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ โดยผู้ทำการอนุรักษ์จะต้องมีความรู้ความเข้าใจของค่าหรือคุณค่าที่กล่าวมานั้น

²⁶ the burra charter (2013). Retrieved 23 December 2018, from <https://australia.icomos.org/publications/charters/>.

ด้วย ถึงแม้จะเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้แต่ก็นับว่าเป็นคุณค่า และความแท้ของชุมชนที่ถ่ายทอดและแสดงออกผ่านสถานที่และเป็นที่มาของกรณีศึกษาในครั้งนี้

1.3 บันทึกแห่งกรุงเวียนนา (Vienna Memorandum 2005) ว่าด้วยแนวคิด “ภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ (Historic Urban Landscape)”

ปัจจุบันพลวัตของการพัฒนาเมืองได้ถูกอิทธิพลของการพัฒนาด้วยสถาปัตยกรรมร่วมสมัย โดยผู้ที่ไม่มีความเข้าใจในคุณค่าทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะในบริบทประเทศไทย ดังนั้นคณะกรรมการวิชาการด้านหมู่บ้านและเมืองประวัติศาสตร์ของไอโคโมสจึงได้ผลักดันให้มีการประชุมว่าด้วย World Heritage And Contemporary Architecture- Managing The Historic Urban Landscape ที่กรุงเวียนนา ในปี ค.ศ. 2005 ถือได้ว่าเป็นการผสมผสานเมืองประวัติศาสตร์ด้วยแนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม ผลจากการประชุมได้ออกเอกสาร “บันทึกแห่งกรุงเวียนนา” ว่าด้วยแนวคิด “ภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์” เพื่อส่งเสริมคุณภาพของวิถีชีวิต โดยมีหลักการและเป้าหมายที่ตอบสนองต่อพลวัตของการพัฒนา ในขณะเดียวกันก็ยังคงเคารพต่อภูมิทัศน์เมืองที่ดำรงสืบต่อกันมา ด้วยวิธีเชิงนโยบายในด้านแผนการจัดการ ที่ผสมผสานทั้งทางกฎหมาย เครื่องมือ และกระบวนการสำหรับการอนุรักษ์ภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ รวมไปถึงมุมมองปัจจัยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ เพื่อกำหนดเป้าหมายสำหรับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในระยะยาว

1.4 หลักการในการคุ้มครองและการบริหารจัดการเมืองเก่าและย่านชุมชนเก่า (The Valletta Principle For The Safeguarding And Management Of Historical Cities, Towns And Urban Areas 2011)

หลักการในการคุ้มครองและการบริหารจัดการเมืองเก่าและย่านชุมชนเก่า²⁷ มีหลักในการพิจารณาองค์ประกอบของเมืองเก่าและย่านชุมชนเก่าแบบไม่แยกส่วน โดยองค์ประกอบทางกายภาพ (tangible elements) และองค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ (intangible elements) จะอยู่ร่วมกันเสมอภายใต้บริบทแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นบริบทเมือง หรือชนบทที่มีความเป็นธรรมชาติสูง โดยองค์ประกอบเหล่านี้ต้องพิจารณาร่วมกันภายใต้เงื่อนไขการเปลี่ยนแปลง (changes) ในลักษณะที่ต่างกัน โดยประกอบด้วย

²⁷ *The Valletta Principle for the safeguarding and Management of Historical Cities, Towns and Urban Areas (2011)*, Retrieved 23 December 2018, from https://www.icomos.org/Paris2011/GA2011_CIVIH_text_EN_FR_final_20120110.pdf.

องค์ประกอบทางกายภาพ

- โครงสร้างของเมือง (urban structure)
- องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม (architectural elements)
- ภูมิทัศน์ทั้งในเมืองและนอกเมือง (landscape within and around the town)
- สิ่งหลงเหลือทางโบราณคดี (archaeological remains)
- ภาพมุมกว้าง (panorama)
- เส้นขอบฟ้า (skylines)
- เส้นมุมมอง (view-lines)
- ที่ตั้งอันเป็นภูมิสัญลักษณ์ (landmark sites)

องค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ

- กิจกรรม (activities)
- การใช้งานเชิงความหมายและประวัติศาสตร์ (symbolic/historic function)
- การสืบปฏิบัติทางวัฒนธรรม (cultural practice)
- ประเพณี (tradition)
- ความทรงจำ (memories)
- สิ่งอ้างอิงทางวัฒนธรรม (cultural references)

2. แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง กล่าวถึงที่มาและความหมายของคำว่า “ชุมชน” ว่า ชุมชนเป็นคำที่มีความหมายหลากหลายถือเป็นหน่วยทางสังคมหน่วยหนึ่งที่ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์ที่ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ตามลำพังได้ ดังนั้นมนุษย์จึงมีความจำเป็นต้องดำรงชีวิตอยู่ด้วยกันเป็นกลุ่ม ที่มาของคำว่า “ชุมชน” เดิมที่ยังไม่มีคำนี้แต่จะพบคำอื่นที่มีความหมายใกล้เคียงกันมากกว่า โดยคำต่าง ๆ ที่พบนั้นล้วนหมายถึงความถึงหน่วยความสัมพันธ์ที่มีนัยยะแสดงความหมายว่า พื้นที่ที่เป็นสถานที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานของผู้คนที่มีความเชื่อมโยงกันตามสายน้ำ ส่วนที่มาของคำว่าชุมชนนั้น เริ่มมีการปรากฏใช้ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จากพระนิพนธ์เรื่อง กฤษณาสมันต์ ของสมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรสในปีพ.ศ. 2357 - 2396 และต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 มีการใช้คำว่า “ชุมชน” ในความหมายแทนกลุ่มคนหรือคนหมู่มาก โดยมีการ

บัญญัติคำว่า “ชุมชน” ใช้ในภาษาราชการของรัฐสภาประเทศไทย พ.ศ.2476 ปรากฏในรายงานของ คณะกรรมการสอบสวนเกี่ยวกับหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ และบันทึกในเรื่อง คอมมิวนิสต์คืออะไร โดยมีการระบุคำว่า “ระเบียบชุมชน” นอกเหนือจากนี้ หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ทรงใช้คำว่าชุมชนในคำแปลแทนความหมายของคำว่า “สังคม” อาจกล่าวได้ว่าคำว่า “ชุมชน” อาจถูกใช้อย่างแพร่หลายมาตั้งแต่ พ.ศ. 2476 หรือก่อนหน้านั้นแล้ว ความหมายของคำว่า ชุมชนนั้นมีคตินิยมไว้ในหลากหลายแง่มุมแต่ค่อนข้างที่จะนิยามความหมายไปในแนวทางเดียวกัน เช่น

ประเวศ วะสี²⁸ ได้ให้ความหมายของคำว่า ชุมชน ว่า การที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้มี วัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดผล สำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์²⁹ ให้ความหมายของคำว่า ชุมชน ว่า ชุมชนเป็นองค์กรทางสังคมอย่าง หนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นท้องถิ่นหนึ่ง และปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการ พื้นฐานส่วนใหญ่ได้ และสามารถแก้ปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนตัวเองได้

กาญจนา แก้วเทพ³⁰ ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขต เดียวกันมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน มีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกัน มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปจนถึงระดับเครือข่าย ตลอดจนระดับหมู่บ้าน และเกินหมู่บ้าน และผู้ที่อาศัยในชุมชนมีความรู้สึกว่าเป็นคนชุมชนเดียวกัน นอกจากนี้ ยังมีการดำรง รักษาคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา โดยมีการถ่ายทอดไปยังลูกหลานด้วย

จิตติ มงคลชัยอรัญญา³¹ ให้ความหมายโดยสรุปว่า ชุมชนจะประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ ของคนความเชื่อทางศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ อาชีพ ระบบการเมือง ระบบการ

²⁸ ประเวศ วะสี, *ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน ศักยภาพแห่งการสร้างสรรค์*, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2540), 33.

²⁹ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, *การพัฒนาชุมชน*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2525), 6.

³⁰ กาญจนา แก้วเทพ, *การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน*, (กรุงเทพฯ: สภาคทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2538), 14.

³¹ จิตติ มงคลชัยอรัญญา, *การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา. เอกสารประกอบการเรียนภาควิชาการพัฒนาชุมชน*, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), 3.

ปกครอง โครงสร้างอำนาจ รวมถึงระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ซึ่งระบบเหล่านี้มีความสัมพันธ์ต่อกันและระหว่างกัน

ความหมายของย่านชุมชนเก่า

ความหมายของย่านและชุมชนเก่า³² หมายถึง พื้นที่ทางกายภาพที่แสดงออกถึงการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกันตามสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เป็นเมืองหรือพื้นที่ชนบท มีพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งแสดงให้เห็นได้จากสภาพทางกายภาพที่โดดเด่น เช่น โครงสร้างชุมชน ลักษณะรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์แวดล้อม สภาพทางสังคมวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ประเพณี และกิจกรรมของชุมชน ประกอบควบคู่กันอย่างเหมาะสมภายใต้บริบทสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

ความหมายของย่านและชุมชนเก่า ตามความหมายของวิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ (2561) ให้ความหมายโดยได้แยกความหมายระหว่างย่านและชุมชนออกจากกัน ชุมชนเก่าถือเป็นหน่วยย่อยในลักษณะหมู่บ้านในเมืองหรือชุมชนใกล้ชิดที่ผู้ที่อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์อย่างแน่น จากจุดแรกเริ่มของการตั้งถิ่นฐานจากกลุ่มเครือญาติ กลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนความหมายของย่านเก่าหมายถึง พื้นที่หรือบริเวณละแวกบ้านที่ตั้งอยู่รวมกับองค์ประกอบเมืองอื่น ๆ เช่น พระราชวัง วัด และองค์ประกอบเมืองในการป้องกันพระนคร เช่น กำแพงเมือง ป้อมปราการ หรือหมายถึงพื้นที่ที่มีการอยู่อาศัยและมีการใช้งานหลากหลายรูปแบบรวมอยู่ด้วยกัน นอกเหนือจากนี้แล้วย่านนั้นจะเป็นพื้นที่ที่ไม่มีขอบเขตชัดเจน แต่เป็นบริเวณที่มีคุณค่าและเชื่อมต่อกับระบบเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมประชาชนสามารถรับรู้ถึงความหมายและคุณค่าความสำคัญของย่านได้³³

³² สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, คู่มือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ประเภทย่านชุมชนเก่า, เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 กันยายน 2562, <http://www.onep.go.th/nced>.

³³ วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ, ย่านชุมชนเก่าในกรุงเทพฯ : นิยามและบทบาทในการจัดการมรดกวัฒนธรรม การถอดบทเรียนจากย่านบางลำพู – บ้านพานถม, (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561), 45

คุณลักษณะของย่านและชุมชนเก่า

คุณลักษณะของย่านและชุมชนเก่า³⁴ นั้นต้องอาศัยการพิจารณาชนิดของประเภทย่านชุมชนเก่าจากองค์ประกอบกายภาพและองค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพควบคู่กันภายใต้บริบทของการตั้งถิ่นฐานทั้งที่ร่วมกันและแตกต่างกัน และการพิจารณาลักษณะทางกายภาพที่ยังหลงเหลืออยู่ไว้เป็นเกณฑ์พิจารณา การพิจารณาประเภทของย่านและชุมชนเก่าสามารถพิจารณาจากองค์ประกอบทางกายภาพ ได้แก่ โครงสร้างชุมชน สถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์ มุมมอง และองค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพร่วมอยู่ด้วยอันได้แก่ กิจกรรม ความหมาย ประเพณีความเชื่อ ความทรงจำ ภายใต้บริบทในการตั้งถิ่นฐานและการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน และใช้ลักษณะทางกายภาพและไม่ใช่กายภาพที่เหลืออยู่เป็นเกณฑ์พิจารณาโดยมีหลักการพิจารณา ได้แก่

การพิจารณาลักษณะทางกายภาพที่เป็นองค์ประกอบของการตั้งถิ่นฐาน³⁵

- ลักษณะโครงสร้างของชุมชนยังคงอยู่ เช่น เส้นทางการสัญจร เส้นทางน้ำ ถนนสายหลัก ถนนสายรอง ลักษณะของกลุ่มอาคารที่สะท้อนโครงสร้างของชุมชน
- ลักษณะโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมยังคงอยู่ เช่น รูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่สามารถอ้างอิงยุคสมัยและลักษณะสำคัญของย่านชุมชนเก่านั้นเอาไว้ได้ ถึงแม้ว่าลักษณะทางสถาปัตยกรรมจะถูกซ่อมแซม ปรับเปลี่ยน หรือมีลักษณะของสถาปัตยกรรมที่ต่างยุคสมัยอยู่ร่วมกัน แต่ก็ยังคงสะท้อนให้เห็นลักษณะที่โดดเด่นทางศิลปสถาปัตยกรรมเอาไว้ได้
- ลักษณะทางภูมิทัศน์และระบบนิเวศธรรมชาติในย่านชุมชนเก่า เช่น ภูมิทัศน์และทัศนียภาพที่เป็นเอกลักษณ์เมือง เพื่อส่งเสริมบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของพื้นที่ชุมชนเก่าและบริเวณโดยรอบ
- ลักษณะความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับมุมมอง การรักษามุมกว้างของย่านชุมชนเก่าเอาไว้ การไม่ทำลายลักษณะที่สำคัญของย่านชุมชนเก่า รวมไปถึงการรักษาพื้นที่ตั้งของภาพลักษณ์ที่สำคัญของย่านและชุมชนเก่า

³⁴ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, *คู่มือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมประเภทย่านชุมชนเก่า*, เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 กันยายน 2562, <http://www.onep.go.th/nced>.

³⁵ เรื่องเดียวกัน.

การพิจารณาลักษณะขององค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ ³⁶

การพิจารณาลักษณะขององค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพที่ส่งเสริมลักษณะทางกายภาพหลักที่มองเห็นได้ด้วยตาเปล่าของการดำรงอยู่ของย่านและชุมชนเก่า องค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงความต่อเนื่องของกิจกรรม ผู้คน และการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ โดยมีหลักในการพิจารณา คือ

- ลักษณะของกิจกรรมในย่านชุมชนเก่า ลักษณะของกิจกรรมอาจเป็นกิจกรรมดั้งเดิมที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การค้าขาย การทำสวน การทำประมง หรือเป็นกิจกรรมใหม่ที่เข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมเดิม เพื่อที่ทำให้เกิดการใช้งานของย่านชุมชนเก่าให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจสังคมปัจจุบัน

- ลักษณะทางความหมายทางประวัติศาสตร์ ย่านหรือชุมชนเก่ายังคงมีความหมายเชิงประวัติศาสตร์ เช่น ความเป็นย่านการค้าที่สำคัญในอดีต

- การสืบปฏิบัติทางขนบธรรมเนียมประเพณี ย่านหรือชุมชนเก่ามีการสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีมาอย่างต่อเนื่อง

- ความทรงจำ ความทรงจำโดยเฉพาะความทรงจำของผู้คนที่อาศัยอยู่ในย่านหรือชุมชนนั้น ๆ ความสัมพันธ์ในวัยเด็ก รวมไปถึงการจดจำช่วงระยะเวลาที่สำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

การพิจารณาลักษณะของบริบทที่ตั้ง ³⁷

การพิจารณาลักษณะของบริบทที่ตั้งของย่านชุมชนเก่าครอบคลุมถึงบริบทแวดล้อมที่ตั้งทางธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้นที่มีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ หรือพลวัตการเปลี่ยนแปลงของย่านและชุมชนที่ต้องพบเจอและผ่านเหตุการณ์ที่ส่งผลการเปลี่ยนแปลงมีผลโดยตรงกับย่านและชุมชน ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม สามารถแบ่งลักษณะของย่านและชุมชนเก่าเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

ชุมชนริมน้ำ เป็นย่านที่ยึดเอาลำน้ำเป็นสิ่งสำคัญในการตั้งถิ่นฐาน อาจประกอบไปด้วยตลาดบ้านเรือนที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับสภาพที่ตั้งและประโยชน์ใช้สอย

³⁶ เรื่องเดียวกัน.

³⁷ เรื่องเดียวกัน.

ชุมชนรถไฟ เป็นย่านชุมชนที่เกิดจากการพัฒนาเส้นทางรถไฟ หรือการขยายตัวของชุมชนเดิมที่เกิดจากการเข้ามาของสถานีรถไฟ ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นย่านการค้า

ชุมชนตลาด/การค้า เป็นชุมชนที่มีกิจกรรมการค้าขายเป็นหลัก มีลักษณะความเป็นตลาดของเมือง หรือชุมชนในละแวกนั้น อาจประกอบไปด้วยตลาด และส่วนที่เป็นสถาปัตยกรรมประเภทเรือนแถวเพื่อใช้ในการค้าขาย

ชุมชนหมู่บ้าน มีลักษณะเป็นชุมชนพื้นถิ่น ประกอบด้วยกลุ่มบ้านเรือนที่สะท้อนลักษณะของท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อมตามวิถีชีวิต มีลักษณะการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางกายภาพสูง

ชุมชนประมง/เกษตร เป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับแหล่งทำมาหากิน แหล่งทำการผลิต มีพื้นที่เป็นจุดเปลี่ยนถ่าย เช่น แพลลา ท่าเรือ เป็นต้น

ชุมชนชาติพันธุ์ เป็นชุมชนที่มีการรวมตัวกันของกลุ่มการตั้งถิ่นฐานของคนในชาติพันธุ์เดียวกันโดยได้นำเอาวัฒนธรรม ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อติดตัวมาด้วย

การเปลี่ยนแปลงของชุมชน

ราชบัณฑิตยสถาน³⁸ ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การที่ระบบสังคม กระบวนการบางอย่างหรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบครอบครัว ระบบการปกครองได้เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินการใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้อาจเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอย เป็นไปอย่างถาวรหรือชั่วคราวโดยวางแผนให้เป็นไปหรือเป็นไปเอง และที่เป็นประโยชน์หรือให้โทษก็ได้ทั้งสิ้น

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข³⁹ กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นสามารถแบ่งปัจจัยการเกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมวัฒนธรรมได้เป็น 2 ปัจจัย ได้แก่

³⁸ สภาราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ภูมิศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2549), 219.

³⁹ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : แนวทางศึกษาวิเคราะห์และวางแผน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (ขอนแก่น: ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2529), 18.

- **ปัจจัยภายใน (internal or sociogenic factor)** หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมในสังคมมี 2 ลักษณะ

- ลักษณะที่แสดงออกอย่างเปิดเผยหรือตั้งใจทำการเปลี่ยนแปลง เช่น การเคลื่อนไหวทางสังคม การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่

- ลักษณะที่ไม่แสดงออกอย่างเปิดเผยหรือตั้งใจให้เกิด เช่น ความเครียดภายใน การขาดแคลนทรัพยากร

- **ปัจจัยภายนอก (external factor)** หมายถึง ปัจจัยที่เกิดขึ้นภายนอกของสังคมที่แสดงให้เห็นได้ชัด คือ

- การเปลี่ยนแปลงประชากร เช่น การย้ายถิ่นฐาน ความแตกต่างขององค์ประกอบของประชากร

- การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม เช่น สภาพแวดล้อมโดยรอบเมืองหรือชุมชนที่เปลี่ยนไป

- กลุ่มที่มากกระทบจากภายนอก เช่น การเมือง เทคโนโลยี

- การยืมวัฒนธรรม จากกลุ่มหนึ่งนำไปสู่วัฒนธรรมอีกกลุ่มหนึ่ง

แนวคิดการฟื้นฟูเมือง urban regeneration

จากการศึกษาแนวความคิดชุมชนและการเปลี่ยนแปลงชุมชนที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ทราบถึงความเป็นชุมชน ความเป็นย่าน และความเป็นเมืองที่มีบริบทความสำคัญและความซับซ้อนที่แตกต่างกันหากหากแต่มีความเหมือนกันคือทั้งชุมชน ย่าน และเมืองเกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยที่มีพลวัตและปัจจัยที่แตกต่างกัน โดยจุดมุ่งหมายของการศึกษานอกจะทำให้การทำความเข้าใจเมืองและหน่วยที่ย่อยลงไปนั้นเข้าใจได้มากยิ่งขึ้น ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงของเมืองที่เกิดขึ้นก็เกิดได้จากหลายสาเหตุ และนำมาสู่ความซับซ้อนและเสื่อมโทรมในที่สุด ดังนั้นการศึกษากการฟื้นฟูเมือง urban regeneration แก่ไขโดย PETER ROBERTS and HUGH SYKES ทำให้ทราบถึงการฟื้นฟูเมืองที่สามารถนำเอามรดกทางวัฒนธรรมที่มีหรือถึงความสำคัญและจุดเด่นของเมืองให้ได้มากที่สุด เพื่อทำการฟื้นฟูเมืองโดยการจัดการพื้นที่เสื่อมโทรมให้นำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ได้เพื่อให้เกิดการสร้างอาชีพและรายได้ในภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดความต้องการใหม่สำหรับการใช้พื้นที่เกิดการปรับตัวและปรับปรุงสภาพของเมืองและใช้งานมรดกทาง

วัฒนธรรมที่ตนเองมีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อตอบสนองรูปแบบทางเศรษฐกิจแบบใหม่ โดยผ่านการดำเนินงานภายในชุมชนรวมไปถึงนโยบายจากทางภาครัฐที่เห็นถึงศักยภาพของมรดกวัฒนธรรม⁴⁰

3. แนวความคิดเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม

มรดกวัฒนธรรมได้มีการนิยามความหมายโดยองค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลกได้ให้ความสำคัญและอธิบายความหมายว่า ความรู้ที่สั่งสมและสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นสิ่งที่เกิดจากการรับรู้ การสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่แสดงออกมาเป็นแบบแผนเป็นเอกลักษณ์ของสังคมนั้น ๆ โดยเกิดจากการมีความรู้สึก อารมณ์ และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน นอกเหนือจากนี้ยังมีนักวิชาการหลายท่านได้นิยามความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้

ศรีศักร วัลลิโภดม⁴¹ ได้อธิบายความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมว่า แบบแผนหรือเนื้อหาของวัฒนธรรมในลักษณะต่างๆที่เกิดขึ้นในอดีต คือการทำมาหากิน การตั้งแหล่งที่อยู่อาศัย การพักผ่อนหย่อนใจ รักษาโรคภัยไข้เจ็บ ระบบความเชื่อ เครื่องนุ่งห่ม การคมนาคม การศึกษา และการปกครอง แบบแผนหรือเนื้อหาของวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในอดีตเหล่านี้บางอย่างก็หมดความสำคัญไปแต่บางอย่างก็ยังคงมีความสำคัญสืบเนื่องอยู่ เพราะมนุษย์ในสังคมนั้นยังคงยึดถือและปฏิบัติต่อกันมา

ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐิ⁴² คำว่ามรดก หรือ heritage มีความหมายตามพจนานุกรมว่า สมบัติหรือสิ่งของต่าง ๆ ที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษจนถึงลูกหลาน หรืออาจมีความหมายเป็นวิถีชีวิต ประเพณี หรือคุณสมบัตินิดส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ ซึ่งสืบทอดต่อเนื่องเป็นระยะเวลาอันยาวนาน สานต่อจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง แต่ในปัจจุบันนี้คำมรดกมีความหมายซึ่งขยายครอบคลุมแง่มุมอื่นด้วย เช่น เป็นวัตถุสิ่งของหรือสถานที่ที่มีมาตั้งแต่ในอดีต เป็นตัวแทนที่สามารถมองเห็นและจับต้องได้

⁴⁰ petter Roberts and hugh sykes, urban regeneration a handbook, (London :the british urban regeneration association, 2000), 16-20

⁴¹ ศรีศักร วัลลิโภดม, ธรรมชาติของสรรพสิ่ง: การเข้าถึงความจริงทั้งหมด “ความเป็นมนุษย์กับพัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรม”, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสวดศรี-สฤษดิ์วงศ์, 2547), 225-226

⁴² ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐิ, การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน, (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), 34

มรดกอาจหมายถึงสิ่งที่จับต้องไม่ได้ ไม่เห็นเป็นกายภาพแต่เป็นความรู้สึก ความคิดที่เกี่ยวข้องกับในอดีต

ธนิช เลิศชาญฤทธิ⁴³ ให้คำอธิบายมรดกทางวัฒนธรรมในนิยามของยูเนสโกว่า เป็นการยกระดับความหมายขยับจากปัจเจกและชุมชนขึ้นเป็นระดับสากลครอบคลุมกว้างขวางยิ่งขึ้นและมองว่าสิ่งของเหล่านั้นเป็นผลผลิตของมนุษยชาติ เมื่อมรดกวัฒนธรรมคุณค่าอันกว้างใหญ่กว่าเดิม การใช้ประโยชน์มรดกทางวัฒนธรรม จึงเป็นไปอย่างกว้างขวางไม่จำกัดอยู่ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง เนื่องจากการส่งต่อจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งจึงถือว่าการสืบทอดส่งผ่านและใช้งานมรดกทางวัฒนธรรม

กล่าวได้ว่ามรดกทางวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่าในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการแสดงออกถึงรากเหง้าและความเป็นมาของชุมชนและประเทศชาติอันสมควรได้รับการดูแลรักษาเพื่อให้สืบทอดต่อกันเพื่อเป็นมรดกของคนในประเทศได้ใช้ประโยชน์ นอกจากนี้คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมนั้นไม่ได้อยู่ที่ลักษณะทางกายภาพเท่านั้นแต่หากหมายถึงความรู้ที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมนั้น โดยเฉพาะรูปแบบความสัมพันธ์ กิจกรรม อารมณ์ความรู้สึก จิตใจและจิตวิญญาณที่มีสำนึกร่วมกัน

คุณค่ามรดกวัฒนธรรม

จากแนวคิดในเรื่องของการอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นและถูกเปลี่ยนแปลงแก้ไขอยู่เสมออันเป็นผลให้เกิดการมองการอนุรักษ์ในมุมมองที่กว้างขึ้นมากกว่าการมองเป็นเพียงซากจากโบราณสถาน งานศิลปกรรม หรือเมืองและชุมชนประวัติศาสตร์ ด้วยการพัฒนาและยุคสมัยที่เปลี่ยนไปนั้นส่งผลให้การวิเคราะห์คุณค่าสิ่งที่จะอนุรักษ์มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยแบ่งเกณฑ์ในด้านคุณค่าความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม⁴⁴ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ เกณฑ์คุณค่าพื้นฐาน เกณฑ์คุณค่าเชิงเปรียบเทียบ และเกณฑ์คุณค่าทางเศรษฐกิจสังคมร่วมสมัย

⁴³ ธนิช เลิศชาญฤทธิ, *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม*, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550), 45.

⁴⁴ ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, *การปรับปรุงฟื้นฟูเมืองและการอนุรักษ์เมือง*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), 15.

เกณฑ์คุณค่าพื้นฐาน

เกณฑ์คุณค่าพื้นฐานเป็นเกณฑ์ที่ทุกประเทศรวมถึงประเทศไทยใช้นำมาเป็นเหตุผลในการระบุสิ่งที่ควรอนุรักษ์ สามารถระบุว่าควรจะอนุรักษ์หรือไม่ จะใช้องค์ประกอบหลายอย่างมาร่วมพิจารณา ดังนี้

- **ประวัติศาสตร์:** เป็นสิ่งที่อธิบายสิ่งที่เกี่ยวข้องหรือเหตุการณ์สำคัญรวมไปถึงบุคคลที่ได้รับการบันทึกไว้ โดยมีประโยชน์คือให้ประชาชนรุ่นหลังได้รับรู้ถึงที่มาที่ไปและรากเหง้าของตนเอง รวมไปถึงใช้เป็นหลักฐานสำคัญในการอ้างอิงสิทธิในเรื่องต่างๆได้

- **โบราณคดี:** ถือเป็นหลักฐานที่อธิบายมนุษย์และอารยธรรมในอดีต

- **ลักษณะการก่อสร้าง:** สิ่งก่อสร้างหรือสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะโดดเด่น ในด้านรูปแบบ ยุคสมัย วิธีการก่อสร้าง วัสดุ หรือองค์ประกอบต่างๆที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถของมนุษย์ ทั้งยังเป็นองค์ประกอบหลักในการพิจารณาการอนุรักษ์ย่านหรือเมืองประวัติศาสตร์ด้วย

- **สุนทรียภาพ:** เป็นเหตุผลสำคัญในการพิจารณาการอนุรักษ์ในยุคการอนุรักษ์แบบโรแมนติก

- **อายุ:** เกี่ยวเนื่องกับเกณฑ์ด้านประวัติศาสตร์ในการนับเวลาความเก่าแก่ของสถานที่ตามสากล แล้วอายุที่นับว่าเป็นประวัติศาสตร์คือ 50 ปี อาจจะขึ้นอยู่กับเกณฑ์ของแต่ละประเทศด้วยเช่นกัน เนื่องจากเกณฑ์เรื่องอายุนี้เป็นเกณฑ์ที่มีความยืดหยุ่นสูง

เกณฑ์คุณค่าเชิงเปรียบเทียบ

เกณฑ์คุณค่าเชิงเปรียบเทียบเป็นเกณฑ์เพิ่มเติมขึ้นมาเพื่ออำนวยความสะดวกทางวัฒนธรรมในการขึ้นทะเบียน เนื่องจากความจำเป็นในการจัดลำดับความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม เช่น ระดับชาติ ระดับภาค หรือระดับท้องถิ่น ซึ่งนอกจากจะมีคุณค่าในระดับต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้นคุณค่าดังกล่าวต้องมีความโดดเด่นเมื่อเปรียบเทียบกับระดับเดียวกันในการจัดทำบัญชีเริ่มต้นโดยพิจารณาจากข้อกำหนดต่อไปนี้

- ความเป็นแห่งแรก

- ความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์

- การเป็นแบบอย่างที่ดีที่สุด

- การเป็นตัวแทน
- การเป็นสังฆายาก

เกณฑ์คุณค่าทางเศรษฐกิจร่วมสมัย

เกณฑ์ดังกล่าวทางเศรษฐกิจร่วมสมัยเป็นเกณฑ์ที่เกิดขึ้นภายใต้การประกาศใช้กฎบัตรเวนิช ในค.ศ. 1964 เพื่อการนำเอาแหล่งมรดกวัฒนธรรมมาใช้ประโยชน์ใช้สอยทางสังคม (ตามมาตรา 5 ของกฎบัตรเวนิช) โดยหลักเกณฑ์นี้เองทำให้รวมการพิจารณาการใช้งานพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมเป็นข้อพิจารณาในการอนุรักษ์มีข้อพิจารณาดังนี้

- **คุณค่าทางเศรษฐกิจ:** แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมยังสามารถใช้เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้
- **คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย:** ความต่อเนื่องในการใช้ประโยชน์ของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม
- **คุณค่าทางการศึกษา:** ศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เน้นการเรียนรู้หรือการสืบทอดประเพณีโบราณที่สามารถผสมผสานเข้ากับวิถีชีวิตในปัจจุบัน
- **คุณค่าทางสังคม:** มรดกทางวัฒนธรรมยังคงถูกใช้งานเพื่อตอบสนองกิจกรรมทางสังคมหรือการสืบทอดประเพณีที่ยังคงสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน
- **คุณค่าทางการเมือง:** การที่สถานที่ใดที่หนึ่งมีคุณค่าและสามารถบอกเล่าเรื่องราวเหตุการณ์สำคัญหรือบุคคลสำคัญของชาติ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาหรือการอนุรักษ์ในปัจจุบัน

มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

จากคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมที่กว้างมาข้างต้นพร้อมทั้งเกณฑ์ในการใช้วัดคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมแสดงให้เห็นว่า การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในอดีตจะมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้หรือกายภาพเป็นหลัก และยังไม่ได้ตระหนักถึงการจัดการมรดกในรูปแบบหนึ่งที่ยังคงสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันนั้นคือวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2546 องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือองค์การยูเนสโกได้ประกาศอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยเนื้อหาสาระสำคัญของอนุสัญญาฉบับดังกล่าวมุ่งดำเนินการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่นระดับชาติและ

ระดับนานาชาติ โดยตระหนักถึงบทบาทสำคัญของชุมชนในการมีส่วนร่วมกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่ชุมชนได้มีการยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ พ.ศ. 2546 (convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage 2003) หมายถึง การปฏิบัติการแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้นซึ่งชุมชน กลุ่มชน หรือในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน มรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นสิ่งที่ชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นมาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้คนเหล่านั้นเกิดความภาคภูมิใจในตัวตนและความรู้สึกสืบเนื่องจนก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์⁴⁵ โดยมีการกำหนดขอบเขตลักษณะของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ไว้ 5 สาขาได้แก่

1. ประเพณีและการแสดงออกที่เป็นมุขปาฐะ รวมถึงภาษาในฐานะพาหะของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้
2. ศิลปะการแสดง
3. แนวทางปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล
4. ความรู้และแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล
5. งานฝีมือดั้งเดิม

ปัจจุบันประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้และดำเนินมาตรการต่าง ๆ เช่น การเข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกในอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ขององค์การยูเนสโก การออกพระราชบัญญัติส่งเสริมรักษามรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 การสำรวจและการจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

⁴⁵ *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (2003)*. Retrieved 3 March 2020, from <http://ich.culture.go.th/images/stories/ich-pdf/2.1Convention-Safeguarding-Intangible-cultural-Heritage.pdf>.

การจัดกิจกรรมส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและการประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้นี้มีแนวโน้มที่จะสูญหายเนื่องจากขาดผู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมประกอบกับกระแสในยุคโลกาภิวัตน์ได้เข้ามาแทนที่และเกิดการแพร่กระจายความเป็นทุนนิยมออกไปอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้วัฒนธรรมถูกเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมอย่างรวดเร็ว เมื่อมรดกทางวัฒนธรรมแบบจับต้องไม่ได้ถูกคุกคามจากการพัฒนาเมืองและกระแสสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลให้หน่วยงานในประเทศไทยได้ออกพระราชบัญญัติว่าด้วยเรื่องมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้มีพื้นฐานมาจากคณะรัฐมนตรีเห็นมีมติเห็นชอบให้ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage) เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ.2556 สาเหตุในการออกพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวเกิดขึ้นเพราะกระทรวงวัฒนธรรมเห็นว่ากฎหมายที่ให้การคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม คือ พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.2553 ที่บัญญัติในเรื่องของการสร้างจิตสำนึกในการรักษาวัฒนธรรมของชาติและการรวมตัวกันของสภาวัฒนธรรมยังไม่มีบทบัญญัติที่คุ้มครองเรื่องวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้โดยเฉพาะ ซึ่งกฎหมายที่มีอยู่นั้นไม่สามารถครอบคลุมในส่วนของการคุ้มครององค์ความรู้ของชุมชนและท้องถิ่นได้อย่างครอบคลุมตามอนุสัญญาฯ ทางกระทรวงวัฒนธรรมเล็งเห็นว่ามีความจำเป็นต้องออกกฎหมายคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้โดยเฉพาะหากว่าประเทศไทยต้องการที่จะเข้าร่วมเป็นภาคีสัญญาดังกล่าว

สาระสำคัญของการร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้นั้นกำหนดให้มีขอบเขตเฉพาะการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยกำหนดการขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยให้ชุมชนที่มีการสืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง สภาวัฒนธรรมแห่งประเทศไทย สภาวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมอำเภอ หรือสภาวัฒนธรรมอื่นตามกฎหมายสามารถเข้ายื่นคำขอต่อนายทะเบียนเพื่อขอขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยพิจารณาขึ้นทะเบียนต้องมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใด ดังนี้⁴⁶

1. วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา
2. ศิลปะการแสดง

⁴⁶ ญัตติฐาน เลอฟิลิเบิร์ต, “การแข่งขัง”ทางวัฒนธรรม”, วารสารนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 6(2), (2556), 112-116.

3. แนวทางปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล
4. ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล
5. งานช่างฝีมือดั้งเดิม
6. การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว
7. ลักษณะอื่นตามที่กำหนดในกระทรวง

โดยคณะกรรมการการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมีอำนาจพิจารณาให้ความเห็นชอบการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กำกับ ติดตามการประเมินผลการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม คัดกรอง ป้องกันไม่ให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ขึ้นบัญชีไว้เกิดความเสียหาย โดยมีกรมส่งเสริมวัฒนธรรมทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร คณะกรรมการการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัด ทำหน้าที่ร่วมกับชุมชนเพื่อจัดทำรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พิจารณาจากรายการเบื้องต้นเพื่อเสนอขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม⁴⁷

จากคำนิยามและการจัดประเภทดังกล่าว ทำให้นักวิชาการหลายท่านออกมาแสดงความคิดเห็นกันเป็นจำนวนมาก โดยหนึ่งในนั้นคือ เทียมสุรย์ สิริศรีศักดิ์⁴⁸ ผู้ซึ่งแสดงความคิดเห็นที่น่าสนใจไว้ผ่านบทความเรื่อง อนุสัญญาเพื่อการปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมที่ไม่ใช่กายภาพ โดยประเด็นที่ผู้เขียนสนใจเป็นพิเศษ คือ เรื่องของการแปลคำว่า Intangible heritage เป็นภาษาไทยว่า “มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” โดยเขาเสนอว่าควรใช้คำว่า “มรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่ใช่กายภาพ” แทนอันเนื่องมาจาก คำว่า จับต้องไม่ได้ มีความหมายในทางที่บอกว่าสิ่งนั้นไม่มีอยู่จริง มากกว่าการที่จะบอกว่าสิ่งนั้นไม่เป็นกายภาพ เพราะจุดประสงค์ที่แท้จริงของ Intangible heritage คือการนำเสนอว่า

⁴⁷ สำนักงานวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559:การรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้, เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2564, <https://library2.parliament.go.th/ebook/content-issue/2562/hi2562-011.pdf>.

⁴⁸ เทียมสุรย์ สิริศรีศักดิ์, “บทวิเคราะห์ พ.ร.บ.ว่าด้วยเรื่องมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้,” *วารสารเมืองโบราณ*, 39(4), (2556): 148-153.

ที่จริงแล้วยังมีมรดกวัฒนธรรมอีกด้านหนึ่งที่ไม่ใช่กายภาพ เช่น การละเล่นหรือภาษาอยู่ด้วย ดังนั้นการใช้คำว่า มรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่ใช่กายภาพแทน จึงน่าจะเหมาะสมกว่า

เศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรม cultural economic

จากการศึกษาความหมายมรดกวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมและสามารถทำความเข้าใจบริบทของวัฒนธรรมในเกณฑ์การแบ่งแยกและตัดสินคุณค่าและความสำคัญที่ต้องอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม นำมาสู่การศึกษาการต่อยอดมรดกทางวัฒนธรรมเข้าสู่กระบวนการทางเศรษฐกิจ นำมาสู่การศึกษาเศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรม (cultural economics) โดย Ágúst Einarsson จากการศึกษาเศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรมทำให้ทราบถึงการใช้งานวัฒนธรรมรวมไปถึงมรดกทางวัฒนธรรมที่ถูกใช้ในบริบททางเศรษฐศาสตร์ในการสร้างรายได้และอาชีพให้เกิดขึ้นโดยใช้ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมที่มีอยู่ประกอบกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ก่อให้เกิดมูลค่าของวัฒนธรรมผ่านราคาของสินค้าและบริการในรูปแบบของกิจกรรมและอาชีพใหม่ที่ตอบสนองการท่องเที่ยวรวมไปถึงมูลค่าที่สะท้อนผ่านสุนทรียะของพื้นที่และประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวในการสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นภายในชุมชนโดยมีมรดกทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญเนื่องจากคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจในรูปแบบของการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว⁴⁹

4. แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์

การอนุรักษ์ หมายถึง การกระทำใดใดเพื่อต้องการปกป้องการเสื่อมสลายและเพื่อจัดการการเปลี่ยนแปลง รวมถึงการกระทำใด ๆ เพื่อยืดอายุของมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ เพื่อให้คงอยู่และมีความหมายต่อผู้ใช้งานและผู้พบเห็น หรือการใช้ทรัพยากรทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้นและธรรมชาติโดยมีการจัดการและวางแผน เพื่อใช้ทรัพยากรเหล่านั้นให้บรรลุเป้าหมาย หมายรวมไปถึงพวกกลุ่มอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมให้เกิดการใช้งานอย่างมีคุณภาพ นอกจากนี้ยังหมายรวมไปถึงการวางแผนใช้อาคารและการดูแลรักษาอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมเทคโนโลยี

⁴⁹ Ágúst Einarsson, cultural economic, (Iceland :Bifröst University, 2016), 14-19

จากความหมายของการอนุรักษ์ข้างต้นที่กล่าวมานี้นำไปสู่การเข้าใจความหมายของการอนุรักษ์เมือง (urban conservation) เนื่องจากการอนุรักษ์ไม่ได้กล่าวถึงการเห็นรักษาหรือการดูแลรักษาอาคารให้คงอยู่เพียงอย่างเดียว หากแต่การอนุรักษ์เมืองนั้นอาจควรรวมหลากหลายสิ่งที่สามารถจับต้องได้และไม่สามารถจับต้องได้ เช่น โครงข่ายหรือกิจกรรมในพื้นที่ อาจกล่าวได้ว่าการอนุรักษ์เมือง หมายถึงการรักษาป้องกัน และปรับปรุงอาคารและบริเวณใกล้เคียงให้มีความสำคัญ และมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ภูมิทัศน์เมือง ประวัติศาสตร์ สังคม และเทคโนโลยี เพื่อก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดี และมีลักษณะเฉพาะตัวของตนเอง โดยเฉพาะลักษณะพิเศษที่มีอยู่ในอดีต ซึ่งอาจรวมไปถึงการใช้งานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ยังคงดำเนินอยู่ทั้งในอาคาร ในชุมชน หรือบริเวณโดยรอบ⁵⁰

ความหมายของการอนุรักษ์เมืองของ ยงธนิศร์ พิมลเสถียร การอนุรักษ์เมืองนั้นจะถูกขยายขอบเขตของการอนุรักษ์มากขึ้น เนื่องจากไม่เพียงแค่มองแต่การอนุรักษ์ตัวอาคาร มรดกทางวัฒนธรรมหรือจำนวนและขนาดของอาคารเท่านั้น หากแต่ขอบเขตนั้นได้ถูกขยายให้ครอบคลุมถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติโดยรอบ เช่น กลุ่มอาคารกับแหล่งโบราณคดี พื้นที่ชนบทกับพื้นที่เมือง รวมไปถึงการสร้างสรรคจากพัฒนาอุตสาหกรรม นอกเหนือจากนี้ยังได้รวมถึงสิ่งที่ไม่ใช่กายภาพ เช่น ภาษา การแต่งกาย อาหาร วิธีการดำเนินชีวิต ฯลฯ และยังได้ประมวลและเรียบเรียงแนวทางในการอนุรักษ์เมืองไว้ 6 ประการ ดังนี้

1. การระบุแหล่งมรดกวัฒนธรรมตามหลักเกณฑ์ของการอนุรักษ์
2. การบูรณาการแผนการอนุรักษ์กับแผนพัฒนาเมือง
3. การควบคุมการเปลี่ยนแปลงอาจใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องพิจารณาประเด็นกิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดินและขนาดของการพัฒนาและความหนาแน่น
4. การออกแบบสิ่งก่อสร้างเพิ่มเติมในรูปแบบและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของย่านเมืองเก่า

⁵⁰ ปราณอม ตันสุขานันท์, *การอนุรักษ์ชุมชนเมือง*, (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559).

5. การบริหารจัดการและบุคลากรวิชาชีพ⁵¹

การอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย

การอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรมในประเทศไทย⁵² เดิมที่เป็นการเน้นโบราณสถานประเภท วัด วัง ซากปรักหักพัง แหล่งโบราณคดี หรืองานสถาปัตยกรรมที่เป็นเลิศ ภายหลังกระแสในเรื่องของการอนุรักษ์ชุมชนดั้งเดิมหรือชุมชนประวัติศาสตร์เริ่มมีมากขึ้น โดยเฉพาะกับสถานที่ที่สำคัญที่อยู่ในเขตเมือง อย่างไรก็ตาม การอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นก็เป็นเพียงการอนุรักษ์แบบต่างคนต่างทำ ไม่มีกรอบและการดำเนินงานอย่างเป็นระบบที่มาจากภาครัฐ ส่วนใหญ่แล้วการอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการอนุรักษ์ที่เน้นไปในเรื่องของการเสริมการท่องเที่ยว เนื่องจากมีความเชื่อว่าเศรษฐกิจที่ชบเซาของชุมชนนั้นสามารถถูกฟื้นฟูขึ้นมาได้ เนื่องจากที่ภาครัฐไม่ได้มีกรอบในการดำเนินงานหรือนโยบายที่ชัดเจนในการอนุรักษ์ชุมชน ส่งผลให้เกิดการศึกษาชุมชนประวัติศาสตร์ภายในประเทศไทยขึ้น ในขั้นต้นการสำรวจเพื่อทราบถึงชุมชนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยนั้นมีจำนวนมากเท่าใดและพยายามระบุสถานการณ์ สภาพปัญหาในการอนุรักษ์ชุมชน โดยเน้นการรักษาอาคารและสิ่งก่อสร้างเป็นหลัก เนื่องจากเป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่มีปัญหาในการเสื่อมสลาย

จากการศึกษาชุมชนประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นนำมาสู่หลักเกณฑ์ในการแบ่งคุณสมบัติประเภทของชุมชนประวัติศาสตร์ขึ้นเพื่อเป็นเกณฑ์พิจารณาเบื้องต้น โดยแบ่งออกเป็น 4 ข้อ ได้แก่

1. หลักฐานทางกายภาพที่เห็นองค์ประกอบของชุมชนได้ชัดเจนโดยเฉพาะอาคารและสิ่งก่อสร้าง ซึ่งทำให้บริเวณดังกล่าวมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากส่วนอื่นของเมือง
2. มีประวัติความเป็นมาที่สืบค้นและได้เกี่ยวพันกับเหตุการณ์หรือบุคคลที่มีบทบาทในท้องถิ่น ภูมิภาค หรือของประเทศ
3. มีระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานมาพอควร
4. มีวิถีชีวิต ประเพณี ขนบธรรมเนียม หรือวิถีปฏิบัติทางเศรษฐกิจที่ยังมีการส่งต่อมายังปัจจุบัน ซึ่งวิถีชีวิตที่กล่าวมาอาจมีความเกี่ยวพันกับสถานที่และพื้นที่ธรรมชาติที่อยู่รอบตัวเรา

⁵¹ ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, *การปรับปรุงฟื้นฟูเมืองและการอนุรักษ์เมือง*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), 11.

⁵² ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, “ประเด็นวิกฤตเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในเมืองสำหรับประเทศไทย, *หน้าจั่ว*, 9(2012): 101-103.

ปรากฏการณ์เจนตรีฟิเคชัน

ปรากฏการณ์เจนตรีฟิเคชัน (gentrification) ถือเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเกิดการเปลี่ยนแปลงของย่านและชุมชนเมือง เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงลักษณะของย่านในเมืองย่านหนึ่ง ๆ ผ่านการไหลบ่าเข้ามาของผู้อยู่อาศัยและธุรกิจที่มีความมั่งคั่งมากกว่าผู้อยู่อาศัยและธุรกิจดั้งเดิม จากการศึกษาพบว่าจาตุรงค์ โภคะรัตน์ศิริ⁵³ ให้ความหมายของเจนตรีฟิเคชันว่า ปรากฏการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้เป็นการเกิดขึ้นภายหลังการออกนโยบายอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองทำให้พื้นที่ของเมืองหลายพื้นที่มีมูลค่าที่สูงขึ้นจนผู้อยู่อาศัยไม่สามารถรองรับค่าใช้จ่ายหรือค่าเช่าที่เพิ่มสูงขึ้นได้ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนผ่านการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์สำหรับผู้อาศัยรายใหม่ที่มีกำลังในการใช้สอยพื้นที่ได้ การเปลี่ยนถ่ายของผู้อยู่อาศัยดังกล่าวนี้นอกจากจะทำให้เกิดการโยกย้ายผู้อาศัยเก่าและใหม่แล้วยังส่งผลให้ระบบความสัมพันธ์ในพื้นที่ถูกเปลี่ยนแปลงไปพร้อมทดแทนด้วยวิถีชีวิตและกิจกรรมกับการใช้งานของผู้ใช้ใหม่ นับว่าเป็นการสูญเสียความแท้ของย่านและชุมชน คล้ายคลึงกับกฤตกร ลาภพิมล กล่าวถึงแนวทางในการพัฒนาเมืองของรัฐในรูปแบบอนุรักษ์ฟื้นฟูบูรณะเมืองนั้น ถือเป็นเครื่องหมายในการขับเคลื่อนและพัฒนาชีวิตของคนไปพร้อม ๆ กันกับการอนุรักษ์เมืองให้มีคุณภาพเพื่อความ เป็นอยู่ที่ดีของประชาชน ผลจากการดำเนินงานพัฒนาดังกล่าวส่งผลให้มูลค่าของที่ดินมีราคาที่สูงขึ้น ประชาชนที่อาศัยในบริเวณนั้นถือเป็นผู้ได้ผลประโยชน์แต่เพียงผู้เดียว มีการพูดถึงการนำเอามรดกทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมมาเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ เน้นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอาคารเก่าเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ถือเป็นผลลึกลับซ่อนเร้นที่ออกไปจากพื้นที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่พื้นที่มีมูลค่าสูงขึ้นและไม่สามารถรองรับค่าใช้จ่ายที่มากขึ้นได้

⁵³ จาตุรงค์ โภคะรัตน์ศิริ, “การศึกษาปรากฏการณ์เจนตรีฟิเคชันในการอนุรักษ์ชุมชนเมือง : กรณีศึกษาผลกระทบทางสังคมในย่านชุมชนบางลำพู กรุงเทพมหานคร,” วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, (2546), 22.

นิยามศัพท์และวิธีการอนุรักษ์

การนิยามคำศัพท์และวิธีการอนุรักษ์⁵⁴ นั้นก็จะเปลี่ยนไปตามความหมายของแต่ละประเทศ หากแต่ที่นำเสนอจะเป็นศัพท์และวิธีการที่ใช้กันในระดับสากล จะเห็นว่า conservation ในปัจจุบันมีความหมายถึงการรักษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมอย่างกว้าง ๆ ไม่ได้เจาะจงวิธีการแต่อย่างใด ดังนั้นจึงมีผู้นำเสนอวิธีการในการอนุรักษ์และแตกต่างกันในรายละเอียดดังนี้

- **laissez-faire** (ภาษาฝรั่งเศส แปลว่าปล่อยไปตามนั้น): การไม่รบกวนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตาม

- **preservation** หรือ **minimal repair**: การรักษาให้คงสภาพโดยอาจเสริมความมั่นคงของโครงสร้างเล็กน้อยโดยสามารถรักษาบูรณภาพของอาคารไว้ได้ทั้งหมด

- **stabilization**: การเสริมความมั่นคงแบบที่เห็นโครงสร้างใหม่ที่เสริมเข้าไป เพื่อเสริมความมั่นคงของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่มีการเสื่อมโทรม และหากไม่มีโครงสร้างสมัยใหม่เข้าไปช่วยพยุงโครงสร้างอาจชำรุดเสียหายได้

- **restoration**: การต่อเติมส่วนที่ขาดหายไปหากแต่วิธีการนี้ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์เพื่อพิสูจน์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ให้ได้เสียก่อนและการต่อเติมส่วนที่ขาดหายไปนั้นสามารถทำได้ จุดมุ่งหมายในการทำนั้นเพื่อรักษาและแสดงให้เห็นถึงความงามและคุณค่าของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม

- **rehabilitation**: การปรับปรุงกายภาพของแหล่งมรดก ส่วนใหญ่เป็นอาคารประวัติศาสตร์ในพื้นที่ที่มีการปรับปรุงฟื้นฟูเมืองที่มีความซับซ้อนให้กลับมามีชีวิตดั้งเดิม วิธีดังกล่าวนี้ต้องเกี่ยวข้องกับการใช้สอยอาคาร การต่อเติมเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยใหม่ การปรับปรุงงานระบบเพื่อการใช้งานให้เป็นไปตามยุคสมัยโดยที่ไม่ทำลายส่วนที่เป็นคุณค่าสำคัญของอาคารเก่า

⁵⁴ ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, *การปรับปรุงฟื้นฟูเมืองและการอนุรักษ์เมือง*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), 11.

- **reconstruction:** การสร้างขึ้นมาใหม่ ตามกฎบัตรเวนิซเป็นการประกอบคืนสภาพ การนำชิ้นส่วนที่พังทลายลงมาประกอบกลับขึ้นไปใหม่ตามตำแหน่งเดิม หากแต่วิธีอนุรักษ์นี้เหมาะสมแก่มรดกทางวัฒนธรรมบางประเภทเท่านั้น

- **relocation:** การย้ายที่ตั้งอาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมสูงออกจากพื้นที่เดิม เหตุจากสภาพแวดล้อมเดิมไม่สามารถเอื้ออำนวย

- **replication:** การจำลอง การสร้างอาคารขึ้นมาใหม่ให้เหมือนของเดิม คล้ายกันกับ reconstruction แต่มีข้อแตกต่างในอาคารที่สร้างขึ้นใหม่นั้นไม่จำเป็นต้องตั้งอยู่ที่เดิมก็ได้ และขนาดอาจลดทอนหรือขยายสัดส่วนได้

- **interpretive structure/infrastructure:** การสื่อความหมายด้วยโครงสร้างใหม่
วิธีในการอนุรักษ์ทั้ง 9 วิธีนี้เป็นวิธีการโดยสังเขป หากจะดำเนินการอนุรักษ์นั้นต้องมีวิธีพิจารณาจากความเหมาะสมต่างๆประกอบกันดังนี้

- คุณค่าความสำคัญ
- สถานะและสภาพปัจจุบันของแหล่งมรดก วัตถุประสงค์ คุณภาพ
- ข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์
- ความต้องการการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคต หากมีการใช้สอยที่แตกต่างจาก
- การใช้งานเดิมอาจพิจารณาใช้วิธีการ Rehabilitation
- ความต้องการทางสังคม เศรษฐกิจ และอิทธิพลทางการเมืองเป็นข้อพิจารณาที่ส่งผลในการตัดสินใจเลือกวิธีการอนุรักษ์

การเปลี่ยนแปลงประโยชน์การใช้สอย adaptive reuse

จากการศึกษาวิธีการในการอนุรักษ์พบว่าการอนุรักษ์นั้นมีวิธีการที่หลากหลายการอนุรักษ์มีความจำเป็นจะต้องใช้ความรู้และวิธีการที่ต่างกันออกตามตามปัจจัยต่างๆทางสังคมที่เกิดขึ้น ซึ่งการอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับวิจัยในครั้งนี้ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือการเปลี่ยนแปลงการใช้งานของบ้านพักอาศัย จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงประโยชน์การใช้สอย adaptive reuse ของ JAMES DOUGLAS กล่าวว่า การปรับตัวเป็นการกระทำที่อยู่เหนือการบำรุงรักษา เป็นการเปลี่ยนความสามารถหน้าที่ และประสิทธิภาพ หมายถึงรวมถึงการแทรกแซงที่เกิดขึ้นกับอาคารเพื่อปรับเปลี่ยนใช้ซ้ำหรือ

ยกระดับอาคารเพื่อให้เหมาะสมกับการใช้งานใหม่หรือข้อกำหนดใหม่ๆ ให้สามารถกลับมาใช้งานและตอบสนองกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบใหม่ได้และสามารถสร้างอาชีพและรายได้ให้แก่เจ้าของได้ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นพร้อมกับการเติบโตทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของเมือง เนื่องจากการปรับตัวของอาคารเป็นกิจกรรมที่ถูกกระตุ้นโดยความต้องการในการฟื้นฟูเมืองตามสังคมและเศรษฐกิจ หากแต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ JAMES DOUGLAS ก็ยังมีความเห็นว่าการถึงแม้เศรษฐกิจและสังคมไม่ได้เปลี่ยนไปหากแต่การใช้งานของอาคารในแต่ละวาระของชีวิตย่อมมีการเปลี่ยนแปลงการใช้งานอยู่เสมอให้เข้ากับช่วงอายุและจุดประสงค์ในการใช้งาน กล่าวอีกอย่างว่า การใช้งานอาคารจำเป็นต้องมีการปรับตัวเพื่อให้ผู้ใช้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินได้อย่างต่อเนื่องในระยะยาว

อาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นการนำเอาทรัพย์สินกลับมาใช้ใหม่โดยมีการพิจารณาคุณสมบัติและความสามารถในการเปลี่ยนแปลงสู่การใช้งานในรูปแบบอื่นเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้ดีขึ้นและยังสามารถยืดอายุการใช้งานของอาคารได้มากขึ้น ประสิทธิภาพในการปรับปรุงจะขึ้นอยู่กับความคาดหวังในประสิทธิผลและความต้องการรายได้เชิงธุรกิจตามความต้องการของผู้ใช้⁵⁵

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อังคณา แก้วคำหา (2550) ศึกษาแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน้ลุ่มน้ำประแส จังหวัดระยอง

งานวิจัยดังกล่าวมุ่งเน้นไปในเรื่องการท่องเที่ยวเป็นหลัก มีการศึกษาข้อมูลของชุมชนอย่างละเอียด เพื่อประกอบการหาแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ให้เหมาะสมต่อการสนองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน เพื่อให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชน โดยมีการศึกษาสถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของลุ่มแม่น้ำประแสในปัจจุบัน เพื่อหาองค์ประกอบและปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของลุ่มแม่น้ำประแส มีการวิเคราะห์ศักยภาพ ปัญหา และผลกระทบของการท่องเที่ยวในเชิงนิเวศ ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อนำมาประกอบแนวทางในการ

⁵⁵ james douglas, building adaptation, (Butterworth-Heinemann, 2006), 1-9

พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในลุ่มแม่น้ำประแสให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน จากการศึกษาพบว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูง มีความหลากหลายทางชีวภาพ หากประสบปัญหาในเรื่องของการขาดทิศทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรให้คู่ไปกับการพัฒนาการท่องเที่ยว จึงเกิดเป็นแนวทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีแนวทางในการพัฒนา 3 ด้านหลัก ๆ คือ การพัฒนาด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ รวมไปถึงด้านสังคมวัฒนธรรม นับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในอนาคตและสามารถทำให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มน้ำประแส⁵⁶

ธนิต โตอติเทพย์ (2556) ศึกษาวิวัฒนาการเศรษฐกิจชุมชนชาวประมงปากน้ำประแส

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชุมชนชาวประมงปากน้ำประแส โดยเน้นไปในเรื่องของการประมง เพื่อต้องการนำเสนอแนวทางในการพัฒนาชุมชนโดยเน้นการศึกษาและหาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์เป็นหลัก ใช้ข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึก เสนวนากลุ่ม รวมไปถึงการสังเกตการณ์ จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงของชุมชนช่วงแรกยังคงเป็นชุมชนการผลิตเพื่อยังชีพหล่อเลี้ยงคนในครอบครัวเป็นหลัก เมื่อเริ่มมีการขยายตัวของระบบตลาดและนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจในทศวรรษ 2500 เป็นผลให้วิถีชาวบ้านเริ่มถูกปรับเปลี่ยนเข้าสู่การทำประมงเพื่อการค้าและตอบสนองความต้องการในตลาดและเข้าสู่ยุคการผลิตเชิงพาณิชย์ จากการทำประมงเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวสู่การเป็นประมงพาณิชย์นั้นเป็นผลให้การจับสัตว์น้ำนั้นมากเกินไปจนเกินขีดจำกัด ประกอบกับรัฐหันไปสนับสนุนการประมงแบบเพาะเลี้ยงแทน ดังนั้นในช่วงนี้แพปลาจึงเริ่มเข้ามามีบทบาทในชุมชนปากน้ำประแส เนื่องจากมีการสนับสนุนการลงทุนการผลิตให้แก่ชาวประมง และตั้งตนเป็นพ่อค้าคนกลางจำหน่ายสินค้าประมงและปัจจัยการผลิตประมง เกิดเป็นปัญหาที่ชาวประมงถูกพ่อค้าคนกลางเอาเปรียบการขายผลผลิต การปล่อยดอกเบี้ยเงินกู้ การกำหนดราคา ระบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลที่ลดลง นอกจากนี้ในชุมชนยังประสบกับปัญหาการกระจายอำนาจเข้าสู่ท้องถิ่นโดยรัฐเข้ามากำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชน โดยนำเอาเอกลักษณ์ของชุมชนเป็นจุดขายผลิตวัฒนธรรมในชุมชนออกจำหน่ายเป็นสินค้าสู่ภายนอก ทำให้ชาวประมงต้องปรับตัวเพื่อสนับสนุนแผนการดำเนินงานของรัฐ จากการศึกษาปัญหาต่าง ๆ พบแนวทางในการพัฒนาชุมชนออกเป็น 2 ส่วนคือ ควรมีการปรับเปลี่ยนเชิงโครงสร้างได้แก่ การให้

⁵⁶ อังคณา แก้วคำหา, “แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำ จังหวัดระยอง,” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการวางแผนภาค คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (2550), 8.

อำนาจชาวประมงเข้ามามีบทบาททำหน้าที่ต่อระบบการตลาดและปัจจัยการผลิตประมง และการพัฒนาชุมชนควรมอบอำนาจและการตัดสินใจให้กับชาวบ้านเพื่อกำหนดแนวทางของตนเองโดย กระทบทวิถีชีวิตดั้งเดิมให้น้อยที่สุด⁵⁷

นริรัตน์ ไกรทอง (2562) การระบุคุณค่าเรือนแฉวเก่าริมน้ำประแสเพื่อการอนุรักษ์

การศึกษาการระบุคุณค่าเรือนแฉวเก่าริมน้ำประแสเพื่อการอนุรักษ์เป็นการประเมินคุณค่าของสถาปัตยกรรมในชุมชนปากน้ำประแสโดยการเข้าไปสำรวจ สัมภาษณ์และแบ่งแยกกลุ่มเรือนแฉวภายในชุมชนตามอายุของอาคาร รวมไปถึงภูมิทัศน์ของชุมชนปากน้ำประแสเพื่อประกอบการศึกษาและการประเมินคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ นำมาวิเคราะห์พร้อมกับศึกษาแนวคิดในการอนุรักษ์ระบุคุณค่าเพื่อนำไปสู่แนวทางในการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนต่อไป⁵⁸

กวี รัชพลอริยคุณ (2546) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนย่านตลาดพลู กรุงเทพมหานคร

วัตถุประสงค์หลักคือการศึกษาวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของย่านตลาดพลู เพื่อศึกษาผลกระทบการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลอดไปจนการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การศึกษาการเปลี่ยนแปลงในย่านตลาดพลูได้นำเอาทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลที่มีอยู่จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทางเอกสาร การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด ผลของการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนในตลาดพลูนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีปัจจัย 3 ประการ คือ 1. นโยบายของรัฐ 2. ประชากร 3. ค่านิยมและการศึกษา เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของด้านกายภาพ เกิดการขุดคลองในสมัยพระไชยราชาธิราช พ.ศ. 2065 ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 เกิดนโยบายสร้างทางรถไฟ เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านพื้นที่เป็นอย่างมาก เป็นผลให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจจากการทำการเกษตรเป็นหลักสู่การเป็นชุมชนค้าขาย มีการตัดถนนเข้าสู่ชุมชน 3 สาย ได้แก่ ถนนเทิดไท ถนนรัชดา-ท่าพระ และถนนตากสิน-

⁵⁷ ธนิต โตอดีทรัพย์, “วิวัฒนาการเศรษฐกิจชุมชนชาวประมงปากน้ำประแส,” วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, (2556), 6.

⁵⁸ นริรัตน์ ไกรทอง, “การระบุคุณค่าเรือนแฉวเก่าริมน้ำประแสเพื่อการอนุรักษ์,” วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (2562), 7-8.

เพชรเกษม การเกิดเส้นทางการคมนาคมทางบกทั้งสองทางนี้เป็นผลให้วิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน ถูกเปลี่ยนแปลงและปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่สังคม วัฒนธรรมและค่านิยมทางการศึกษาศสมัยใหม่นำไปสู่ การเชื่อมความนิยมในการกินหมากพลูของชั้นชื้อในท้องถิ่น ผลจากการเปลี่ยนแปลงส่งผลกระทบต่อ ชุมชนเป็นอย่างมากวิจัยฉบับนี้เป็นวิจัยที่สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของชุมชน ตลาดพลู ลักษณะและกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ ของชุมชน ความเป็นมาของการเปลี่ยนแปลงแต่ละยุคสมัยนั้น นอกจากจะทราบถึงการเปลี่ยนแปลง แล้วยังสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของคนในชุมชนเพื่อให้เข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป อย่างไร⁵⁹

ธีระ เยี่ยงวิศวกูร (2542) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในย่านบางลำภู อันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว⁶⁰

การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลง ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยอัน เป็นผลมาจากการท่องเที่ยวในย่านบางลำภู รวมไปถึงได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาและการแก้ปัญหา โดยใช้แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และการลงพื้นที่สำรวจด้านกายภาพในเรื่องของการใช้ประโยชน์ ที่ดินโดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย 6 แขวงในเขตพื้นที่พระนคร ได้แก่ แขวงชนะสงคราม ตลาดยอด บวรนิเวศ วัดสามพระยา บ้านพานถม และบางขุนพรหม ศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่ อยู่อาศัย 3 กลุ่ม คือ 1. ลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยโดยสิ้นเชิง 2. ลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่ อยู่อาศัยโดยใช้เป็นที่อยู่อาศัย 3. ลักษณะยังคงใช้เป็นที่อยู่อาศัยแบบเดิมเพียงอย่างเดียว ผลการวิจัย พบว่า บ้านเรือนในชุมชนถูกปรับเปลี่ยนเป็นอาคารที่มีการก่อสร้างและปรับปรุงอาคารขึ้นใหม่แทน อาคารที่อยู่อาศัยเดิม ปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นผลมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ความ ได้เปรียบในทำเลที่ตั้งสามารถตอบสนองการพัฒนาการท่องเที่ยวได้และผู้ประกอบการพอใจกับ ผลตอบแทนที่ได้ จากปัญหาที่พบจึงเกิดเป็นแนวทางในการพัฒนาคือการควบคุมและเข้มงวดในการ แก้ไข ปรับปรุง ต่อเติมอาคาร ส่งเสริมการอนุรักษ์อาคารแบบดั้งเดิมและพื้นที่ทางประวัติศาสตร์

⁵⁹ กวี รักษ์พลอริยคุณ, “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนย่านตลาดพลู,” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษา โครงการบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏธนบุรี, (2546), 7

⁶⁰ ธีระ เยี่ยงวิศวกูร, “การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในย่านบางลำภู อันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ,” วิทยานิพนธ์หลักสูตรเคหะพัฒนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเคหการ ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (2542), 13.

สิทธิพร ภิรมย์รัตน์ (2547) การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม: แนวคิดหลักการ และผลการปฏิบัติ⁶¹

ศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์เพื่อเป็นแนวทางในการทำงานด้านอนุรักษ์ให้เป็นไปตามระเบียบแบบแผนที่ควรจะเป็น มีการอธิบายให้เข้าใจความหมายของการอนุรักษ์ที่แท้จริง รวมไปถึงเนื้อหาเชิงทฤษฎี หลักการ ครอบคลุมหัวข้อต่าง ๆ เริ่มจากนิยามคำศัพท์ ความหมายของการอนุรักษ์ และแรงจูงใจที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์ ตลอดจนถึงประเภทของสิ่งที่ควรจะอนุรักษ์ หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกเพื่อการอนุรักษ์ วิธีการที่นำมาใช้ในงานอนุรักษ์ ปัญหาและข้อขัดแย้งที่มักเกิดขึ้น ไปจนถึงผลจากการอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมจากกรณีศึกษาตัวอย่างที่ปรากฏทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้เห็นภาพงานอนุรักษ์ที่ควรจะเป็นได้ชัดเจน

อำพิกา สวัสดิ์วงศ์ (2558) ศึกษาถนนสุขุมวิทกับการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภูมิภาคตะวันออกของประเทศไทยช่วงทศวรรษ 2480-2520

การศึกษาและอธิบายพัฒนาการของถนนสุขุมวิทที่มีความสำคัญต่อลักษณะเศรษฐกิจภาคตะวันออกโดยเริ่มศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดการพัฒนาถนนในประเทศไทยและเชื่อมโยงมายังถนนสุขุมวิทโดยถนนสุขุมวิทเกิดขึ้นภายใต้บริบทการพัฒนาการคมนาคมของประเทศไทยผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1-3 ประกอบกับการได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาในช่วงทศวรรษ 2500 ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของระบบถนนทั้งถนนประธานและโครงข่ายถนนสายย่อยที่เชื่อมกับถนนสายประธาน (ถนนสุขุมวิท) การเกิดถนนสุขุมวิทนั้นนับเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจของภูมิภาคตะวันออกเป็นอย่างมาก สามารถขยายตัวทางเศรษฐกิจจากการเป็นพื้นที่เลียบชายฝั่งเข้าสู่พื้นที่ตอนในของภูมิภาคตะวันออก และเป็นเส้นทางสายหลักที่เชื่อมต่อกับกรุงเทพฯ การขยายตัวของถนนนี้เองเป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลายประการ⁶²

จากการทบทวนทบทวนวรรณกรรมและวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งกฎบัตรสากล แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนและการเปลี่ยนแปลงชุมชน แนวคิดมรดกวัฒนธรรม แนวคิดในการอนุรักษ์ ช่วยให้

⁶¹ สิทธิพร ภิรมย์รัตน์, “การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม:แนวคิดหลักการและผลการปฏิบัติ” หน้าจั่ว, 20(2547): 40

⁶² อำพิกา สวัสดิ์วงศ์, “ถนนสุขุมวิทกับการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภูมิภาคตะวันออกของประเทศไทยช่วงทศวรรษ 2480-2520” วารสารประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์, 2(1), (2558): 14-63

เข้าใจความหมายและบริบทของชุมชนเก่าและการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามพลวัตทางสังคมที่ส่งผลต่อชุมชนที่สามารถทำให้เกิดแนวโน้มทั้งดีและไม่ดีส่งผลให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงจนนำไปสู่การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดภายใต้เศรษฐกิจแบบใหม่ ตลอดจนการศึกษาเกี่ยวกับการฟื้นฟูเมือง เศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรม และวิธีการอนุรักษ์ต่างๆที่สามารถทำให้เข้าใจและเห็นภาพในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อแสวงหารายได้ตอบสนองเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ และการเอาเอามรดกทางวัฒนธรรมมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อก่อให้เกิดการสร้างอาชีพและรายได้ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงการใช้งานของบ้านพักอาศัยจนเกิดการปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยเพื่อตอบสนองรูปแบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน

ในส่วนต่อไปของการศึกษานี้จะเป็นการนำบททวนวรรณกรรมและวิจัยที่เกี่ยวข้องมาพิจารณาในเรื่องการเปลี่ยนแปลงประโยชน์ใช้สอยที่เปลี่ยนแปลงไปตามรูปแบบเศรษฐกิจและการใช้งานของบ้านพักอาศัยที่ตอบสนองโครงสร้างทางอาชีพแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในชุมชน

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมในพื้นที่ปากน้ำประแส

การเปลี่ยนแปลง หมายถึง การเปลี่ยนสภาพทั่วไปเป็นปรากฏการณ์ปกติของสังคมทั้งหลาย จากสิ่งที่เป็นอยู่เดิมเปลี่ยนแปลงมาอยู่ในสภาพใหม่ ซึ่งมีองค์ประกอบของเวลาเป็นตัวกำหนด ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่ว่่านี้อาจดีขึ้นหรือแย่ลงกว่าเดิมก็เป็นได้ การเปลี่ยนแปลงที่ว่่านี้อาจเกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาของมนุษย์ ยิ่งมนุษย์มีการเติบโตและพัฒนามากขึ้นเท่าใด การเปลี่ยนแปลงก็จะยิ่งเกิดขึ้นเร็วมากขึ้นเท่านั้น เช่นเดียวกันกับการเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนปากน้ำประแสนั้นเอง ชุมชนปากน้ำประแสดั้งอยู่ในบริเวณชายฝั่งของแม่น้ำประแสในพื้นที่อำเภอแกลง จังหวัดระยอง เป็นชุมชนที่มีอายุมากกว่า 100 ปี โดยพัฒนาการทางสังคมของชุมชนปากน้ำประแสนั้นเริ่มต้นจากการเป็นชุมชนสังคมเกษตรกรรมและการทำประมงชายฝั่งควบคู่กัน⁶³ นับเป็นยุคการผลิตเพื่อยังชีพตั้งแต่ปีพ.ศ. 2450 เป็นต้นมาเมื่อชุมชนกลายเป็นเมืองท่าขนาดใหญ่มีการค้าขายจากทั้งภายในและภายนอก ส่งผลให้ชุมชนมีความซับซ้อนของโครงสร้างทางเศรษฐกิจมากขึ้น จึงเกิดการขยายตัวของตลาดจนเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจการค้า พ.ศ. 2501 ชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงภายหลังมีการตัดถนนสุขุมวิท การสร้างถนนเป็นผลให้ชาวบ้านย้ายถิ่นฐานไปอยู่ตามแนวถนน⁶⁴ อาชีพประมงกลายเป็นอาชีพหลักและชุมชนเข้าสู่ยุคการประมงเชิงพาณิชย์⁶⁵ ช่วงพ.ศ. 2516 และประสบปัญหาใหญ่จากการออกพระราชกำหนดประมง พ.ศ. 2558 ส่งผลให้การทำธุรกิจประมงในชุมชนถูกลดทอนลง เป็นผลให้ชุมชนเกิดความถดถอยด้านเศรษฐกิจ เป็นผลให้คนในชุมชนเกิดการปรับตัวและตื่นตัวต่อการอยู่อาศัย โดยหันมาให้ความสนใจกับกระแสนการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม อาศัยประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นตามนโยบายรัฐที่กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น

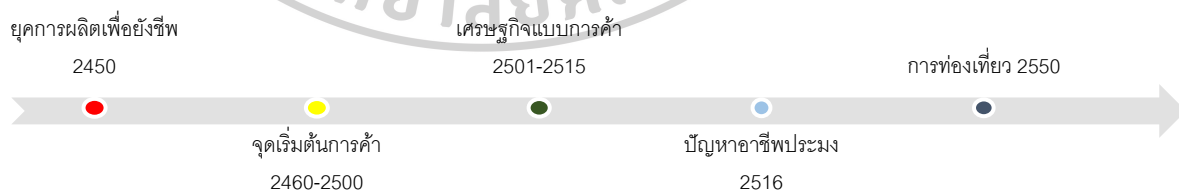
⁶³ โอฟาร ถิ่นบางเตียว, “การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่น ด้วยวิธีการประวัติศาสตร์ บอกเล่า:กรณีศึกษาตำบลกระแสบน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง” *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 4, (2), (2559): 13.

⁶⁴ อำพิกา สวัสดิ์วงศ์, “ถนนสุขุมวิทกับการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภูมิภาคตะวันออกของประเทศไทยช่วงทศวรรษ 2480-2520” *วารสารประวัติศาสตร์วัฒนธรรมศาสตร์*, 2, (1), (2558): 14-63.

⁶⁵ ธนิต โตอดิเทพย์, “วิวัฒนาการเศรษฐกิจชุมชนชาวประมงปากน้ำประแส”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, (2556), 6.

ตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมามีเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและกิจกรรม และการประกอบอาชีพของประชาชนอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันยังมีคนในชุมชนบางส่วนยังคงประกอบอาชีพโดยอาศัยการทำประมง กสิกรรม และการค้าขายแบบดั้งเดิม แต่ในขณะเดียวกันก็มีคนบางส่วนมีการปรับเปลี่ยนอาชีพและการดำรงชีวิตเนื่องจากสาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชนปากน้ำประแสร์นั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลกระทบโดยตรงจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ รวมถึงปัญหาที่ทางภาครัฐแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจที่ส่งผลต่ออาชีพในชุมชน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่ส่งผลให้รูปแบบโครงสร้างทางอาชีพของคนในชุมชนเปลี่ยนไปอย่างมากภายหลังการออกพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2558 เนื่องจากโครงสร้างทางอาชีพที่สำคัญของชุมชนคืออาชีพประมงประกอบกับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ชาวประมงในชุมชนประสบความเดือดร้อนมานานกว่า 3 ปี หลังจากที่ประเทศไทยได้ถูกสหภาพยุโรปประกาศให้ใบเหลือง เมื่อวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2558 รัฐบาลจึงได้มีคำสั่งหัวหน้ารักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 10/2558 เรื่องการแก้ปัญหาการทำประมงผิดกฎหมาย (command center for combating illegal fishing : CCCIF) หรือ ศูนย์บัญชาการการแก้ปัญหาการทำประมงผิดกฎหมาย (ศปมผ.) ขึ้นเพื่อเป็นศูนย์เฉพาะกิจ เพื่อทำการปฏิบัติหน้าที่ในการกำหนดแนวทางแก้ปัญหาประมงผิดกฎหมาย หรือ IUU Fishing ของไทย นับว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเป็นปัญหาที่ชาวประมงทั่วประเทศได้รับผลกระทบอย่างหนักเมื่อรัฐเข้ามาจัดทำมาตรการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น

พัฒนาการชุมชนปากน้ำประแสร์

ภาพที่ 14 : พัฒนาการชุมชนปากน้ำประแสร์

จากการศึกษาพัฒนาการทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนปากน้ำประแสร์พบว่าสามารถแบ่งออกเป็น 5 ยุคสมัย ได้แก่

1. ยุคการผลิตเพื่อยังชีพ

ยุคการผลิตเพื่อยังชีพจะยังคงดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ข้อจำกัดทางธรรมชาติและภูมิศาสตร์ การอพยพเข้ามาตั้งรกรากในช่วงแรกจึงเป็นการเข้ามาจับจองพื้นที่โดยมีการหักล้างทางพง สร้างงาน สร้างชุมชน สร้างที่ทำกินต่าง ๆ ลักษณะการผลิตของยุคสมัยนี้ จึงเป็นการเน้นเพื่อการอุปโภคบริโภคกันภายในครัวเรือน หรือเรียกว่าเศรษฐกิจแบบยังชีพ⁶⁶ อาศัยการดำรงชีวิตบนฐานของทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญ การผลิตเป็นแบบผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน หากเหลืออาจนำไปแลกเปลี่ยนกับสินค้าที่ไม่สามารถทำการผลิตได้ภายในชุมชนของตนเอง

รูปแบบความสัมพันธ์⁶⁷ของชุมชนปากน้ำประแสร์นั้นอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองแกลงในยุคสมัยนี้การปกครองเป็นการปกครองแบบกินเมืองภายใต้เศรษฐกิจแบบยังชีพ ซึ่งเป็นการปกครองส่วนภูมิภาคภายใต้ระบบไพร่ ในสมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีการแบ่งคนออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มขุนนางและชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านจะเน้นการผลิตแบบยังชีพโดยเน้นการทำ 4 อาชีพการทำนา เลี้ยงสัตว์ หาปลา และการหาของป่าเพื่อมาบริโภคภายในครัวเรือนส่วนที่เหลือจากการบริโภคจะนำส่งเข้าเมืองหลวง

รูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนประแสร์มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันสูง มีการเกื้อหนุนกันในเรื่องของแรงงานในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ในเรื่องของการแลกเปลี่ยนสินค้าที่ไม่สามารถผลิตได้หรือหาในท้องถิ่นของตนไม่ได้ จึงเกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างชุมชน ในเรื่องของเศรษฐกิจในชุมชนเป็นระบบที่เงินตรามีความสำคัญค่อนข้างน้อย คนในชุมชนอาศัยพึ่งพิงแลกเปลี่ยนกันมากกว่าซื้อขายผ่านตลาด

⁶⁶ โอบาร ถิ่นบางเตียว, “การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่น ด้วยวิธีการประวัติศาสตร์ บอกเล่า:กรณีศึกษาตำบลกระแสบอน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง” *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 4, (2), (2559): 13

⁶⁷ ธนิต โตดิเทพย์, “วิวัฒนาการเศรษฐกิจชุมชนชาวประมงปากน้ำประแสร์”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, (2556), 95.

2. ยุคเริ่มต้นเศรษฐกิจเพื่อการค้า

การอพยพเข้ามาของชาวจีนที่เข้ามาในชุมชนปากน้ำประแสร์ทำให้เกิดกำลังในการผลิตมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการขยายตัวและความเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้วยความเหมาะสมของพื้นที่ในเรื่องของทำเลที่ตั้งการจอดเรือ และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรประกอบกับความรู้จักความเข้าใจในเรื่องการค้า โดยเฉพาะการค้าขายผ่านเรือสำเภานี้เป็นกิจกรรมใหม่ที่ก่อให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว และทำให้การค้าขายในชุมชนขยายตัวเกิดเป็นธุรกิจมากขึ้น เช่น การนำเอาผลผลิตที่ได้ในพื้นที่เช่น น้ำมันยาง ใต้ และถ่านเข้าไปขายในเมืองหลวง และจะบรรทุกลงของที่ได้มากจากเมืองหลวงกลับเข้ามาขายในชุมชน เช่น ปูนซีเมนต์ เครื่องนุ่งห่ม และถ้วยชาม การส่งออกและนำเข้าสินค้าในชุมชนนี้แสดงให้เห็นว่าเกิดการขยายตัวทางการค้าและระบบเงินตรามากขึ้น⁶⁸

เมื่อระบบการค้าในแม่น้ำประแสร์เจริญมากขึ้นเกิดการขยายส่งต่อการขยายตัวทางอาชีพสู่อาชีพประมง จากเดิมที่เคยทำไ้ปะ อวนจับปลาพื้นตัวเข้าสู่การเป็นประมงพาณิชย์มากขึ้นทั้งการทำไ้ปะปลาทุ การทำโพงพาง และบางส่วนก็ยังคงทำประมงพื้นบ้านได้แก่ ตกเบ็ด ทอดแห วางลอบ วางจั่นตกปู กริดหอยขาว เมื่อประมงเข้าสู่รูปแบบประมงพาณิชย์นั้นจึงนำไปสู่การจ้างงานในขบวนการอื่น ๆ ของการทำประมง เช่น การแปรรูปอาหาร การใส่ซีปลา เป็นต้น

ภาพที่ 15 : ประมงพาณิชย์, อวนจับปลา, การตกเบ็ด

ที่มา: ฐานข้อมูล the digital collections,UWM libraries: photographer: Pendleton,robert larimore, เข้าถึงเมื่อ 5 พฤษภาคม 2562.

⁶⁸ โอฟาร ถิ่นบางเตียว, “การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่น ด้วยวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า:กรณีศึกษาตำบลกระแสบน อำเภอกะลา จังหวัดระยอง” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, 4,(2), (2559): 13.

นอกเหนือจากนี้ผู้ประกอบการอาชีพทำนํานั้น เมื่อจะต้องเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อยังชีพสู่ การเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้นเพื่อให้พอเพียงต่อการค้าขายนั้นนำมาสู่การเกิดการก่อตั้งโรงสีขึ้น การก่อตั้ง โรงสีนี้เป็นผลพวงที่เกิดขึ้นจากการค้าขายนั้นเกิดการขยายตัว จากการค้าขายทางเรือสำเภาที่มีความ เจริญมากขึ้น ทำให้เกิดการส่งออกข้าวเป็นจำนวนมาก ชาวนาจึงต้องเพิ่มผลผลิตของตนเองเพื่อให้ ข้าวที่ตนปลูกนั้นเพียงพอต่อการส่งออก เมื่อผลผลิตเริ่มมีจำนวนมากขึ้นนั้น จึงก่อให้เกิดการก่อตั้ง โรงสีขึ้นมาเพื่อให้เพียงพอต่อผลผลิตที่กำลังจะล้นตลาด เพื่อมากระจายสินค้าออกสู่พื้นที่ภายนอกให้ รวดเร็วที่สุด เกิดเป็นการก่อตั้งกิจการโรงสีขึ้น

ตารางที่ 2 แสดงรายชื่อโรงสีในอำเภอแกลง

ปี	ชื่อโรงสี	ก่อตั้งโดย	ที่ตั้ง
2461	บุญศิริ	อำพร บุญศิริ	ตำบลท่าเกวียน
2467	บุญศิริอุปกรณ์	อำพรบุญศิริและพระแกลงแกลั่วกล้า	ปากน้ำประแส
2468	ราษฎรเจริญสาส์กิจ	นายฮ็อกกิน, นายจิ้น, นายทอง, นายไหล (ชาวจีน)	-
2470	โรงสีกิมฮวด	นายกิมและนายเอ็งฉวน	ตำบลพังราด
2472	เจริญสุขยุติธรรม	นายผาดและนางเหลื่อม	-

นอกเหนือเสียจากอาชีพดั้งเดิมที่เกิดการขยายธุรกิจประกอบกับอาชีพที่มาพร้อมกับ ความเจริญและมาพร้อมการขยายตัวของเศรษฐกิจแล้ว ยังมีอาชีพอื่นที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองธุรกิจ การค้าที่เจริญเติบโตขึ้น เพื่อความสะดวกสบายของคนในพื้นที่ เกิดการประกอบธุรกิจการค้าขาย สินค้าหรือคลายเครียดเพื่อความสะดวกสบายของผู้คนที่เข้ามาใช้สอยพื้นที่แห่งนี้ร่วมกัน พร้อมทั้ง ตอบรับความเจริญและทันสมัยของสังคมเมืองที่เน้นความสะดวกสบายเป็นหลัก เช่น ร้านอาหาร ร้าน ก๋วยเตี๋ยวร้านกาแฟ ตลอดจนการเปิดโรงแรมภายในชุมชนถึง 2 แห่งด้วยกัน คือ โรงแรมแสงมุกดา โดยนายสุ่ม มุกดาสนิท (ชาวจีน) และโรงแรมสุขไพบูลย์ โดยหมื่นสมุทรรศิริ ในขณะที่ดำรงตำแหน่ง

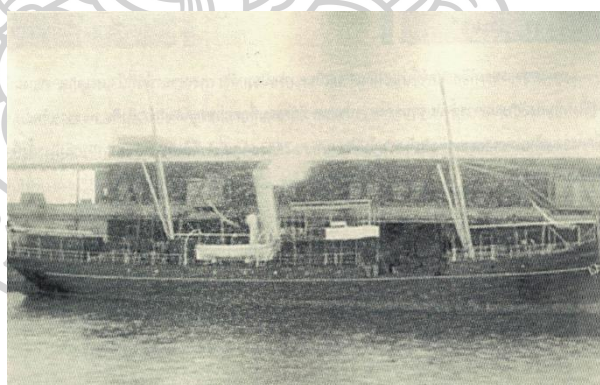

ผู้ใหญ่บ้านในชุมชนปากน้ำประแส⁶⁹ ความเจริญที่เข้ามาภายในชุมชนทำให้เกิดความหลากหลายมากขึ้น เกิดการก่อตั้งร้านค้ากิจการต่าง ๆ เป็นลำดับ

ภาพที่ 16 : การค้าขายภายในชุมชน

ที่มา: ฐานข้อมูล the digital collections,UWM libraries: photographer: Pendleton,robert larimore, เข้าถึงเมื่อ 5 พฤษภาคม 2562.

ภาพที่ 17 : เรือจักรพงษ์เรือเดินสมุทรขนส่งผู้โดยสารขนาดใหญ่

ที่มา: (ปากน้ำประแส 2562: หน้า 26).

⁶⁹ ธนิต โตดิเทพย์, “วิวัฒนาการเศรษฐกิจชุมชนชาวประมงปากน้ำประแส”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, (2556), 6.

ความสัมพันธ์ทางสังคม⁷⁰ของยุคการเริ่มต้นเพื่อการค้าขายนี้จะแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยได้อย่างชัดเจน ความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนนั้นลดลง เป็นเหตุผลเนื่องมาจากเศรษฐกิจที่กำลังขยายตัวอย่างเต็มที่ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับระบอบการปกครองแบบใหม่ที่ส่วนกลางนั้นต้องการที่จะลดบทบาทของขุนนางในพื้นที่ ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดการปรับตัวขนานใหญ่ ผลผลิตที่ได้จะถูกนำไปสู่ขบวนการทางเศรษฐกิจ เกิดการแลกเปลี่ยนโดยใช้เงินตรามากกว่า ประชาชนตั้งหน้าตั้งตาทำมาหากินเพื่อต้องการค่าตอบแทนในรูปแบบของเงินตราเพื่อตอบสนองการค้าขาย นอกจากนี้ประชาชนส่วนใหญ่เริ่มให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลผลิตของอาชีพตนเพื่อนำไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินตรา และนำมาตอบสนองความต้องการปัจจัย 4 และสินค้าที่นำเข้ามาจากเมืองหลวงรวมไปถึงสินค้าเรือสำเภาที่มาจากจีน

3. ยุคเศรษฐกิจเพื่อการค้า

เศรษฐกิจเพื่อการค้าเกิดขึ้นหลังจากการเข้ามาของกรมคมนาคมทางบกโดยการสร้างถนนสุขุมวิทและการสร้างสะพานบางประกง และการตัดถนนสายบ้านบึง-แก่ง การตัดถนนนี้ส่งผลให้กรมคมนาคมของชุมชนปากน้ำประแสสะดวกมากขึ้น เนื่องจากเป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อชุมชนประแสเข้าสู่เมืองแก่ง และยังเป็นเส้นทางที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงชุมชน โดยเศรษฐกิจของภูมิภาคตะวันออกนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับการกระตุ้นจากนโยบายของรัฐ กล่าวคือ ภาครัฐมีการสร้างสาธารณูปโภคที่สำคัญ เพื่อเป็นตัวกระตุ้นเศรษฐกิจ นำมาซึ่งการเกิดพื้นที่การทำเกษตรอย่างแพร่หลาย เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดในกลุ่มผลผลิตเพื่อการเกษตร มีการผลิตสินค้าเพื่อนำมากระจายสู่ตลาดโดยมีเงินเป็นปัจจัยในการแลกเปลี่ยน⁷¹ นอกเหนือจากนี้ยังเป็นผลให้เกิดการอพยพย้ายออกของคนในชุมชนที่เคยอาศัยริมน้ำประแสมาอยู่ตามแนวถนนเพื่อความสะดวกในการ

⁷⁰ กรองใจ ฉลาด, “พัฒนาการของเศรษฐกิจเมืองแก่ง:วิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง,” ปริญญารัฐศาสตรบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, (2549), 21.

⁷¹ โอฟาร ถิ่นบางเตียว, “การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่น ด้วยวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า:กรณีศึกษาตำบลกระแสบน อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, 4, (2), (2559): 13.

คมนาคม รวมไปถึงเกิดการย้ายของธุรกิจภายในชุมชน ทั้งโรงเลื่อยและโรงสีข้าว⁷² แสดงให้เห็นว่าชุมชนประสบถูกกดทับทางเศรษฐกิจลงเมื่อเส้นทางการคมนาคมสายหลักถูกเปลี่ยนจากเส้นทางการคมนาคมทางน้ำเป็นเส้นทางการคมนาคมทางบก ส่งผลให้โครงสร้างพื้นฐานของชุมชนปากน้ำประแสเกิดการเปลี่ยนแปลง ชาวบ้านในชุมชนเริ่มมีการเคลื่อนย้ายไปตั้งหลักแหล่งทำมาหากินในพื้นที่ที่ถนนสามารถเข้าถึงได้ เพื่อความสะดวกในการเดินทาง โดยเฉพาะกับคนจีนที่เคยประกอบกิจการการค้าในบริเวณปากน้ำประแสไปสู่การเข้าเมืองและตั้งหลักแหล่งอยู่ติดถนน ส่งผลให้ประแสจากฐานะเดิมที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าก็เริ่มถูกกดทับและย้ายจากศูนย์กลางทางการค้ามาไว้ที่สามย่านอำเภอแกลงแทน⁷³ ปฏิเสธไม่ได้ว่าการสร้างถนนสุขุมวิทนั้นเอื้อต่อการปลูกพืชไร่มากกว่าธุรกิจการทำประมง แต่ถึงอย่างนั้นก็ปฏิเสธไม่ได้เช่นกันว่าการเข้ามาของระบบโครงข่ายถนนก็มีส่วนทำให้ผลผลิตจากทะเลนั้นเกิดการขยายตัวไปพร้อมกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป ระบบโครงข่ายถนนส่งผลให้ผลผลิตทางทะเลสามารถส่งออกไปยังกรุงเทพฯ ตลาดระยอง ชลบุรี มีความสะดวกรวดเร็วและขยายตลาดผลผลิตทางทะเลได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

การขยายตัวของตลาดที่รองรับผลผลิตทางทะเลนั้นส่งผลให้เกิดการวางรากฐานของการทำประมงใหม่ รัฐได้วางนโยบายการพัฒนาประเทศเพื่อเข้าสู่ความทันสมัยทำให้กิจการการทำประมงนั้นขยายตัวมากขึ้น รัฐเข้ามาให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ รวมไปถึงอาชีพประมง จากการส่งเสริมของรัฐทำให้เกิดการใช้เครื่องมือใหม่ ๆ มาประกอบอาชีพสร้างความสะดวกสบายใจการจับสัตว์น้ำ และสามารถเพิ่มผลผลิตในการจับสัตว์น้ำให้ได้มากยิ่งขึ้น ตอบสนองกับตลาดสินค้าทางทะเลที่เริ่มมีการเติบโตและขยายตลาดสินค้าทางทะเลให้ใหญ่และรองรับผลผลิตได้มากยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดนายทุนเรือประมงและชาวประมงที่ต้องแสวงหาเงินทุนเพื่อมาลงทุนปัจจัยการผลิตและขยายกิจการเรือประมงของตนเองเกิดเป็นระบบแพปลาที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันในแง่ของการขอกู้ยืมเงินทุนแลกับการที่ชาวประมงจะต้องจับสัตว์น้ำมาขายให้แก่แพปลาของตนถึงผูกขาด เนื่องจากในตอนนั้นยังไม่มีกำหนดพื้นที่การทำประมงอย่างชัดเจน ชาวประมงมีอิสระในการออกเดินเรือเพื่อหาปลาเข้ามา

⁷² ธนิต โตคติเทพย์, “วิวัฒนาการเศรษฐกิจชุมชนชาวประมงปากน้ำประแส”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, (2556), 6.

⁷³ กรองใจ ฉลาด, “พัฒนาการของเศรษฐกิจเมืองแกลง:วิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง,” ปริญญารัฐศาสตรบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, (2549), 21.

ให้ได้จำนวนมาก เพื่อใช้หนี้สินที่กู้ยืมเงินจากแฟปลาและสะสมเงินเพื่อขยายกิจการของตนเองได้ เป็นจุดเริ่มต้นสู่ประมงพาณิชย์

4. ยุคปัญหาอาชีพประมง

หลังจากเข้าสู่วงการประมงพาณิชย์นั้นรัฐมีการออกเขตกำหนดพื้นที่ในการเดินเรือ ประกอบกับการกำหนดเขตแดนของประเทศแสดงน่านน้ำของไทย ทำให้เกิดข้อจำกัดในการออกเดินเรือ ประกอบกับการทับซ้อนกันของพื้นที่การทำประมง เป็นผลให้การทำประมงพาณิชย์มีจำนวนมากต่อและไม่สมดุลกับจำนวนประชากรสัตว์น้ำที่มีอยู่ ประกอบกับภาครัฐออกกฎหมายมาควบคุมและจำกัดขนาดและชนิดของเครื่องมือประมง พร้อมทั้งกำหนดขอบเขตอย่างเคร่งครัด ผลคือชาวประมงได้ปรับขนาดอวนเพื่อให้สามารถจับสัตว์น้ำได้มากขึ้นและทำให้ปลาบางชนิดน้อยลงและสูญหายไปจากอ่าวไทย นอกจากนี้ชาวประมงได้ปรับเปลี่ยนขนาดของเรือประมงให้มีขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อให้สามารถออกเรือได้นานกว่าเดิมและไกลกว่าเดิมเพื่อจับสัตว์น้ำให้ได้ในปริมาณมาก

นอกเหนือจากนี้การประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2504 จากการออกข้อกำหนดในการทำอาชีพประมงและนโยบายการพัฒนาประเทศเข้าสู่ความทันสมัยนี้ส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงปรับตัวในโครงสร้างอาชีพเป็นอย่างมาก นำไปสู่การเกิดปัญหาภายใต้โครงสร้างอาชีพประมง และมีผลกระทบต่อชุมชนในระยะยาว เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีการประมงจนนำไปสู่ภาวะขาดแคลนทรัพยากรทางทะเล และผลผลิตและค่าตอบแทนได้สูญหายเป็นจำนวนมากเป็นผลให้นายทุนผู้เป็นเจ้าของนี้แก่ชาวประมงนั้นทำการขูดรีดชาวประมงทั้งเรื่องของผลผลิตทรายได้ นอกจากนี้รัฐยังให้ความสนใจในธุรกิจประมงลดลงอย่างมากและหันไปสนับสนุนการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมประมงขนาดใหญ่และการพัฒนาการท่องเที่ยว

เมื่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจถูกเปลี่ยนแปลงโดยกรอบการพัฒนาทางเศรษฐกิจจากภาครัฐ ส่งผลให้อาชีพภายในชุมชนถูกเปลี่ยนแปลงขึ้นอีกครั้ง เมื่อการค้าเปลี่ยนประมงเปลี่ยนทำให้คนในชุมชนเริ่มคิดหาทางออกเพื่อความอยู่รอดจึงเกิดการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ที่ถูกทำลายลงด้วยการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ผ่านมา ส่งผลให้ภาครัฐและชุมชนร่วมกันพัฒนาให้ชุมชนเป็นเมืองท่องเที่ยวเพื่อแก้ปัญหาโครงสร้างอาชีพที่กำลังมีปัญหอยู่ในชุมชน

5. ยุคการเข้ามาของธุรกิจท่องเที่ยว

จากปัญหาผลผลิตทางทะเลไม่เป็นไปตามเป้าหมายของชาวประมงและเจ้าของธุรกิจประมง รวมไปถึงแพปลาแล้ว เป็นผลทำให้เกิดการยกเลิกอาชีพประมงมีการขายเรือประมงของตนเองที่เป็นปัจจัยการผลิตเพียงหนึ่งเดียวเพื่อปลดหนี้จากนายทุนประมงต่าง ๆ นำไปสู่การแสวงหาทางเลือกในการประกอบอาชีพใหม่เพื่อสอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป⁷⁴ โดยยังคงคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติที่ตนเองมีอยู่เป็นทุนในการสร้างรายได้ ประกอบกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติที่เป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจในหลายด้านของประเทศ จึงได้มีการหยิบยกเอาการท่องเที่ยวมาอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจอีกรูปแบบหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ประเทศ เป็นผลพวงจากการพัฒนาของรัฐที่จะปรับให้ภูมิภาคตะวันออกเป็นเขตเศรษฐกิจที่สำคัญรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมจากกรุงเทพฯ ดังนั้นจึงเป็นที่มาของรัฐที่เข้ามาฟื้นฟูและต้องการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกันกับประชาชน โดยรัฐได้กระจายอำนาจส่วนกลางลงสู่ท้องถิ่น และมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่นตามแนวทางของชุมชนเอง หนึ่งในแนวทางในการพัฒนาชุมชนนั้นได้หยิบยกเอาชุมชนปากน้ำประแสเข้าสู่การเป็นเมืองท่องเที่ยวโดยดึงเอาอัตลักษณ์ที่เคยมีประกอบกับความเป็นมาที่เคยเป็นเมืองท่าที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดเกิดเป็นการกำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนา

การกำหนดวิสัยทัศน์ดังกล่าวได้ถูกสร้างขึ้นภายใต้ข้อกำหนดของรัฐท้องถิ่นและนำมาสู่การสนับสนุนของชุมชนให้กลายเป็นเมืองท่องเที่ยว หยิบยกความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ให้ชุมชนมีเรื่องราวที่น่าสนใจ รื้อฟื้นประเพณีอันดีงามเพื่อเป็นแรงดึงดูดแก่นักท่องเที่ยว จากการสนับสนุนของรัฐนี้เองนำมาสู่การเปิดตัวพื้นที่ใหม่ของชุมชนเพื่อแสดงตัวตนของชุมชน รวมไปถึงเกิดกระบวนการสร้างชุมชนรื้อฟื้นวัฒนธรรมของชุมชนขึ้นมาใหม่เพื่อช่วงชิงพื้นที่ในการท่องเที่ยว ตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมาเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย การประกอบอาชีพของคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันคนในชุมชนบางส่วนยังคงประกอบอาชีพประมง กสิกรรม และการค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภคแบบเดิม ในขณะที่ส่วนหนึ่งก็ปรับเปลี่ยนอาชีพและการดำรงชีวิตจากเหตุและปัจจัยจากปัญหาอาชีพประมง เกิดเป็นการเปลี่ยนแปลงบ้านพักของตนที่เป็นเหมือนต้นทุนในการประกอบอาชีพ

⁷⁴ ธนิต โตดิเทพย์, “วิวัฒนาการเศรษฐกิจชุมชนชาวประมงปากน้ำประแส”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, (2556), 6

ใหม่ โดยใช้อาคารและสถาปัตยกรรมที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวชุมชนและอัตลักษณ์ของชุมชนได้อย่างชัดเจนจากองค์ประกอบที่เหลือนอยู่มาทำให้เกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจขึ้นมาอีกครั้ง เกิดการนำบ้านพักมารองรับนักท่องเที่ยวจัดทำเป็นโฮมสเตย์พื้นบ้านในระยะแรก เพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เข้ามาแทนที่กิจกรรมและอาชีพเดิม

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชนปากน้ำประแส

ปากน้ำประแสมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มชายฝั่งทะเล มีแม่น้ำสายหลัก คือ แม่น้ำประแส โดยมีต้นกำเนิดจากทิวเขาจังหวัดจันทบุรี ไหลผ่านท้องที่ต่าง ๆ ในอำเภอแกลงลงสู่ทะเลบริเวณปากน้ำประแส ด้วยกายภาพของพื้นที่เป็นบริเวณชายฝั่งทะเลง่ายต่อการคมนาคมและติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก ส่งผลให้เกิดการอพยพโยกย้ายและตั้งถิ่นฐานของคนภายนอกในอดีต เกิดเป็นความหลากหลายด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม รวมไปถึงการประกอบอาชีพต่าง ๆ ของคนในชุมชน จากลักษณะกายภาพของพื้นที่ที่กล่าวมาข้างต้นส่งผลให้เกิดวิถีชีวิตของคนในชุมชนในทิศทางของชุมชนเอง ปัจจุบันพื้นที่ชุมชนปากน้ำประแสกำลังได้รับผลกระทบจากการพัฒนาและการขยายตัวของเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ รวมไปถึงอัตลักษณ์ของชุมชนต่อเนื่องถึงด้านภูมิทัศน์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ค่อย ๆ ถูกปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดจากทั้งภายในและภายนอกเข้ามาเป็นตัวกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ขึ้นอยู่กับศักยภาพในการปรับตัวของชุมชนว่าจะส่งผลให้ถูกเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด ซึ่งจากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนปากน้ำประแสเกิดการเปลี่ยนแปลง สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงที่ไม่ใช่กายภาพ และการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ

1. การเปลี่ยนแปลงที่ไม่ใช่กายภาพ

1.1 การขยายตัวของประชากร

ด้วยลักษณะทางกายภาพของพื้นที่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มชายฝั่งทะเล มีลักษณะเป็นปากแม่น้ำ สะดวกกับการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนจีนที่เดินเรือเข้ามาค้าขายและอยู่อาศัยในพื้นที่ จับจองพื้นที่ทำกินและตั้งบ้านเรือนเพื่อสะดวกต่อการเดินทาง เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างคนจีนและคนภายในพื้นที่ เมื่อพื้นที่เริ่มมีประชากรที่เพิ่มมากขึ้น จึงเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่

หลากหลายเพิ่มขึ้นเป็นผลให้ชุมชนปากน้ำประแสกลายเป็นศูนย์กลางค้าขายสินค้าและเรือโดยสารของชุมชน ปัจจุบันเมื่อสังคมภายนอกเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ชุมชนย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก คือ การโยกย้ายถิ่นฐานที่อยู่อาศัย โดยแยกเป็นกลุ่มใหญ่ได้ 2 กลุ่ม ดังนี้

- กลุ่มคนย้ายถิ่นฐานออก เมื่อสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง ความต้องการขึ้นพื้นฐานภายในชุมชนอาจไม่เพียงพอเพื่อตอบสนองความต้องการ เกิดการย้ายถิ่นฐานเข้าสู่ตัวเมืองเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากงานภายในชุมชนไม่เพียงพอ ดังนั้นประชากรวัยกลางคนภายในชุมชนจำเป็นต้องออกจากชุมชนเพื่อไปประกอบอาชีพภายนอกและย้ายเข้าไปอยู่อาศัยในเมือง เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคุณภาพชีวิต เป็นผลให้ประชากรส่วนใหญ่ที่อยู่ภายในชุมชนนั้นเป็นผู้สูงอายุเป็นส่วนมาก

- กลุ่มคนย้ายถิ่นฐานเข้า ชุมชนปากน้ำประแสเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพประมงเป็นหลักจึงจำเป็นต้องใช้แรงงานเพื่อประกอบอาชีพเป็นจำนวนมาก และแรงงานที่มีความสำคัญต่อการเดินเรือประมงนั้นส่วนใหญ่เป็นแรงงานต่างด้าวจากพม่าและกัมพูชา เพราะปากน้ำประแสเป็นเมืองชายฝั่งทะเล แรงงานต่างด้าวเข้ามาใช้แรงงานเป็นลูกจ้างทำประมง เนื่องจากเรือประมงพาณิชย์จำเป็นต้องใช้แรงงานไม่ต่ำกว่า 30 คนในการออกเรือ 1 ครั้ง เป็นเหตุผลให้จำนวนประชากรภายนอกมีจำนวนมากในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นประชากรแฝงที่มาในรูปแบบแรงงานต่างด้าวที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่มากกว่าการเข้ามาในรูปแบบสายสัมพันธ์ (การแต่งงาน)

1.2 การประกอบอาชีพ

จากลักษณะทางกายภาพของชุมชนที่มีลักษณะเป็นเมืองชายฝั่งทะเลนั้น เป็นผลทำให้การดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพจะต้องอาศัยกายภาพของพื้นที่ในการประกอบอาชีพ โดยอาชีพหลักของชุมชน คือประมง ค้าขาย เกษตรกรรม และการแปรรูปผลผลิตจากการประมง สามารถจัดหมวดหมู่ตามหมู่บ้านในเทศบาลตำบลปากน้ำประแสเพื่อแสดงให้เห็นถึงกลุ่มอาชีพหลักที่อยู่ในชุมชน ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงกลุ่มอาชีพภายในชุมชนปากน้ำประแส

ชุมชนตลาดริมน้ำ	อาชีพหลัก	อาชีพเสริม	รายได้/ครัวเรือน/ปี
ชุมชนตลาดตอนบน	ค้าขาย/รับจ้างทั่วไป	ประมง	70,000 บาท
ชุมชนตลาดตอนกลาง	รับจ้างทั่วไป	ประมงพื้นบ้าน	37,500 บาท
ชุมชนตลาดตอนล่าง	ประมง/รับจ้างทั่วไป/ ค้าขาย	เลี้ยงปลากระชัง	79,900 บาท

ที่มา: เทศบาลตำบลปากน้ำประแส

นอกจากนี้ในชุมชนปากน้ำประแสเองก็มีการจัดกลุ่มอาชีพภายในชุมชน ดังนี้

1. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนชาใบชูลู่
2. กลุ่มแปรรูปอาหารทะเล
3. กลุ่มประมงเรือเล็ก
4. กลุ่มเลี้ยงหอยนางรม
5. กลุ่มสามล้อ
6. กลุ่มโฮมสเตย์⁷⁵

ต่อมาในปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเศรษฐกิจไปตามสังคม ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอาชีพ เพื่อตอบสนองความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปของคนในชุมชนเช่นเดียวกัน ชุมชนปากน้ำประแสจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เป็นเหตุผลให้ชาวบ้านลุกขึ้นมาปรับตัวเพื่อความอยู่รอดตามอาชีพ ดังนี้

1.2.1 อาชีพประมง

ถึงแม้อาชีพประมงจะเป็นอาชีพที่สำคัญและเป็นอาชีพหลักของชุมชน เนื่องจากชุมชนปากน้ำประแสเป็นชุมชนชาวประมง มีทั้งเรือประมงพื้นบ้านและประมงพาณิชย์นับร้อย

⁷⁵ เทศบาลตำบลปากน้ำประแส, “แผนพัฒนาท้องถิ่น 4 ปี พ.ศ.2561-2564”, (2561).

ครอบครัวที่ต้องอาศัยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันและหากินกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่าง ไม่เห็นคุณค่าและสำนึกร่วมกัน ส่งผลให้ทรัพยากรสัตว์น้ำเริ่มลดลงเรื่อย ๆ การออกเรือทั้งประมง พื้นบ้านและประมงพาณิชย์จึงไม่ได้ผลตอบแทนที่ดีนัก เรือพาณิชย์ต้องออกเรือไปไกลขึ้นและใช้ เวลานานขึ้นก็ยังมีค่าใช้จ่ายมากขึ้นตามไปด้วย ประกอบกับอาชีพประมงในชุมชนประสบปัญหาได้รับความเดือดร้อนมานานกว่า 3 ปี หลังจากที่ประเทศไทยได้ถูกสหภาพยุโรปประกาศให้ใบเหลือง เนื่องจากการใช้แรงงานต่างด้าวผิดกฎหมาย รัฐบาลจึงได้มีคำสั่งแก้ปัญหาการทำประมงผิดกฎหมาย (command center for combating illegal fishing : CCCIF) เป็นศูนย์เฉพาะกิจเพื่อทำการปฏิบัติ หน้าที่ในการกำหนดแนวทางแก้ปัญหาประมงผิดกฎหมาย โดยมีการจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการ แห่งชาติในการแก้ปัญหาประมงผิดกฎหมาย ครอบคลุมไปถึงการดูแลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตาม ระเบียบแบบแผนที่รัฐกำหนด

จากการที่รัฐบาลได้ออกกฎหมายการประมงและระเบียบวิธีปฏิบัติของชาวประมง เป็นผลให้ชาวประมงที่ชุมชนปากน้ำประแสประสบกับปัญหาไม่สามารถออกเดินเรือเพื่อไปหาปลาได้ นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2558 รัฐบาลได้ดำเนินการออกกฎระเบียบที่ชาวประมงไม่สามารถทำได้ดังนั้น ชาวประมงจึงจำเป็นต้องหันมาทำอาชีพอื่น ไม่ว่าจะเป็นค้าขาย รับจ้างหรือชาวประมงผู้ที่มีกำลังมาก ก็ปรับตัวหันมาเปิดกิจการโฮมสเตย์เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวอย่างเต็มตัว

1.2.2 อาชีพค้าขาย

อาชีพค้าขายถือเป็นอาชีพที่สำคัญรองลงมาจากอาชีพประมง เนื่องจากเดิมชุมชน ปากน้ำประแสถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางทางการค้าและทำเรือโดยสารขนาดใหญ่ เป็นผลสืบเนื่องจากการ หลั่งไหลของคนจีนในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อคนจีนอพยพเข้ามาเป็นแรงงาน พ่อค้า ตลอดจนทำสวนทำ ไร่ในที่ดินแถบจังหวัดชายทะเลตะวันออกเป็นส่วนใหญ่ ทำให้เกิดชุมชนที่เป็นย่านตลาดและย่านขาย ของถาวร⁷⁶ เนื่องจากคนจีนเป็นกลุ่มคนที่ประกอบอาชีพค้าขายจึงจำเป็นต้องไปแลกเปลี่ยนสินค้ากับ ชาวบ้านในแหล่งพื้นที่ต่าง ๆ เนื่องจากแม่น้ำประแสสามารถเดินทางทางเรือเพื่อไปออกอำเภอกกลง ได้ สามารถนำเอาผลผลิตพืชสวนมาแลกเปลี่ยนหรือหาซื้อเข้ามาเพื่อใช้เป็นสินค้า หรือแลกกับวัตถุดิบ ที่ได้จากทะเลได้ ทำให้เกิดเส้นทางคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบก เป็นผลให้เกิดท่าเรือแม่ล้ เรือโดยสาร

⁷⁶ ศรีศักร วัลลิโภดม, “ภาคตะวันออกกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น”, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร 11,(1)(2558), 23

จากระยองเข้ากรุงเทพฯ จากปากน้ำประแสเข้าสู่อำเภอเมืองแกลง เรือเมลันนั้นนอกจากจะเป็นเส้นทางโดยสารให้คนในท้องถิ่นที่เดินทางเข้ากรุงเทพฯ แล้วยังเป็นเรือที่ใช้บรรทุกของเพื่อเข้าไปค้าขายและแลกเปลี่ยนสินค้าในกรุงเทพฯ กลับเข้ามาขายในตลาดภายในชุมชนอีกด้วย แสดงให้เห็นว่าชุมชนปากน้ำประแสนั้นถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่เจริญรุ่งเรืองที่สุดในจังหวัดระยองในช่วงเวลานั้น

การเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่ออาชีพค้าขายในชุมชนปากน้ำประแสโดยตรงเป็นผลมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-2 (พ.ศ. 2504-2514) และฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) เป็นนโยบายในการพัฒนาทางหลวงกล่าวถึงการดำเนินการก่อสร้างโครงข่ายทางหลวงแผ่นดิน⁷⁷ จุดประสงค์คือเพื่อให้ผลผลิตจากพื้นที่แหล่งผลิตสามารถขนส่งเข้าสู่ตลาดได้อย่างสะดวก เห็นได้ชัดว่านโยบายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจนี้เป็นส่วนสำคัญในการผลักดันให้การคมนาคมทางถนนกลายเป็นเส้นทางการคมนาคมที่สำคัญครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศรวมถึงจังหวัดระยองด้วยเช่นกัน ส่งผลให้จากเดิมพื้นที่บริเวณภาคตะวันออก รวมไปถึงชุมชนปากน้ำประแสที่เคยเป็นทำเลที่ตั้งในการตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานาน มีเส้นทางติดต่อกับบริเวณอื่นผ่านการคมนาคมทางน้ำ รวมไปถึงสถานีเรือเมลันที่เป็นช่องทางการเดินทางทางน้ำของชุมชนปากน้ำประแสเกิดการเปลี่ยนแปลง (พ.ศ. 2520 โดยประมาณ) เนื่องจากพื้นที่ที่เคยเป็นศูนย์กลางทางการค้าหรือการคมนาคมทางน้ำถูกลดบทบาทลงและแทนที่ด้วยเส้นทางโครงข่ายถนนนับเป็นการคมนาคมแบบใหม่ที่สามารถเข้าถึงชุมชนได้มากกว่าและกลายเป็นเส้นทางการคมนาคมสายหลักแทนที่ไปในที่สุด เป็นผลให้การค้าขายภายในชุมชนเริ่มซบเซา ผลผลิตเคยได้จากพื้นที่ตอนในปากน้ำประแสจากที่เคยส่งออกไปค้าขายทางน้ำก็กลับกลายเป็นการค้าขายทางบก การเข้าถึงผลผลิตของสินค้าตอนในปากน้ำนั้นเข้าถึงง่าย ขนส่งสะดวกสบายและใช้เวลาสั้น ๆ การคมนาคมทางน้ำจึงค่อย ๆ หายไปตามความเจริญของเมืองที่เข้ามาผ่านรูปแบบโครงข่ายถนน

⁷⁷ อำพิกา สวัสดิ์วงศ์, “ถนนสุขุมวิทกับการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภูมิภาคตะวันออกของประเทศไทยช่วงทศวรรษ 2480-2520” วารสารประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์, 2, (1), (2558): 14-63

1.3 การตัดถนนสุขุมวิท

การตัดถนนสุขุมวิทเป็นผลมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-2 (พ.ศ. 2504-2514) และ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) เป็นนโยบายในการพัฒนาทางหลวงกล่าวถึงการดำเนินการก่อสร้างโครงข่ายทางหลวงแผ่นดิน⁷⁸ จุดประสงค์คือเพื่อให้ผลผลิตจากพื้นที่แหล่งผลิตสามารถขนส่งเข้าสู่ตลาดได้อย่างสะดวก ส่งผลให้จากเดิมพื้นที่บริเวณภาคตะวันออก รวมไปถึงชุมชนปากน้ำประแสที่เคยเป็นเส้นทางติดต่อกับบริเวณอื่นผ่านการคมนาคมทางน้ำถูกลดทอนความสำคัญ ดังนั้นการขนส่งสินค้าและการเดินทางทางน้ำจึงถูกทดแทนด้วยการเดินทางด้วยรถที่ทั้งรวดเร็วและสะดวกสบาย เป็นผลให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นที่ชุมชนปากน้ำประแสถูกลดบทบาทลงและได้ย้ายศูนย์กลางทางการค้าเข้าสู่บริเวณตลาดสามย่าน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

ภาพที่ 18 : ตำแหน่งระหว่างตลาดสามย่านและตลาดชุมชนเก่าปากน้ำประแส

ที่มา: <https://www.google.com/maps/search/12.7446037,101.6501762,13z>,
เข้าถึงเมื่อ 23 ธันวาคม 2562.

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน.

1.4 การออกพระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558

การออกพระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 เป็นการออกกฎหมายเพื่อควบคุมการออกจับสัตว์น้ำให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับที่ไม่สอดคล้องกับแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวประมง จึงเป็นผลให้ธุรกิจการทำประมงในชุมชนถูกหยุดชะงัก ชาวประมงในชุมชนปากน้ำประแสประสบกับปัญหาไม่สามารถออกเดินเรือเพื่อไปหาปลาได้ นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2558 รัฐบาลได้ดำเนินการ ทั้งการออกกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม ขัดกับอนุสัญญากฎหมายทะเล ด้วยขาดความรู้ ขาดความเข้าใจ มีการกำหนดโทษที่รุนแรงชนิดที่ไม่เคยมีมาก่อนในประเทศไทย เรือที่เป็นทรัพย์สินกลายเป็นเศษไม้เศษเหล็ก จอดโดยไม่สามารถออกเดินเรือได้นับ 100 ลำ ประกอบกับปัญหาของชาวประมงและแพปลาที่มีผลประโยชน์ต่อกันเกิดการเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ชาวประมงจึงเลือกที่จะปลดหนี้ด้วยการส่งมอบเรือใช้หนี้ให้แก่นายทุนแพปลา และกลับมาให้ความสนใจและพัฒนาชุมชนให้กลายเป็นเมืองท่องเที่ยว⁷⁹

1.5 การส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทยหลังจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10

เมื่อมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทยหลังจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ที่ได้นำเสนอแผนยุทธศาสตร์มุ่งสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวที่เน้นอยู่บนพื้นฐานความเป็นเอกลักษณ์และความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติชุมชนปากน้ำประแสก็เป็นหนึ่งในชุมชนที่ต้องการพัฒนาชุมชนของตนให้เป็นชุมชนท่องเที่ยว ทำให้ชาวบ้านในชุมชนต้องการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวและหารายได้เข้าสู่ชุมชน นอกเหนือเสียจากการทำอาชีพประมง โดยอาศัยอัตลักษณ์และประวัติศาสตร์ของชุมชนเป็นเครื่องมือดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชม และต้องการที่จะพลิกฟื้นเศรษฐกิจชุมชนและกระจายรายได้สู่ชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบกับนโยบายรัฐที่เข้มงวดขึ้นในการทำประมงทำให้ชาวบ้านในชุมชนปากน้ำประแสหลายคนหันมาทำโฮมสเตย์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวมากขึ้น

⁷⁹ ธนิต โตดิเทพย์, “วิวัฒนาการเศรษฐกิจชุมชนชาวประมงปากน้ำประแส”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, (2556), 6

ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2540 เป็นต้นมาเกิดการตื่นตัวในเรื่องความอยู่รอด ในขณะเดียวกันก็ยังคงดิ้นรนเพื่อให้หลุดพ้นจากผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น เป็นผลให้ชาวบ้านต้องเปลี่ยนแปลงและปรับตัวให้เข้ากับพลวัตที่เปลี่ยนไป อาจกล่าวได้ว่าวิธีการในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนในด้านสังคม โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจสามารถสอดคล้องไปกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนได้ เนื่องจากคนในชุมชนถูกบังคับให้ปรับตัวเพื่อความอยู่รอด จึงต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตบางอย่างเพื่อตอบสนองเศรษฐกิจในเชิงการท่องเที่ยว ถึงแม้ว่าการปรับตัวที่เกิดขึ้นอาจส่งผลให้รูปแบบวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ จนถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นดั้งเดิมจะถูกดัดแปลงจากเดิมค่อนข้างมาก แต่ถึงอย่างไรก็ยังคงมีกลุ่มคนที่เห็นคุณค่าของวิถีดั้งเดิมและรูปแบบดั้งเดิม มีจิตใจหวงแหนและต้องการอนุรักษ์ไม่ให้อุณหภูมิสูญหายไปหรือถูกกลืนโดยกระแสการท่องเที่ยวจนขาดความเป็นตัวตนในปัจจุบัน

2. การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ

2.1 ทรัพยากร

พื้นที่ปากแม่น้ำประแสส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มชายฝั่งทะเลลาดต่ำลงสู่อ่าวไทย ซึ่งมีชายฝั่งทะเลเว้าแหว่งติดอ่าวไทยยาวประมาณ 1-3 กิโลเมตร มีแม่น้ำสายหลัก คือ แม่น้ำประแส กั้นเขตตำบลมีลำคลอง ลงสู่ทะเล มีการทำนา กุ้ง เลี้ยงปลาน้ำกร่อยริมฝั่งแม่น้ำประแส มีท่าเรือประมงขนาดใหญ่ บริเวณปากแม่น้ำเป็นชุมชนหนาแน่น เป็นแหล่งการค้าของตำบล บางพื้นที่เหมาะแก่การเกษตรถาวรมีลักษณะเป็นดินเหนียว เป็นที่ราบดินตะกอนดูดซับน้ำได้ดี พื้นที่ลักษณะเช่นนี้มีอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำประแส พื้นที่ชายฝั่งทะเล มีลักษณะเป็นดินทรายส่วนใหญ่ บางแห่งเป็นที่ลุ่มน้ำขัง พื้นที่ลักษณะเช่นนี้มีอยู่ตลอดริมฝั่งทะเลของปากน้ำประแส เหมาะในการเพาะเลี้ยงชายฝั่งและแหล่งท่องเที่ยว

ปากน้ำประแสถือเป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้เพิ่มความสมบูรณ์ของป่าชายเลน ประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลายชนิด จึงเป็นระบบนิเวศที่สำคัญของปากน้ำประแสที่เชื่อมโยงระหว่างพื้นดินกับน้ำทะเล มีความอ่อนไหวและเปราะบาง และเปลี่ยนแปลงสภาพไปตามทิศทางการผันแปรของกระแสน้ำและคลื่นลมในสภาวะปกติป่าชายเลนทำหน้าที่เป็นแนวปราการธรรมชาติที่คอยปกป้องชายฝั่งทะเลไม่ให้ถูกทำลายจากกระแสน้ำ เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ ในขณะเดียวกันสัตว์บกสามารถเข้ามาอาศัยและแสวงหาอาหารที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในป่าชายเลน ทำให้ป่าชายเลนปากน้ำประแสหลากหลายไปด้วยสิ่งมีชีวิตทั้งพืชน้ำและสัตว์น้ำนับชนิด

เนื่องจากปัจจุบันเทศบาลตำบลปากน้ำประแสค่อนข้างตื่นตัวกับกระแสการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และการอนุรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งชุมชนปากน้ำประแสสามารถตอบสนองความต้องการทั้งสองอย่างได้ประกอบกับเทศบาลตำบลปากน้ำประแสมีการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมต่อยอดโครงการเพิ่มพื้นที่ป่าอยู่เสมอ ภายใต้โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน การอนุรักษ์ป่าโกงกางของปากน้ำประแสอยู่ใกล้กับที่ตั้งของเรือรบหลวงประแสบริเวณปากแม่น้ำประแส ปัจจุบันเทศบาลตำบลปากน้ำประแสได้ก่อสร้างสะพานไม้ เพื่อให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าไปในป่าโกงกางได้อย่างสะดวกและใกล้ชิดธรรมชาติ เพื่อการศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติของป่าโกงกางไม้ประจำถิ่น เป็นผลสืบเนื่องให้เกิดการปรับพื้นที่ด้านภูมิทัศน์สิ่งแวดล้อมเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว เป็นผลมาจากการพัฒนาทางกายภาพที่อยู่รอบ ๆ ชุมชนเก่าและมองข้ามการคุกคามของนักท่องเที่ยวที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่

ทรัพยากรสัตว์น้ำในบริเวณชุมชนก็เป็นอีกหนึ่งทรัพยากร โดยเฉพาะสัตว์น้ำชายฝั่งทะเลที่มีปริมาณลดลง เนื่องจากปัญหาที่ไม่สามารถออกเรือประมงพาณิชย์ได้ ดังนั้นเรือประมงพื้นบ้านที่ยังสามารถออกไปจับสัตว์น้ำได้ในอาณาเขต 3 ไมล์ทะเลจึงมีจำนวนมากและมีการใช้ทรัพยากรทางทะเลโดยไม่ตระหนักว่าทรัพยากรที่มีอยู่นั้นมีอยู่อย่างจำกัด เมื่อจำนวนเรือประมงพื้นบ้านมีจำนวนมากจึงเกิดความไม่สมดุลระหว่างความต้องการของมนุษย์และทรัพยากรที่มีอยู่ มีการใช้และตัดวงจรทรัพยากรอย่างขาดจิตสำนึก และไม่มีกฎระเบียบข้อบังคับมาควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร จึงส่งผลให้ทรัพยากรในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไป

2.2 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเดิมของชุมชนปากน้ำประแส

อาคารบ้านเรือนของชุมชนปากน้ำประแสนั้นเป็นอาคารที่ตั้งอยู่บนเลนริมน้ำ เมื่อถึงเวลาน้ำขึ้น ใต้ถุนบ้านจะเต็มไปด้วยน้ำทะเลที่หนุนขึ้นมา รวมไปถึงถนนที่ใช้เดินทางภายในชุมชนนั้นเดิมเป็นเพียงสะพานไม้ที่เชื่อมต่อกับอาคารของชุมชนทั้งสองฝั่ง การตั้งบ้านเรือนมักจะตั้งหนาแน่นในบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำประแส ฝั่งตรงข้ามที่เป็นฝั่งตะวันตกเรียกว่าฝั่งแหลมสน บริเวณนั้นมีลักษณะเป็นแหลมยื่นออกไปในทะเล จึงไม่สามารถบังคลื่นลมได้ ดังนั้นบริเวณฝั่งตะวันออกจึงเป็นฝั่งที่เหมาะสมแก่การตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยมากกว่า

ภาพที่ 19 : สะพานไม้เดิมที่ใช้สัญจรภายในชุมชน

ที่มา:ฐานข้อมูล the digital collections,UWM libraries: photographer: Pendleton,robert larimore, เข้าถึงเมื่อ 5 พฤษภาคม 2562.

ภาพที่ 20 : แผนที่บริเวณปากน้ำประแส

ที่มา: เทศบาลตำบลปากน้ำประแส, เข้าถึงเมื่อ 20 เมษายน 2562.

โดยส่วนใหญ่บ้านเรือนภายในชุมชนปากน้ำประแสนั้นมีลักษณะเป็นบ้านไม้ ยกพื้นสูงจากระดับน้ำเพื่อป้องกันน้ำท่วมเข้าบ้านในช่วงน้ำขึ้น ปลุกบ้านหันเข้าหากันตามแนวสะพานไม้ที่คั่นกลางระหว่างบ้านสองหลัง ลักษณะของบ้านมีลักษณะเป็นบ้านไม้ 2 ชั้นสลับกับบ้านไม้ชั้นเดียวหลายอาคารยังคงรักษารูปแบบเดิมของบ้านไว้ให้ยังคงอยู่ เช่น บ้านเพ็ญม เรือนไม้แถวนี้ได้รับการปลูกสร้างจากช่างในท้องถิ่น เป็นการปลูกสร้างโดยไม่พึ่งพาสถาปนิกออกแบบ จึงมีลักษณะทางกายภาพและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ภูมิอากาศ ทรัพยากรในท้องถิ่น และการใช้งาน เดิมเคยประกอบอาชีพค้าขายภายในชุมชน บ้านชั้นล่างใช้เพื่อการประกอบอาชีพ ส่วนชั้นบนนั้นเป็นส่วนอยู่อาศัยของเจ้าของบ้าน นอกจากนี้บ้านที่อยู่ติดน้ำส่วนใหญ่จะมีขนาดใหญ่ เนื่องจากจะต้องใช้พื้นที่ของบ้านที่ติดน้ำนั้นเป็นท่าจอดเรือและประกอบอาชีพประมง บริเวณที่

ดินน้ำนั้นจะมีขนาดกว้างขวางพอที่จะขึ้นสินค้าทางทะเลที่ได้จากการออกเรือ รวมไปถึงการเก็บอุปกรณ์การทำอาชีพประมง เดิมบริเวณบ้านของชุมชนนั้นจะมีไม้ไผ่สูงปักอยู่หลังบ้านเพื่อใช้ตากอวน นอกเหนือจากนี้ก็ยังสามารถใช้พื้นที่ดังกล่าวนั้นแปรรูปอาหารทะเลเพื่อเป็นสินค้าออกจำหน่ายภายในชุมชน รวมไปถึงเป็นสินค้าที่ส่งไปขายยังพื้นที่ภายในของชุมชนเช่นกัน

ภาพที่ 21 : ไม้ไผ่ที่ใช้ตากอวนในอดีต

ที่มา:ฐานข้อมูล the digital collections,UWM libraries: photographer: Pendleton,robert larimore, เข้าถึงเมื่อ 5 พฤษภาคม 2562.

ภาพที่ 22 : ภาพถ่ายเก่าบริเวณชุมชนปากน้ำประแสแสดงให้เห็นลักษณะบ้านเก่าในชุมชน

ที่มา: (ปากน้ำประแส 2562: หน้า 57,80).

หลักฐานสำคัญที่ยังคงหลงเหลือพอจะบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาในอดีตที่เจริญรุ่งเรืองของชุมชนปากน้ำประแสคือสถาปัตยกรรมบ้านเรือนพื้นถิ่นที่ยังคงสภาพดั้งเดิม โดยลักษณะบ้านเรือนเก่าที่สำคัญในชุมชนปากน้ำประแสมีรูปแบบที่แตกต่างหลากหลายและแสดงเอกลักษณ์ของชุมชนริมทะเลขนาดใหญ่ รูปแบบบ้านเรือนในชุมชนปากน้ำประแส สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่⁸⁰ ดังนี้

กลุ่มที่ 1: เรือนไม้ที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบจากต่างประเทศ

การตั้งถิ่นฐานและทำการค้าขายของผู้คน โดยเฉพาะชาวจีนที่มาตั้งถิ่นฐานและประกอบกิจการ จนเจริญรุ่งเรือง และเข้ารับราชการเป็นจำนวนมาก ทำให้สถานะของผู้คนในชุมชนกลุ่มหนึ่งขยับขยายจากการเป็นกลุ่มพ่อค้าหรือชาวประมง มาเป็นขุนนางและข้าราชการ จึงเกิดเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ปรากฏหลักฐานสถาปัตยกรรมที่มีความเก่าแก่ การผสมผสานของรูปแบบเรือนไม้ที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ ภายในชุมชนปากน้ำประแสบ้านเรือนลักษณะนี้มีจำนวนไม่มาก แต่การมีอยู่ของเรือนไม้ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกภายในชุมชนนั้นก็เป็หลักฐานความเจริญรุ่งเรืองของชุมชน

ลักษณะของเรือนไม้ประเภทนี้มีทั้งอาคาร 2 ชั้นและเรือนไม้ยกใต้ถุนสูง ลักษณะโครงสร้างเสาเป็นเสา-คานไม้ ผนังพื้นที่อยู่อาศัยจะเป็นบริเวณชั้น 2 ประกอบด้วยระเบียงยื่นหน้า เชื่อมต่อกับบันได จากระเบียงเข้าสู่เรือนใหญ่และพื้นที่มุขด้านหน้า ตัวมุขด้านหน้าเชื่อมต่อกับเรือนใหญ่ใช้เป็นพื้นที่รับแขกหรือนั่งเล่นพักผ่อน เข้าสู่เรือนใหญ่จะเป็นห้องโถงและห้องนอน ลักษณะของหลังคาเป็นหลังคาปั้นหยาวัดมุมหลังคาเป็นกระเบื้องว่าว

⁸⁰ โครงการวิจัยด้านศิลปกรรมและงานช่างเมืองระยอง (ระยะที่ 2), “ศิลปกรรมและงานช่างสำคัญของลุ่มน้ำประแส จังหวัดระยอง.”, (2562).

ภาพที่ 23 : ภาพเรือนไม้ที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบจากต่างประเทศภายในตำบลปากน้ำประแส

ที่มา: ผู้วิจัย

กลุ่มที่ 2: กลุ่มอาคารไม้พื้นถิ่น

อาคารไม้พื้นถิ่นภายในชุมชนประแสนั้นเป็นเรือนไม้ที่มีลักษณะพิเศษซึ่งออกแบบมาให้สัมพันธ์กับสภาพพื้นที่ใช้งานคล้ายเรือนริมทะเลมีลักษณะเป็นเรือนที่ปลูกในทะเล สร้างอยู่ในน้ำ ไม้ไกลจากริมฝั่งทะเลมากนัก ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งคือมีการทำสะพาน มีสะพานเชื่อมติดต่อกันถึงฝั่งได้ หรือขึ้นฝั่งในเวลาขึ้นน้ำ-น้ำลง เมื่อศึกษาถึงสาเหตุที่ต้องสร้างเรือนในทะเลนั้น พบว่ามีเหตุผลต่าง ๆ กัน สาเหตุสำคัญเกี่ยวกับลักษณะของอาชีพ และข้อจำกัดของสภาพภูมิประเทศ⁸¹ ลักษณะของอาคารที่พบเห็นนั้นมีการยกพื้นสูงเป็นพิเศษ เพื่อให้ห่างจากระดับน้ำทะเล สร้างอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม การสร้างอาคารไม้ริมทะเลจะมีการปักเสาลงในน้ำ ยกพื้นเรือนให้พื้นน้ำ สร้างทางเดินหรือสะพานไม้เดินติดต่อกันไปมา รูปแบบของเรือนไม้ซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากสร้างริมน้ำจึงหันหน้าเรือนไปทางริมน้ำ ตัวอาคารแบ่งเป็นชานนอกอาคาร ภายในอาคารประกอบด้วยห้องนอนด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งเป็นห้องโถงอเนกประสงค์และทางเดินระหว่างเรือน รูปแบบเรือนริมน้ำ มี 3 แบบ คือ แบบมีระเบียงหน้าเรือน มีหลังคาคลุม, แบบมีนอกชานหน้าเรือนทำทางเดินไปขึ้นฝั่งข้างเรือน และแบบมีเพิงจอดเรือทำนอกชานด้านข้าง⁸²

⁸¹ สุพัฒน์ บุญยฤทธิกิจ รองศาสตราจารย์, *บ้านไม้เรือนไทย : บ้านเรือนที่สร้างด้วยไม้ในประเทศไทย*, (กรุงเทพฯ: ทริปปี้เกิ้ลกรุ๊ป, 2561), 188.

⁸² *เรื่องเดียวกัน*, 216.

อาคารไม้ส่วนใหญ่ในชุมชนปากน้ำประแสร์นั้นเป็นพัฒนาการที่สำคัญของการสร้างเรือนที่ได้รับอิทธิพลจากคนจีนจำนวนมาก ซึ่งประกอบอาชีพค้าขายได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนั้น ๆ อาคารถูกออกแบบมาให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม โดยให้อาคารวางเรียงยาวไปตามถนนหรือทางสัญจร ดังนั้นรูปแบบที่ผสมผสานกันระหว่างความเป็นเรือนพื้นถิ่นและเรือนไม้แถวในชุมชนปากน้ำประแสร์ทำให้เกิดลักษณะรูปแบบของเรือนพื้นถิ่นที่มีเอกลักษณ์สำคัญ ทั้งในเรื่องของรูปแบบและพื้นที่การใช้งานภายในบ้านเรือนของคนในชุมชน ที่สอดคล้องกับรูปแบบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนปากน้ำประแสร์ที่เป็นชุมชนริมแม่น้ำที่สำคัญ โดยพื้นที่ใช้งานภายในบ้านนั้นแบ่งออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

1. พื้นที่ประกอบอาชีพค้าขาย มักเป็นบริเวณหน้าบ้านในปัจจุบัน (ด้านที่อยู่ติดกับถนน หรือในอดีตเป็นสะพานไม้)

ภาพที่ 24 : อาคารที่ใช้ประกอบอาชีพค้าขาย ทั้งอาคารชั้นเดียวและสองชั้น

ที่มา: ผู้วิจัย

2. พื้นที่อยู่อาศัย มักเป็นบริเวณกลางบ้าน เป็นโถงโล่งใช้รับแขก หรือมีการกั้นห้องทำเป็นห้องนอน ห้องครัว หากเป็นเรือนสองชั้นห้องนอนมักจะอยู่ด้านบน

ภาพที่ 25 : ลักษณะของอาคารสองชั้นที่ใ้ช้อยู่อาศัย

ที่มา: ผู้วิจัย

3. พื้นที่ในการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับประมง คือพื้นที่ติดริมทะเล หรือริมน้ำ ลำคลองที่เชื่อมต่อกับไปถึงทะเล บริเวณลานที่มีการต่อนอกไปนั้นใช้งานในการซ่อมแซมเรือ ใช้ในการตากปลา ทำกะปิ หมักน้ำปลา หรือเป็นพื้นที่ในการวางยอ เพื่อหาเคยตัวเล็ก ๆ มาทำกะปิ เป็นต้น

ภาพที่ 26 : อาคารไม้ที่ประกอบอาชีพประมง

ที่มา: ผู้วิจัย

ลักษณะของอาคารลักษณะนี้มีทั้งเรือนแถวชั้นเดียวและสองชั้น ลักษณะโครงสร้างเป็นเสา-คานไม้ ผนังปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยน ต่อเติม ซ่อมแซม ทำให้การใช้งานพื้นที่เปลี่ยนไปจากเดิม การใช้งานสำหรับอาคาร 2 ชั้นนั้นส่วนมากบริเวณชั้น 2 มักเป็นพื้นที่อยู่อาศัยมีลักษณะเป็นโถง

และห้องนอน บริเวณด้านล่างเป็นโถงขนาดใหญ่ใช้เป็นพื้นที่ในการค้าขาย ทำงาน และใช้ต้อนรับแขก การประดับตกแต่งมีช่องลมหรือช่องแสงบริเวณเหนือประตู ประตูบ้านส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นบานเพี้ยม หน้าต่างเป็นหน้าต่างบานคู่ หลังคามีลักษณะเป็นปั้นหยาและหลังคาจั่ววัสดุในการมุงหลังคาเป็นกระเบื้องลอนคู่รวมไปถึงสังกะสี

กลุ่มที่ 3 บ้านเรือนสมัยใหม่

บริบทของการเกิดบ้านเรือนสมัยใหม่เกิดขึ้นในช่วงเวลาประมาณพ.ศ. 2490-2520 เป็นต้นมา สืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคม การกระจุกตัวของประชาชนในเมืองขนาดใหญ่หรือเมืองเศรษฐกิจทำให้เกิดการขยายจำนวนการอยู่อาศัยของประชาชน ส่งผลต่อรูปแบบของสถาปัตยกรรมบ้านเรือนหรืออาคารที่อยู่อาศัย เมื่อมีผู้คนหนาแน่นมากขึ้นการอยู่อาศัยก็มีความซับซ้อนมากขึ้น ภายในชุมชนปากน้ำประแสร์ก็เกิดความเปลี่ยนแปลงมากในช่วงระยะเวลานี้ เช่น เกิดเหตุไฟไหม้ครั้งใหญ่ขึ้นในชุมชนบริเวณตลาดตอนกลาง ทำให้บ้านเรือนบริเวณนี้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอาคารหรือตึกสมัยใหม่ตามยุคสมัย บ้านเรือนที่ทำจากไม้ไม่ได้รับความนิยมเช่นแต่ก่อน การดูแลรักษาหรือการจัดหาวัสดุเพื่อการก่อสร้างเป็นเรื่องยากมากขึ้น การสร้างบ้านเป็นตึกสมัยใหม่ใช้วัสดุใหม่และสามารถดูแลรักษาได้ง่ายจึงเป็นทางเลือกที่คนในชุมชนบางส่วนเลือก จึงเกิดความเปลี่ยนแปลงของลักษณะรูปแบบบ้านเรือนขึ้นอย่างต่อเนื่อง

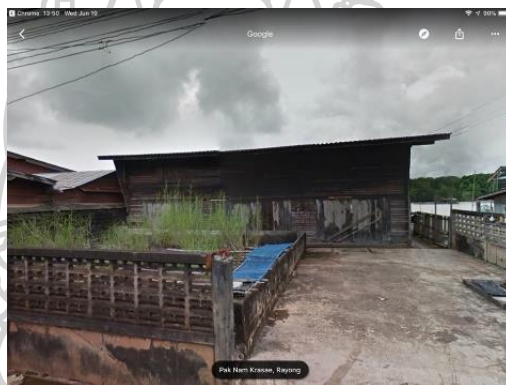
ภาพที่ 27 : บ้านเรือนสมัยใหม่

ที่มา: ผู้วิจัย

ลักษณะอาคารเป็นลักษณะอาคารสมัยใหม่สร้างโดยคอนกรีตที่หาได้ง่ายเพื่อเพิ่มความแข็งแรงและคงทนมากกว่าอาคารไม้ โดยการงานได้ถูกปรับเปลี่ยน และสร้างใหม่ตามการใช้งาน

ของเจ้าของบ้าน ลักษณะของอาคารมีทั้งเป็นบ้านเดี่ยวรวมไปถึงตึกแถว จะพบได้มากบริเวณหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 8 สันนิษฐานว่าเป็นผลสืบเนื่องจากการเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ในชุมชน

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบอาคารหรือรูปแบบผังการใช้งานจะถูกปรับเปลี่ยนไปตามประโยชน์ใช้สอยของผู้อยู่อาศัย เดิมอาคารอยู่อาศัยส่วนใหญ่ในชุมชนปากน้ำประแสมีแผนผังการใช้งานเพื่อตอบสนองประโยชน์ใช้สอยของผู้ที่ทำอาชีพประมงเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากบริเวณอาคารบางส่วนนั้นมีพื้นที่ใช้สอยยื่นเข้าไปในตัวแม่น้ำ เพื่อสะดวกต่อการจอดเรือและขนถ่ายสินค้าทางทะเลต่าง ๆ เมื่ออาชีพประมงไม่สามารถตอบโจทย์การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนได้อย่างเดิมเป็นผลให้คนในชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงอาชีพ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบผังเพื่อตอบสนองประโยชน์ใช้สอยตามอาชีพที่เปลี่ยนไป

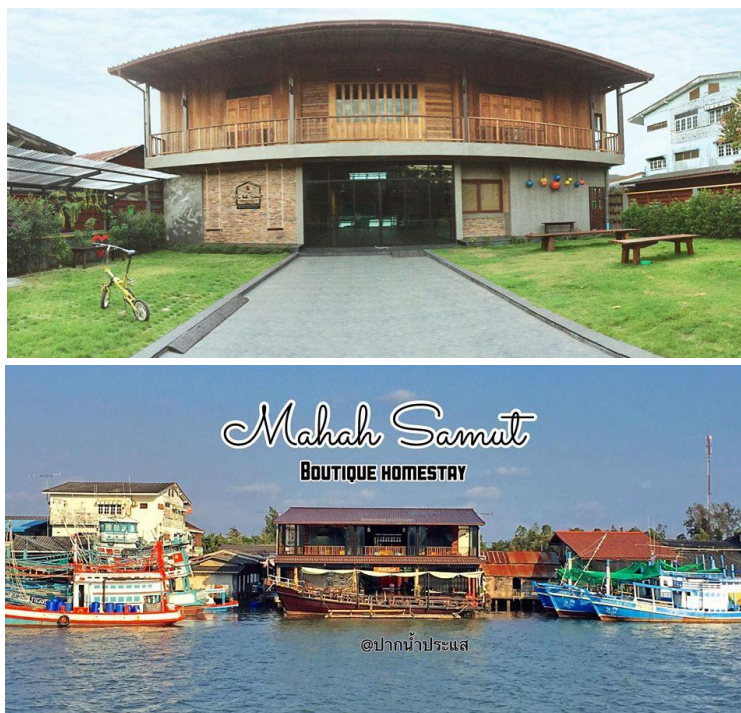

ภาพที่ 28 : ภาพซ้าย : บริเวณหน้าบ้านติดถนน ใช้เป็นบ่อเลี้ยงกะพูน

ภาพขวา : บางส่วนของอาคารล้ำเข้ามาในบริเวณแม่น้ำเนื่องจากใช้เป็นที่จอดเทียบเรือและขนถ่ายและเก็บอวนที่ใช้ในการทำอาชีพประมง

ที่มา: (Google Earth, เข้าถึงเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2562).

ภาพที่ 29 : มหาสมุทร บูติก โฮมสเตย์ ทั้งฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก
ที่มา: Facebook มหาสมุทร บูติกโฮมสเตย์, เข้าถึงเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2562.

ปัจจุบันอาคารไม้ในชุมชนปากน้ำประแสเปลี่ยนไปมาก เป็นผลจากปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงผังบริเวณ ความเสื่อมโทรมของตัวอาคาร การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางสถาปัตยกรรมดั้งเดิมของตัวอาคาร การรื้ออาคารเดิมและปลูกสร้างอาคารใหม่ การทิ้งร้าง การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานภายในชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ให้สอดคล้องต่อการใช้ชีวิตในปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ส่งผลกระทบต่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายด้านในชุมชน ทั้งเรื่องของความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์แบบครอบครัวใหญ่ที่ทำงานและประกอบอาชีพด้วยกันทำงานกับเป็นครอบครัวใหญ่ในยุคการผลิตแบบยังชีพมาสู่ความสัมพันธ์รูปแบบนายจ้าง-ลูกจ้างในยุคเศรษฐกิจแบบการค้าเป็นต้นมา นำมาสู่รูปแบบความสัมพันธ์ในปัจจุบันที่มีความสัมพันธ์ในรูปแบบครอบครัวเดี่ยวและประกอบธุรกิจภายในครอบครัวมากกว่าจะเป็นครอบครัวใหญ่หรือความสัมพันธ์แบบนายจ้าง-ลูกจ้าง ในด้านสภาพแวดล้อมปัจจุบัน สภาพแวดล้อมภายในชุมชนถูกปรับเปลี่ยนไปตามกระแสสังคมของชุมชน ชุมชนต้องการ

ตอบสนองการท่องเที่ยวจึงมีการปรับปรุงพื้นที่ให้มีความสะดวกสบายยิ่งขึ้นในการรองรับนักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนได้ทั่วถึง ในเรื่องของวิถีการดำเนินชีวิตถูกปรับเปลี่ยนให้เข้ากับกระแสสังคมที่ตอบสนองการท่องเที่ยวมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม รวมไปถึงมีการจัดทำแผนการท่องเที่ยวภายในชุมชนเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงชุมชนมากยิ่งขึ้น มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและการจัดสรรเวลาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่น ชาวประมงพื้นบ้านมีการปรับเปลี่ยนเรือของตนเพื่อใช้เป็นเรือนำเที่ยวในบริเวณทุ่งโปรงทอง เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเที่ยวชมป่าโกงกางและสัมผัสบรรยากาศของธรรมชาติ ภายในชุมชนปากน้ำประแสมีการจัดทำถนนคนเดินในวันหยุดสุดสัปดาห์เป็นกิจกรรมสร้างหารายได้ของชุมชนเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมบริเวณชุมชน พร้อมทั้งจับจ่ายซื้อของที่ระลึกจากชุมชนที่นำมาจำหน่ายภายในถนนคนเดิน

ความสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นนั้น เห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคมมีผลอย่างมากในการเกิดการปรับตัวของคนในชุมชน เมื่อสังคมและวิถีชีวิตเดิมไม่สามารถตอบสนองรูปแบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจได้อีกเป็นผลให้คนในชุมชนต้องหาแนวทางในการอยู่รอดในสังคมรูปแบบใหม่ ตามกระแสของเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะกับโครงสร้างอาชีพที่เปลี่ยนไปในชุมชน เป็นผลให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองรวมถึงทรัพยากรที่ตนเองมี เพื่อจัดสรรและหารายได้จากทรัพยากรในพื้นที่ รวมไปถึงทุนของตนเองเพื่อประโยชน์สูงสุดในการอยู่รอดภายในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากวิถีชีวิตเดิมของชุมชนโดยสิ้นเชิง เกิดการนำเอาบ้านพักอาศัยของตนมาเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานให้สอดคล้องกับแนวคิดและรูปแบบโครงสร้างอาชีพแบบใหม่ที่เข้ามาแทนที่วิถีชีวิตเดิมในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากโครงสร้างอาชีพของคนในชุมชน โดยเฉพาะอาชีพประมงในชุมชนเป็นอาชีพที่ใช้สอยพื้นที่ในบ้านพักของตนอย่างคุ้มค่า ทั้งใช้เป็นที่พักอาศัย ขึ้นสินค้าทางทะเลเก็บอุปกรณ์เครื่องมือประมง พื้นที่ขนถ่ายสินค้าเพื่อออกจำหน่าย รวมไปถึงพื้นที่แปรรูปอาหารทะเลเพื่อถนอมอาหารและจัดจำหน่าย เมื่ออาชีพประมงประสบกับปัญหาเป็นผลให้ผู้ประกอบกิจการประมงส่วนใหญ่ในชุมชนไม่สามารถแบกรับภาระค่าใช้จ่ายที่ต้องจ่ายได้อีกต่อไป รวมไปถึงการใช้งานพื้นที่ใช้สอยภายในบ้านก็ไม่ได้ใช้งานเช่นเดิม เป็นผลให้ผู้ประกอบกิจการประมงบางกลุ่มในชุมชนปากน้ำประแสหันมาปรับปรุงบ้านพักของตนเพื่อตอบสนองกระแสการท่องเที่ยวเชิง

วัฒนธรรมที่กำลังเป็นกระแสหลักรวมไปถึงยังเป็นกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนี้ยังเป็นแนวทางในการหารายได้เข้าสู่ครัวเรือนและชุมชนได้

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าชุมชนปากน้ำประแสได้มีการผลักดันตนเอง หาดัตลักษณ์ของชุมชนและพยายามให้ชุมชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้ได้มากที่สุด เพื่อสามารถบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนผ่านวิถีชีวิตคนในพื้นที่รวมถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเพื่อเป็นจุดขายของพื้นที่ที่สามารถเชิญชวนนักท่องเที่ยวให้เข้ามาศึกษาวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน จึงเป็นที่มาของการจัดเครือข่ายทางสังคมเพื่อแก้ปัญหาภายในพื้นที่แตกต่างกันไป เช่น *เครือข่ายลุ่มน้ำประแส* เกิดจากการรวมกลุ่มของผู้ที่ใช้ประโยชน์โดยตรงจากแม่น้ำประแสในการประกอบอาชีพ จัดการเรื่องน้ำเน่าเสียต่าง ๆ, *กลุ่มอนุรักษ์บ้านเก่า* เกิดจากความต้องการฟื้นฟูให้ชุมชนสามารถอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง และผลักดันให้ชุมชนบ้านเก่าริมน้ำประแสกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สามารถสร้างรายได้แก่ชุมชน, *กลุ่มเรือรบหลวงประแส* เป็นการรวมกลุ่มของชาวประมงพื้นบ้านมีวัตถุประสงค์ในการกระจายข่าวสารเกี่ยวกับการประมง เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวและต่อรองปัญหาภัยกับภาครัฐได้, *กลุ่มเรือท่องเที่ยวทุ่งโปรงทอง* เป็นการรวมตัวของประมงพื้นบ้านที่แบ่งเวลายามว่างมารับส่งนักท่องเที่ยวหารายได้เสริมให้แก่ครัวเรือน เป็นต้น

ดังนั้นจึงเกิดการรวมกลุ่มของเจ้าของบ้านเก่า โดยโฮมสเตย์ในระยะแรกเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2549 เป็นลักษณะโฮมสเตย์แบบพื้นบ้านที่นักท่องเที่ยวมาพักอาศัยและใช้ชีวิตแบบชาวบ้านจริง ๆ มีสมาชิกเข้าร่วม 5 หลัง ได้แก่ บ้านแสงมุกดา บ้านคณิงนิจ บ้านกาญจนา บ้านยินดี และบ้านชนะชล ถือเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่นักท่องเที่ยวจะต้องพักร่วมกับเจ้าของบ้านชายคาเดียวกัน โดยมีห้องพักหรือพื้นที่ใช้สอยภายในบ้านเหลือสามารถนำมาดัดแปลงให้นักท่องเที่ยวได้พักชั่วคราว ซึ่งมีจำนวนไม่เกิน 4 ห้องมีผู้พักรวมกันไม่เกิน 20 คนโดยมีค่าตอบแทน และจัดบริการสิ่งอำนวยความสะดวกตามสมควรอันมีลักษณะเป็นการประกอบกิจการเพื่อหารายได้เสริม⁸³ จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลโดยตรงให้ชุมชนปากน้ำประแส เป็นผลให้คนในชุมชนต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของพลวัตทางสังคมและเศรษฐกิจที่ผกผันอยู่ตลอดเวลา

⁸³ Bensiya. *วิวัฒนาการประแส*. เข้าถึงเมื่อ 22 มีนาคม 2563, เข้าถึงได้จาก <https://www.smcbt.net/?p=2356>

บทที่ 4

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมภายหลังการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพ

การศึกษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมภายหลังการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพพบว่า บ้านริมน้ำทั้งหมดภายใต้ขอบเขตที่กำหนดตั้งแต่ถนนเทศบาลถึงช่วงสะพานประแสสิน รวมไปถึงฝั่งแหลมสนบริเวณตรงข้ามเรือรบหลวงประแสสิน มีบ้านติดริมน้ำทั้งหมด จำนวน 109 หลัง มีจำนวนบ้านริมน้ำที่เกิดการเปลี่ยนแปลงและใช้งานตอบสนองการท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์ จำนวน 12 หลังคิดเป็น 11.01% และพบว่าในจำนวน 12 หลังนี้ เดิมประกอบอาชีพประมงมาก่อนจำนวน 7 หลังคิดเป็น 6.42% ของจำนวนบ้านริมน้ำทั้งหมด โดยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชนนี้เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของอาชีพในชุมชนเป็นหลัก

จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นปัจจัยหลักให้คนในชุมชนเกิดการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดภายใต้พลวัตที่เปลี่ยนไปนี้เองเป็นผลให้ผู้ศึกษาสนใจในการปรับตัวของคนในชุมชนจากการดำเนินวิถีชีวิตภายใต้โครงสร้างอาชีพหนึ่งสู่อาชีพหนึ่ง และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เป็นผลให้รูปแบบการใช้งานบ้านพักอาศัยจากโครงสร้างอาชีพเดิมได้เปลี่ยนไปเพื่อตอบสนองการใช้งานภายใต้โครงสร้างอาชีพใหม่นั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบใดบ้าง โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกบ้านกรณีตัวอย่าง ดังนี้

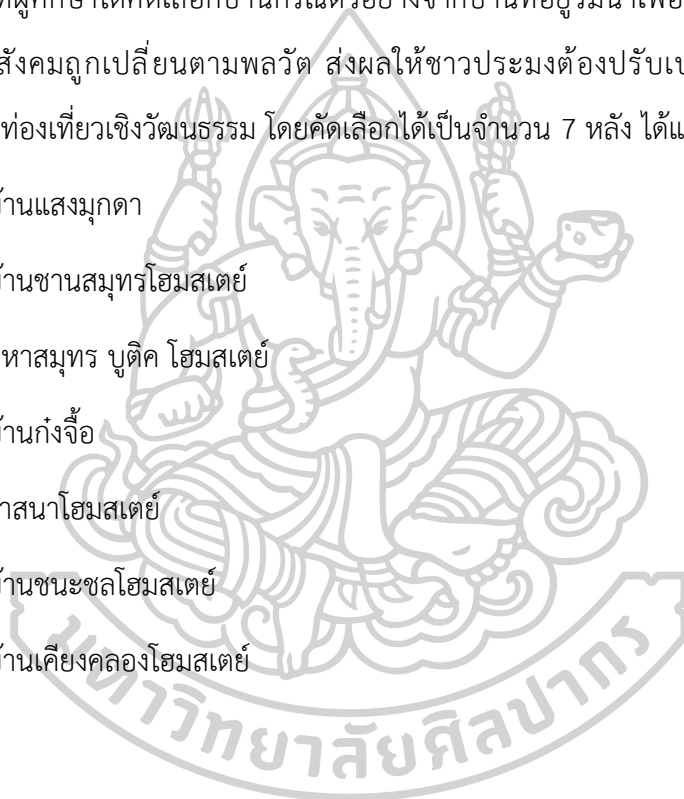
เกณฑ์ในการเลือกบ้านกรณีตัวอย่าง

1. อยู่ในบริเวณชุมชนเก่าปากน้ำประแส อยู่ติดริมน้ำ
2. ยังคงมีลักษณะของบ้านเดิมหลงเหลืออยู่หรือสร้างใหม่โดยมีความกลมกลืนกับบ้านในพื้นที่
3. เป็นบ้านที่มีการตอบสนองทางเศรษฐกิจเกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพ (ประมงสู่การท่องเที่ยว)
4. รูปแบบประโยชน์ใช้สอยของบ้านมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองกับอาชีพที่เปลี่ยนไป
5. บ้านพักอาศัย/ประกอบอาชีพที่ปัจจุบันถูกเปลี่ยนแปลงทำโฮมสเตย์ ถูกปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวอย่างไร

6. ยังคงเป็นโฮมสเตย์ที่ยังเปิดให้มีการใช้งานและเปิดบริการแก่นักท่องเที่ยวปกติและอนุญาตให้ผู้ศึกษาเข้าทำการสำรวจและศึกษา

จากเกณฑ์ในการเลือกบ้านกรณีศึกษาดังกล่าวนี้นำส่งผลให้ได้บ้านพักกรณีตัวอย่างจากกลุ่มคนที่สนใจในธุรกิจท่องเที่ยว และเป็นบ้านพักเดิมที่เป็นที่อยู่อาศัยประกอบด้วยมีการใช้งานตอบสนองกับอาชีพประมงเดิม เมื่ออาชีพประมงไม่ได้เป็นอาชีพที่สามารถทำได้หลายเช่นอดีต อาคารหลายหลังจึงถูกเปลี่ยนมาเพื่อตอบสนองกระแสเศรษฐกิจใหม่ การเปลี่ยนแปลงอาคารบางส่วนเพื่อทำโฮมสเตย์ตามที่ผู้ศึกษาได้คัดเลือกบ้านกรณีตัวอย่างจากบ้านที่อยู่ริมน้ำเพื่อตอบสนองอาชีพประมงโดยตรง เมื่อสังคมถูกเปลี่ยนตามพลวัต ส่งผลให้ชาวประมงต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบบ้านเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยคัดเลือกได้เป็นจำนวน 7 หลัง ได้แก่

1. บ้านแสงมุกดา
2. บ้านخانสมุทรโฮมสเตย์
3. มหาสมุทร บุติค โฮมสเตย์
4. บ้านก่งจ้อ
5. วาสนาโฮมสเตย์
6. บ้านชนะชลโฮมสเตย์
7. บ้านเคียงคลองโฮมสเตย์

ภาพที่ 30 : ที่ตั้งของกรณีศึกษาทั้ง 7 หลัง

ที่มา: <https://www.google.com/maps/place/ประแสร์>, เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2564.

ดัดแปลงโดย ผู้วิจัย

กรณีศึกษาที่ 1 บ้านแสงมุกดา

ภาพที่ 31 : ที่ตั้งของบ้านแสงมุกดา

ที่มา: <https://www.google.com/maps/place/ประแสร์>, เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2564.

ดัดแปลงโดย ผู้วิจัย

บ้านแสงมุกดาโฮมสเตย์ เป็นบ้านเก่าแก่ของครอบครัวมุกดาสนิท ก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ.2517 ปัจจุบันได้ดัดแปลงมาเป็น "บ้านแสงมุกดา โฮมสเตย์" ตั้งอยู่ที่ 186 ตำบลปากน้ำประแส อำเภอกอง จังหวัดระยอง บ้านแสงมุกดานั้นเป็นบ้านที่อยู่ติดกับแม่น้ำประแส เดิมเคยใช้การคมนาคมเส้นทางสัญจรทางน้ำเป็นหลัก แต่เมื่อชุมชนถูกเปลี่ยนแปลงตามโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม เส้นทางสัญจรทางน้ำถูกทดแทนด้วยถนน เส้นทางคมนาคมทางน้ำจึงไม่ได้เจริญรุ่งเรืองดังเช่นในอดีต เมื่อมีการตัดถนนและเปลี่ยนรูปแบบเส้นทางสัญจร ทำให้รูปแบบการใช้บ้านพักอาศัยถูกปรับเปลี่ยนจาก

หน้าบ้านที่เคยหันสู่แม่น้ำถูกเปลี่ยนให้กลายเป็นหลังบ้านและหลังบ้านถูกเปลี่ยนให้กลายเป็นหน้าบ้าน แสงมุกดาโฮมสเตย์นับว่าเป็นบ้านแรก ๆ ที่ปรับเปลี่ยนบ้านเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว มีการเปลี่ยนรูปแบบการใช้สอยภายในเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เจ้าของบ้านได้อาศัยอยู่บ้านอีกหลังหนึ่งทางฝั่งตรงข้าม ซึ่งเป็นบ้านสมัยใหม่มีการก่ออิฐถือปูน ส่วนบ้านเก่าที่ได้รับช่วงต่อมานั้นทางครอบครัวมุกดาสนิทได้เปิดใช้เป็นบ้านพักอาศัยสำหรับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

แสงมุกดาโฮมสเตย์เป็นรูปแบบบ้านที่จัดอยู่ในช่วงอายุประมาณ 40 ปี มีลักษณะโดยรวมเป็นบ้านสองหลังเชื่อมต่อกัน มีพื้นที่ตรงกลางระหว่างบ้านสองหลัง อาคารส่วนหน้าติดถนนเป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นล่างมีลักษณะเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนแบ่งเป็น 2 คูหาประตูเป็นประตูบานเฟี้ยม ด้านบนมีช่องลมเพื่อใช้ในการระบายอากาศ บริเวณภายในมีลักษณะเป็นห้องโถงมีการใช้เฟอร์นิเจอร์มาเป็นส่วนประกอบในการจัดแบ่งพื้นที่ใช้งานภายในอาคาร พื้นถูกปูด้วยกระเบื้องเพื่อความสะดวกในการทำความสะอาด บริเวณชั้นสองมีลักษณะเป็นอาคารไม้ มีการทำระเบียงโดยมีลวดลายของลูกกรง ระเบียงแบบเรียบง่าย อาคารถัดมาเป็นลักษณะเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว อาคารจะถูกใช้ไม้ตีเป็นผนัง พร้อมทั้งประตูไม้บานคู่ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ลักษณะของหอคือเป็นห้องโถงโล่ง ถัดจากอาคารไปเป็นบริเวณชานริมน้ำ สันนิษฐานว่าพื้นที่ติดน้ำดังกล่าวเคยเป็นบริเวณหน้าบ้าน ลักษณะของหลังคาเป็นจั่วมุงด้วยกระเบื้องลอนคู่

ภาพที่ 32 : แสงมุกดาโฮมสเตย์ บริเวณหน้าบ้านติดถนนเทศบาล 7 และบ้านส่วนที่ติดบริเวณแม่น้ำ

ประแส

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 33 : บริเวณริมแม่น้ำเป็นรูปแบบชานบ้านที่ยื่นเข้าไปในแม่น้ำแบบเดิมและปัจจุบัน

ที่มา: ผู้วิจัย

จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสามารถแบ่งเป็นหัวข้อตามนี้

การปรับเปลี่ยนโครงสร้าง

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของบ้านแสงมุกदानันเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่มีผลกระทบต่อโครงสร้างเดิมหากแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อจุดประสงค์ในการใช้งานรูปแบบใหม่ จากบ้านพักอาศัยสู่การทำบ้านพักให้เป็นโฮมสเตย์ตอบสนองการใช้งานในกระแสการท่องเที่ยว การใช้สอยพื้นที่ที่เกิดขึ้นเป็นการทดแทนการใช้งานด้วยกิจกรรมใหม่

การปรับพื้นที่การใช้สอย

บ้านแสงมุกदानันมีการปรับพื้นที่การใช้สอยเพื่อรองรับกิจกรรมที่สนองรูปแบบของการท่องเที่ยวมากขึ้น มีการปรับเปลี่ยนการใช้งานเพื่อให้สะดวกสบายต่อการใช้งานของนักท่องเที่ยว โดยพื้นที่การใช้สอยในรูปแบบใหม่เป็นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์ทางพาณิชย์ให้มากที่สุด มีการจัดสรรพื้นที่ให้เป็นพื้นที่ใช้งานส่วนรวมทั้งอาคารส่วนหน้าบริเวณชั้นล่าง บริเวณพื้นที่โล่งถัดจากอาคารแรก และบริเวณชานริมน้ำ

พื้นที่ในการใช้สอยของแสงมุกदानันโฮมสเตย์นั้นจะใช้บ้านทั้งสองส่วน บริเวณบ้านส่วนหน้าติดกับถนนนั้น ใช้เป็นที่รับรองแขก มีการจัดแบ่งพื้นที่โดยใช้เฟอร์นิเจอร์มาเป็นตัวจัดสรรคพื้นที่การใช้งานให้เป็นระเบียบรวมถึงบางส่วนของอาคารชั้นล่างมีการทำห้องพักเพื่อเป็นโฮมสเตย์ มีการกั้นห้องเพื่อใช้เป็นห้องพักจำนวน 3 ห้องพร้อมห้องน้ำในตัว ถัดจากอาคารหลังแรกเข้าไปเป็นบริเวณพื้นที่โล่ง มีการจัดทำเป็นสวนขนาดย่อมใช้เป็นพื้นที่รับแขกและเป็นพื้นที่ส่วนรวมของนักท่องเที่ยว ในส่วนของอาคารถัดมาเป็นอาคารไม้ ส่วนประดับตกแต่งมีช่องลมเพื่อระบายอากาศ บานประตูเป็นประตูขนาดใหญ่ ไม่ใช่บานเฟี้ยมเหมือนอาคารส่วนหน้า ลักษณะพื้นที่เป็นห้องโถงขนาดใหญ่เดิมใช้ห้องนี้ในการเก็บอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพต่าง ๆ ปัจจุบันมีการกั้นห้องขึ้นมาเพื่อใช้เป็นห้องพักขนาดใหญ่ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้มากที่สุดถึง 6 คน ถัดจากอาคารไม้ออกมาเดิมเป็นชานบ้านที่มีพื้นที่ล้าเข้าไปในแม่น้ำประแสเพื่อใช้เป็นพื้นที่ส่วนรวมริมน้ำสำหรับนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 35 : ภายนอกอาคารแสงมุกดาโฮมสเตย์

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 36 : บริเวณภายในของอาคารด้านหน้าและบริเวณทางเชื่อมระหว่างอาคาร

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 37 : ด้านหน้าของอาคารหลังที่ 2 และบริเวณภายใน

ที่มา: ผู้วิจัย

มีการต่อเติมห้องน้ำใหม่รองรับการใช้งานของนักท่องเที่ยวจำนวนมาก โดยมีการจัดทำห้องน้ำเพิ่มเติมขึ้นจำนวน 6 ห้องบริเวณภายนอกห้องพัก เพื่อใช้เป็นห้องน้ำส่วนรวม เนื่องจาก

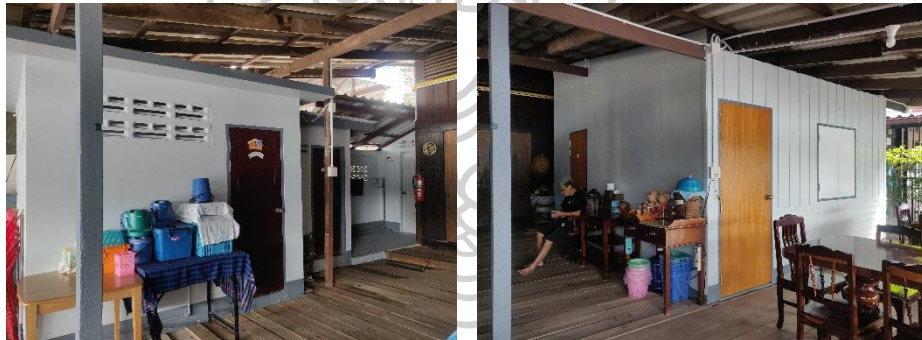

ห้องพักบางห้องไม่มีห้องน้ำในตัว จึงจำเป็นต้องต่อเติมห้องน้ำเพื่อให้พอเพียงต่อการใช้งานของนักท่องเที่ยว โดยมีการต่อเติมห้องน้ำในส่วนของพื้นที่โล่งจำนวน 2 ห้อง บริเวณข้างอาคารชั้นเดียว ด้านทิศใต้จำนวน 2 ห้อง และบริเวณด้านหลังติดกับซานริมน้ำอีกจำนวน 2 ห้อง

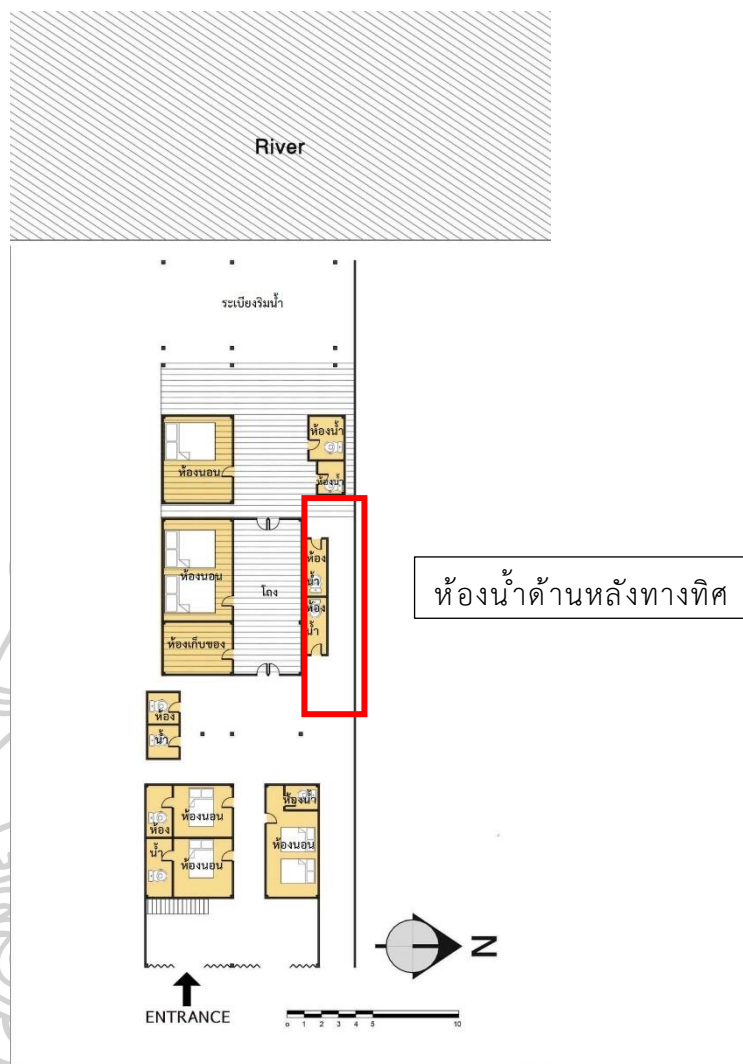
ภาพที่ 38 : การต่อเติมห้องน้ำบริเวณทิศใต้และบริเวณทิศเหนือติดกับตัวบ้าน

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 39 : ห้องน้ำที่ถูกต่อเติมเพิ่มเข้ามาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว และห้องพักนักท่องเที่ยว

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 40 : ผังแสดงการใช้งานของพื้นที่

หมายเหตุ: บริเวณที่เน้นสีคือบริเวณที่เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งาน

ลักษณะการปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานของบ้านอย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ตามการปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นนั้นยังคงเป็นไปตามโครงสร้างอาคารเดิม ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเดิมของบ้านพักอาศัย เพียงแต่มีการซ่อมแซมและเสริมความแข็งแรงของตัวอาคารให้แข็งแรงและคิดถึงประโยชน์การใช้งานเพื่อรองรับกิจกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อสนองวิถีการท่องเที่ยงที่เกิดขึ้น ด้วยการกั้นผนังแยกส่วนการใช้งานโดยไม่กระทบโครงสร้างหลัก

นอกจากนี้มีการต่อเติมห้องพักที่เกิดขึ้นนั้นก็เป็นการต่อเติมเพื่อสร้างความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยว จะเห็นว่าห้องพักในบริเวณของอาคารแรกนั้นจะมีห้องน้ำอยู่ในห้องเพื่อเพิ่มความเป็น

ส่วนตัวให้แก่นักท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันห้องพักในอาคารไม้ด้านหลังไม่สามารถต่อเติมห้องน้ำในห้องพักได้ เจ้าของบ้านจึงมีการจัดทำห้องน้ำเพื่อเพิ่มความสะดวกแก่ผู้เข้าพัก ประกอบกับการปรับเปลี่ยนบริเวณชานของบ้านพักให้ใช้งานได้หลากหลายมากขึ้น โดยการปูกระเบื้องและมุงหลังคาใช้เป็นพื้นที่ส่วนรวมเพื่อสนองการใช้งานของนักท่องเที่ยวนั่นเอง

ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การใช้งานของพื้นที่ตั้งบ้านแสงมุกตานันจากที่กล่าวมา เนื่องจากบ้านเคยเป็นบ้านที่มีการตอบสนองการใช้งานอาชีพประมงมาก่อน ด้วยความที่ที่ตั้งของบ้านนั้นอยู่ติดบริเวณริมน้ำพื้นที่ปัจจุบันจึงได้ใช้พื้นที่ริมน้ำในการเป็นพื้นที่ส่วนรวมให้แก่นักท่องเที่ยว เป็นบริเวณที่สามารถมองวิวทิวทัศน์ของกลุ่มแม่น้ำประแสได้ มีการจัดทำที่จอดรถไว้บริการแก่นักท่องเที่ยวในบริเวณบ้านพักอาศัยของเจ้าของที่อยู่ถัดเข้ามาบริเวณตรงข้ามกับบ้านที่ใช้บริการโฮมสเตย์ นอกเหนือจากนี้ทางโฮมสเตย์ยังมีการจัดกิจกรรมล่องเรือเที่ยวในบริเวณแม่น้ำประแสโดยใช้ท่าและเรือของบ้านก่งจือเป็นผู้ดูแลกิจกรรมนี้ เนื่องจากบ้านก่งจือมีเรือประมงดัดแปลงเป็นเรือท่องเที่ยวไว้เตรียมให้บริการแก่นักท่องเที่ยว นอกเหนือจากนั้นยังมีบริการสามล้อเพื่อไปยังบริเวณทุ่งโปรงทองโดยไม่ต้องขับรถไปเองเพื่อเป็นการช่วยเหลือกิจการในชุมชน

กรณีศึกษาที่ 2 บ้านخانสมุทรโฮมสเตย์

ภาพที่ 41 : ที่ตั้งบ้านخانสมุทรโฮมสเตย์

ที่มา: <https://www.google.com/maps/place/ประแสร์>, เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2564.

ดัดแปลงโดย ผู้วิจัย

บ้านخانสมุทรโฮมสเตย์เดิมเป็นบ้านชาวประมงนานกว่า 30 ปี ตั้งอยู่ที่ 185/1 หมู่ 2 ตำบลปากน้ำประแส อำเภอกะลา จังหวัดระยอง ที่พักติดกับถนนเทศบาล 7 และเทศบาล 2 ที่สามารถวิ่งตรงเข้าสู่ถนนเฉลิมบูรพาชลทิตที่เชื่อมต่อกับถนนสุขุมวิท บ้านพักมีรูปแบบการใช้งานที่ถูกปรับเปลี่ยนเมื่อมีการตัดถนน กล่าวคือหน้าบ้านและหลังบ้านถูกสลับการใช้งานกัน ทิศตะวันออกติดถนนกลายเป็นหน้าบ้านและทิศตะวันตกติดแม่น้ำกลายเป็นหลังบ้าน บ้านخانสมุทรถูกดัดแปลงจากท่า

เทียบเรือและโรงเก็บอวนของ "ไต้เทิ้ม" เจ้าของเรือจับปลาทูน่า "ชาญสมุทร 45" หลังเลิกกิจการขายเรือทั้งหมดออกไปแล้ว จึงมีความคิดที่จะปรับเปลี่ยนพื้นที่บริเวณนี้ให้กลายเป็นที่พักเพื่อให้นักเดินทางเข้ามาสัมผัสกับบรรยากาศความสวยงามของแม่น้ำประแส โดยใช้ไม้สำหรับทำเรือ เช่น ไม้ตะเคียน ตะเกรา ตะแบก แดง เต็ง ฯลฯ ที่สะสมเอาไว้นำมาแปรสภาพใหม่จนเป็นพื้นที่ห้องพักรับรองแขก ความพิเศษของบ้านหลังนี้ คือ เป็นบ้านที่สร้างขึ้นโดยช่างต่อเรือ 2 คนพี่น้องคือ "ลุงเรศ" และ "ช่างโว" ซึ่งเป็นช่างต่อเรือประมงขนาดใหญ่ที่สั่งสมภูมิปัญญาและความรู้เกี่ยวกับงานต่อเรือเอาไว้ นอกจากนี้ยังประดับตกแต่งด้วยอุปกรณ์ประมงเหลือใช้ต่าง ๆ แต่หลังจากเจ้าของเลิกกิจการ จึงจัดทำเทียบเรือหลังบ้านให้กลายเป็นที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในชุมชน ถือเป็นกาใช้ทุนและทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เมื่ออาชีพประมงไม่สามารถให้ผลตอบแทนได้เพียงพอต่อรายจ่าย ประกอบกับปัญหาของอาชีพประมงที่มีอยู่ส่งผลให้ไต้เทิ้มต้องปรับเปลี่ยนอาชีพและตอบรับกับกระแสการท่องเที่ยวที่ถือเป็นอาชีพที่ตอบรับกับรูปแบบเศรษฐกิจแบบใหม่

มีการนำเอาไม้จากเรือประมงพาณิชย์ที่ไม่ได้ใช้งาน พร้อมทั้งอุปกรณ์ทำการประมงเข้ามาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของบ้านพัก และทำเป็นส่วนประดับตกแต่งที่สามารถทำให้นักถึงความ เป็นชาวประมงของเจ้าของบ้านและความเป็นชุมชนประมงของปากน้ำประแสเพื่อสร้างภาพจำให้นักท่องเที่ยวตกย้ำความเป็นชุมชนประมงของชุมชนปากน้ำประแส เพื่อแสดงให้นักท่องเที่ยวเห็นถึงรากเหง้าของตนพร้อมทั้งดึงเอกลักษณ์ของชุมชนไปในเวลาเดียวกัน

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

บ้านซานสมุทรจากการสันนิษฐานองค์ประกอบของบ้านแล้วอายุจะอยู่ในช่วงเดียวกันกับบ้านแสงมุกดา ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วง 40-60 ปี ลักษณะเป็นเรือนพื้นถิ่นแบบเรือนริมทะเลในชุมชนปากน้ำประแส นั้นเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองวิถีชีวิตผู้คนที่อาศัยริมน้ำและประกอบอาชีพชาวประมงเป็นอาชีพหลักในอดีตความสะดวกสบายในการใช้งานพื้นที่แต่ละส่วนในบ้าน ทั้งยังเป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพประมงส่งผลให้บ้านเรือนหรือที่อยู่อาศัยนั้นถูกสร้างและออกแบบให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและชีวิตความเป็นอยู่ที่ต้องอยู่ติดทะเล และมีกิจกรรมสำคัญคือการออกเรือหาสัตว์ทะเลมาเพื่อเป็นอาหารและทำการค้าขาย และกลายเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชนปากน้ำประแส

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของบ้านชานสมุทรนั้นเป็นบ้านที่มีพื้นที่ภายในขนาดใหญ่ เนื่องจากเป็นบ้านที่เคยตอบสนองการใช้งานธุรกิจประมงมาก่อน ลักษณะของบ้านที่อยู่อาศัยนั้นจะเป็นอาคารสองชั้น บริเวณชั้นล่างมีลักษณะเป็นบ้านก่ออิฐถือปูนเพื่อเสริมสร้างความแข็งแรง บริเวณชั้น 2 มีลักษณะเป็นอาคารไม้ มีการทำระเบียงโดยมีลวดลายของลูกกรงระเบียงแบบเรียบง่ายต่างจากบ้านที่มีอายุมากกว่าในพื้นที่ที่มีลวดลายที่ละเอียด

บ้านพักของเจ้าของบ้านเมื่อเข้าสู่ตัวบ้านทางทิศตะวันออกบ้านพักจะอยู่ขวามือ โดยเป็นเรือนแถวยาวไปจนถึงริมน้ำ ด้านซ้ายมือมีลักษณะเป็นโถงโถ่งยาวไปจนถึงชานด้านหลังบ้านติดกับแม่น้ำประแส ซึ่งเคยถูกใช้งานในการเป็นท่าเรือขึ้นลงสินค้าทางทะเล ลักษณะหน้าต่างเป็นหน้าต่างแบบบานคู่ ไม่ปรากฏประตูบานเฟี้ยมให้เห็น ส่วนของหลังคาเป็นหลังคาทรงจั่วมุงด้วยกระเบื้องลอนคู่

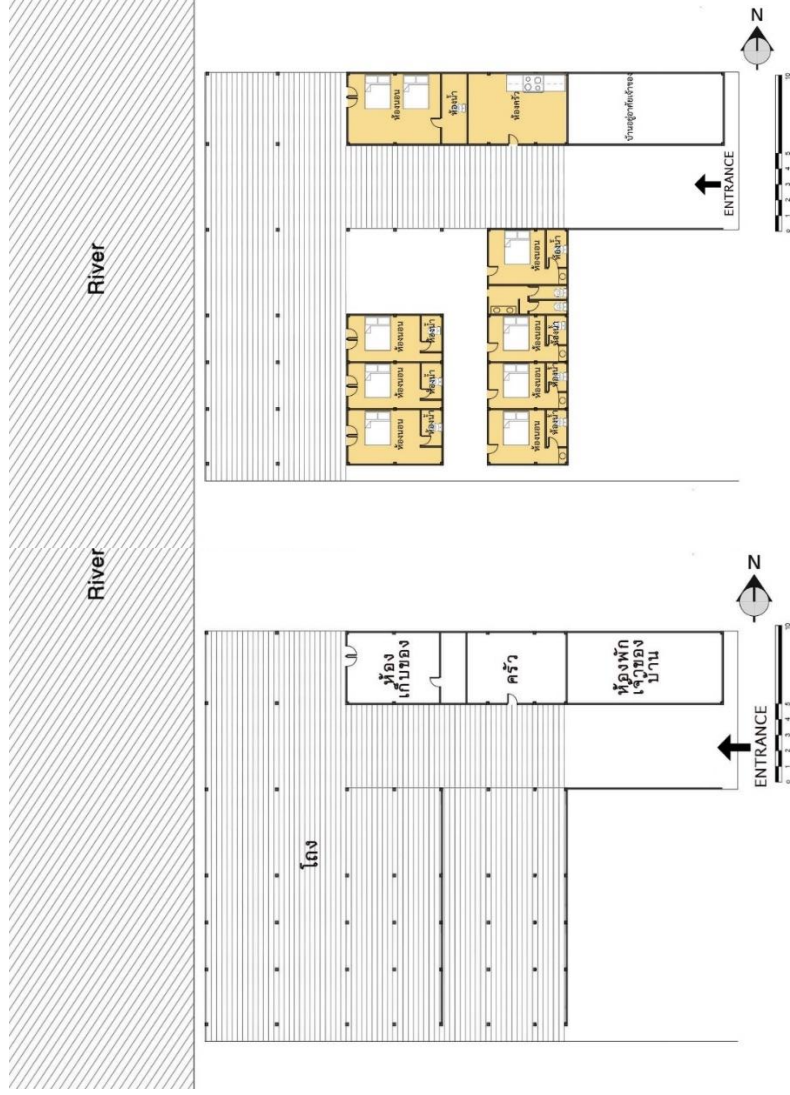

ภาพที่ 42 : บริเวณด้านหน้าฝั่งทิศตะวันออกและบริเวณด้านหลังฝั่งทิศตะวันตก

ที่มา ภาพซ้าย: ผู้วิจัย

ที่มาภาพขวา: Facebook มหาสมุทร บูติคโฮมสเตย์, เข้าถึงเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2562.

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ภาพที่ 43 : แผนผังบ้านชนบท

ซ้าย: ผังบ้านชนบทเดิม ขวา: ผังบ้านชนบทปัจจุบัน

หมายเหตุ: บริเวณที่เส้นสีดำคือบริเวณที่เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งาน

การปรับเปลี่ยนโครงสร้าง

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของบ้านซานสมุทรนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งาน โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากบ้านที่ตอบสนองอาชีพประมงสู่การเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ตอบสนองการท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นการเปลี่ยนที่ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างเดิม เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของบ้านนั้นเป็นไปได้ยากเนื่องจากเป็นบ้านพักอาศัยที่อยู่บริเวณริมน้ำ ดังนั้นโครงสร้างและฐานรากจึงเป็นการใช้ของเดิมที่มีอยู่ หากแต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้งานเพียงเท่านั้น

การปรับพื้นที่การใช้สอย

พื้นที่ในการใช้งานของบ้านซานสมุทรโฮมสเตย์นั้นเป็นการใช้งานพื้นที่ภายในบ้านให้เกิดประโยชน์สูงสุด เนื่องจากในส่วนของชานบ้านนั้นมีลักษณะเป็นอาคารโถงขนาดใหญ่ไว้ใช้ในการขึ้นลงสินค้าทางทะเล พร้อมทั้งเป็นท่าเรือสำหรับเทียบเรือประมงพาณิชย์ จากกิจกรรมที่กล่าวมาจึงมีความจำเป็นต้องใช้พื้นที่จำนวนมากเพื่อขึ้นอวนและเก็บอุปกรณ์ต่าง ๆ

ภาพที่ 44 : พื้นที่บริเวณด้านในที่แสดงถึงลักษณะของอาคารด้านใน

ที่มาภาพซ้าย: Facebook มหาสมุทร บุติโคโฮมสเตย์, เข้าถึงเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2562.

ที่มาภาพขวา: ผู้วิจัย

ในส่วนของอาคารที่พักอาศัยมีลักษณะเป็นอาคารสองชั้น บริเวณอาคารด้านหน้าติดถนนไม่ปรากฏประตูบานเฟี้ยม หากแต่รูปแบบการใช้สอยในบ้านยังคงไม่ได้ถูกปรับเปลี่ยนมากนัก ห้อง

บริเวณติดกับถนนยังคงเป็นห้องโถงที่ไม่ใช่พื้นที่รับแขกหน้าบ้าน หากแต่ใช้ส่วนรับแขกเดียวกับ บริเวณชานไกลัรมน้ำเป็นการใช้งานพื้นที่ที่ยังคงไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากเท่าที่ควร หลังคาเป็นหลังคา ทรงจั่วมุงด้วยกระเบื้องลอนคู่ บริเวณชั้นสองมีการทำระเบียงโดยมีลวดลายของลูกกรงระเบียงแบบ เรียบง่ายต่างจากบ้านที่มีอายุมากกว่าในพื้นที่ที่มีลวดลายที่ละเอียด เจ้าของจะพักอาศัยอยู่ด้านบน ชั้นล่างส่วนที่ติดกับแม่น้ำจะใช้เป็นห้องเก็บอุปกรณ์ที่สำคัญ พร้อมทั้งเป็นห้องครัวและทำกิจกรรม ภายในบ้านบริเวณชั้นล่างของอาคารประกอบด้วยห้องนอนด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งเป็นห้องโถง อเนกประสงค์และทางเดินระหว่างเรือน บริเวณถัดมาเป็นโถงโถงขนาดใหญ่ติดริมน้ำ ภายหลังเมื่อนำมาดัดแปลงเปลี่ยนเป็นห้องพักจึงใช้บริเวณดังกล่าวในการต้อนรับและต่อเติมห้องพักให้นักท่องเที่ยวตามผังดังนี้

จากผังพื้นแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้งานของบ้านอย่างเห็นได้ชัด มีการต่อเติม และกันห้องพักเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เดิมพื้นที่บ้านมีบริเวณมากเนื่องจากต้องใช้เป็นพื้นที่ขึ้นเรือวน ดำจับปลาชุกหนา ดังนั้นบ้านพักหลังนี้จึงมีพื้นที่ค่อนข้างมาก เพื่อเป็นที่ขึ้นวัตถุดิบและเป็นที่เก็บ เครื่องมือการทำประมงขนาดใหญ่ เมื่ออาชีพประมงไม่สามารถตอบสนองการดำเนินชีวิตได้ จึงเกิดการนำบ้านพักมากันห้องเพื่อทำเป็นห้องพักเพื่อรับรองนักท่องเที่ยวและรายได้จากต้นทุนที่มีอยู่ให้เกิด ประโยชน์สูงสุด พร้อมทั้งเป็นการดึงเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตความเป็นชาวประมงและชุมชนประมงผ่าน อาคารที่พักอาศัย พร้อมทั้งดัดแปลงเรือประมงเก่าที่ไม่มีการใช้งานมาปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่นั่งเล่นและ รับประทานอาหารพักผ่อนหย่อนใจต่อแขกผู้เข้าพัก

บริเวณชายมือนั้นเป็นส่วนของที่พักอาศัยเจ้าของบ้านในบริเวณชั้นสองของอาคาร ส่วนใน บริเวณชั้นล่างของพื้นที่ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ พร้อมทั้งการปรับเปลี่ยนห้องเก็บของให้กลายเป็น ห้องพักขนาดใหญ่ที่มีห้องน้ำอำนวยความสะดวกในตัว ด้านขวามือมีการสร้างห้องพักรวมไปถึงการจัดทำห้องน้ำในห้องพักเช่นเดียวกัน เพื่อเพิ่มความสะดวกและความเป็นส่วนตัวให้นักท่องเที่ยว บริเวณชานบ้านถูกปรับเปลี่ยนจากที่ขึ้นผลผลิตทางทะเลเป็นพื้นที่ส่วนรวมของนักท่องเที่ยวไว้ทำ กิจกรรม รวมไปถึงนั่งเล่นและรับประทานอาหาร การจัดสรรพื้นที่ที่เกิดขึ้นเป็นการจัดสรรพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากพื้นที่ของบ้านมีขนาดใหญ่สามารถรองรับและจัดสรรพื้นที่ได้ ค่อนข้างมากและเพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพัก

ภาพที่ 45 : บริเวณชานบ้านติดกับแม่น้ำประแส

ที่มา: Facebook ชานสมุทรโฮมสเตย์, เข้าถึงเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2562.

ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม

นอกเหนือจากการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานบ้านของชานสมุทรโฮมสเตย์แล้ว การใช้งานพื้นที่ของชานสมุทรโฮมสเตย์ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันก็ยังคงเป็นการหาประโยชน์และข้อดีของที่ตั้งโดยใช้ที่ตั้งบ้านพักอาศัยของตนเพื่อตอบสนองวิถีชีวิตทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากเจ้าของชานสมุทรโฮมสเตย์นั้นเป็นทำอาชีพประมงพาณิชย์ เป็นเรือประมงขนาดใหญ่ดังนั้นพื้นที่ตั้งของบ้านจึงมีความจำเป็นจะต้องอยู่ริมน้ำเพื่อเทียบเรือและใช้ขึ้นสินค้าทางทะเล เช่นเดียวกันกับใน

ปัจจุบันบ้านถูกทดแทนการใช้งานเชิงพาณิชย์ในรูปแบบโฮมสเตย์เจ้าของบ้านเห็นถึงศักยภาพของบ้านพักและสิ่งของเครื่องใช้ รวมไปถึงเรือที่ไม่ได้ใช้งานแล้วมาสร้างเรื่องราวความหมายให้แก่โฮมสเตย์ของตนเพื่อให้มีเรื่องราวดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ได้แก่ การเขียนประวัติของเจ้าของและบ้านพักของตนคร่าว ๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวทราบถึงเรือประมงเก่าของตนดัดแปลงเป็นบริเวณทานอาหาร ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ในการบอกเล่าความเป็นชาวประมงของตนผ่านที่ตั้งของบ้านพักและเรือประมง ในส่วนความสัมพันธ์กับระบบนิเวศวิทยาเป็นไปในแนวทางการเยี่ยมชมชุมชนและบริเวณทุ่งโปรงทอง สถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของพื้นที่

กรณีศึกษาที่ 3 มหาสมุทร บุติก โฮมสเตย์

ภาพที่ 46 : ที่ตั้งมหาสมุทร บุติก โฮมสเตย์

ที่มา: <https://www.google.com/maps/place/ประแสร์>, เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2564.

ดัดแปลงโดย ผู้วิจัย

บ้านมหาสมุทร บุติก โฮมสเตย์ ตั้งอยู่ที่ 170 หมู่ 2 อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ด้านทิศตะวันออกติดถนนเทศบาล 7 บริเวณหลังบ้านติดกับแม่น้ำประแส "มหาสมุทร" เป็นบ้านไม้ตะเคียนริมแม่น้ำประแสร์ที่ดัดแปลงมาจากบ้านอยู่อาศัยของอดีตพ่อค้าหบท่านหนึ่งที่ชื่อนายพินัย เจริญขวัญ หรือ กังเจ็ง เจ้าของโรงสีไพเราะราษฎร์เจริญสาธิตกิจ ซึ่งเป็นโรงสีไฟที่ใหญ่ที่สุดในอำเภอแกลงในช่วงปลายรัชกาลที่ 6 บ้านหลังนี้มีการเปลี่ยนแปลงเจ้าของกรรมสิทธิ์หลายครั้ง ถูกทิ้งร้างให้อยู่ใน

สภาพทรุดโทรมผู้พังเป็นเวลานาน แต่ได้เพิ่ม คุณสมคักดิ์ ชาญเขียว อดีตเจ้าของเรืออวนล้อมจับปลา ทูน่าในชุมชนปากน้ำประแสได้เข้ามาปรับเปลี่ยนเป็นโฮมสเตย์ เช่นเดียวกันกับ “บ้านซานสมุทร โฮมสเตย์” โดยใช้ช่างก่อสร้างพื้นบ้านและช่างไม้ต่อเรือที่มีประสบการณ์⁸⁴

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

เดิมลักษณะทางสถาปัตยกรรมของมหาสมุทร บุติค โฮมสเตย์เป็นอาคารเก่าอายุประมาณ 80-100 ปี เป็นบ้านของคหบดีเก่า ลักษณะของบ้านเป็นบ้านขนาดใหญ่ 3 คูหา เป็นบ้านไม้สองชั้น โดยชั้นล่างมีลักษณะเป็นอาคารโถงขนาดใหญ่ มีบันไดเพื่อขึ้นสู่ชั้นที่ 2 ในบริเวณชั้นที่สองนี้มีลักษณะเป็นชั้นลอย โดยไม้ใช้พื้นที่ให้เต็ม ส่งผลให้บ้านดูเป็นโถงโถ่ง เพดานสูง ผนังภายในและภายนอกมีลักษณะเป็นผนังไม้ บริเวณชั้นสองมีการทำช่องลมเพื่อถ่ายเทอากาศและเป็นช่องแสงเช่นเดียวกัน รูปทรงหลังคาจากที่พบเห็นเป็นหลังคาจั่วมุงด้วยกระเบื้องลอนคู่ มีการใช้ประตูบานเฟี้ยมซึ่งเป็นลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมในชุมชน บริเวณด้านข้างมีชานยื่นออกมาเป็นระเบียง สามารถเดินต่อไปเข้าทางด้านข้างของบ้านได้ ในอดีตบริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่ล้าคลองเล็ก ๆ ไหลผ่านและสามารถใช้เรือเดินทางออกไปยังแม่น้ำประแสที่อยู่ติดกับบริเวณหลังบ้านได้

⁸⁴ ประวัติของบ้านมหาสมุทร บุติค โฮมสเตย์. เข้าถึงเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2562, <https://www.facebook.com/MahahSamut>

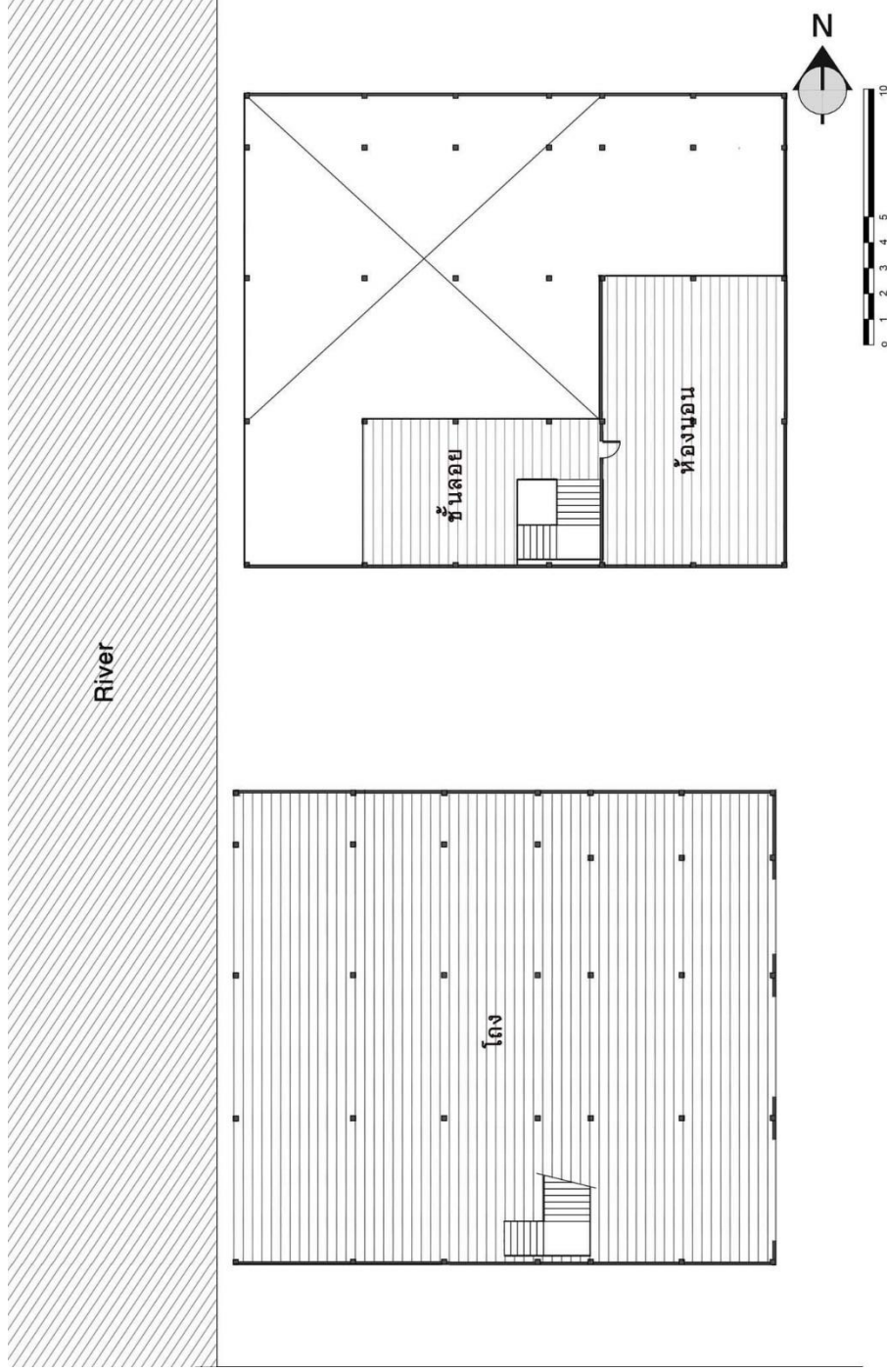

ภาพที่ 47 : บริเวณหน้าบ้านทางทิศตะวันออกและหลังบ้านบริเวณทิศตะวันตก
ที่มา: มหาสมุทร บุติค โฮมสเตย์

ภาพที่ 48 : บริเวณภายในของอาคาร
ที่มา: มหาสมุทร บุติค โฮมสเตย์

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ภาพที่ 49: แผนผังมหาสมุทร บุติก โฮมสเตย์เดิม

ภาพที่ 50 : แผนผังมหาสมุทร บุติค โฮมสเตย์ปัจจุบัน

หมายเหตุ: บริเวณที่เน้นสีคือบริเวณที่เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งาน

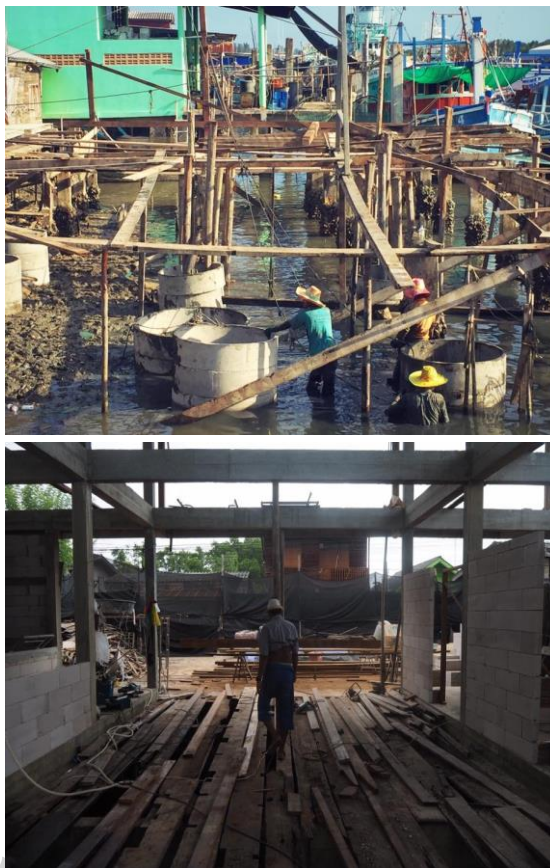
เดิมที่บ้านพักอาศัยหลังนี้เป็นบ้านของข้าราชการชั้นสูงประมาณ พ.ศ. 2428 ภายหลังถูกนำมาปรับเปลี่ยนการใช้งานให้กลายเป็นโรงทำกะพูนของชาวประมง มีการสร้างบ่อปูนซีเมนต์ไว้บริเวณหน้าบ้านติดกับถนน เพื่อใช้ฟอกสีของแมงกะพูน ตัวบ้านถูกทำเป็นโรงเก็บของ และใช้สำหรับเก็บเครื่องมือช่าง พร้อมทั้งอุปกรณ์การทำประมง

การปรับเปลี่ยนโครงสร้าง

มหาสมุทร บุติค โสมสเดย์เป็นการปรับเปลี่ยนรูปแบบโครงสร้างทางอาคารมีการรื้อโครงสร้างในส่วนของอาคารออก หากแต่โครงสร้างของฐานรากยังคงใช้ของเดิม เนื่องจากฐานรากของอาคารเป็นส่วนที่ไม่สามารถรื้อถอนได้อันเป็นผลมาจากสภาพภูมิอากาศและระดับน้ำขึ้นน้ำลงในแม่น้ำ จึงไม่สามารถรื้อถอนฐานรากของอาคารได้ ดังนั้นเจ้าของบ้านจึงจำเป็นต้องใช้ฐานรากดั้งเดิมของอาคาร หากแต่มีการปรับปรุงให้เกิดความคงทนแข็งแรงได้มากขึ้น

นอกเหนือจากฐานรากของอาคารที่ไม่สามารถรื้อถอนหรือปรับเปลี่ยนได้มหาสมุทร บุติค โสมสเดย์ได้มีการรื้อถอนตัวเรือนและผนังของอาคารเพื่อก่อสร้างอาคารใหม่ขึ้นมาโดยมีการสร้างให้ยังคงรูปแบบคล้ายคลึงกับอาคารดั้งเดิมอยู่

ภาพที่ 51 : การทำฐานรากและเสริมความแข็งแรงของฐานราก

ที่มา: มหาสมุทร บุติค โฮมสเตย์

การปรับพื้นที่การใช้สอย

มหาสมุทร บุติค โฮมสเตย์ปัจจุบันถูกสร้างขึ้นใหม่ทั้งหมด โดยอ้างอิงจากรูปแบบโครงสร้างเดิม เพื่อให้มีลักษณะสอดคล้องกับรูปแบบบ้านพักอาศัยในบริเวณนี้ หากแต่รูปแบบการใช้งานและโครงสร้างต่างไปจากของเดิมอย่างสิ้นเชิง เห็นได้จากรูปแบบโครงสร้างและการทำงานถูกปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองการทำเป็นที่พักอย่างเต็มรูปแบบ

บริเวณชั้น 1 มีการกั้นห้องพัก พร้อมทั้งแบ่งบริเวณหน้าบ้านเป็นส่วนบริเวณต้อนรับนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งบริเวณติดแม่น้ำได้ถูกจัดแบ่งไว้เป็นพื้นที่สำหรับนั่งเล่นบริเวณริมน้ำ ในส่วนของบริเวณชั้น 2 นั้นถูกจัดให้เป็นห้องพักอย่างเต็มรูปแบบ มีการเจาะพื้นเพื่อให้เห็นลงไปยังบริเวณชั้น 1 เพื่อให้บ้านพักนั้นดูกว้างขวางไม่อึดอัด นอกจากนี้ห้องพักทั้งหมดที่ถูกสร้างขึ้นมา มีการสร้างห้องน้ำไว้ในห้อง เพื่อเพิ่มความเป็นส่วนตัวให้แก่นักท่องเที่ยว

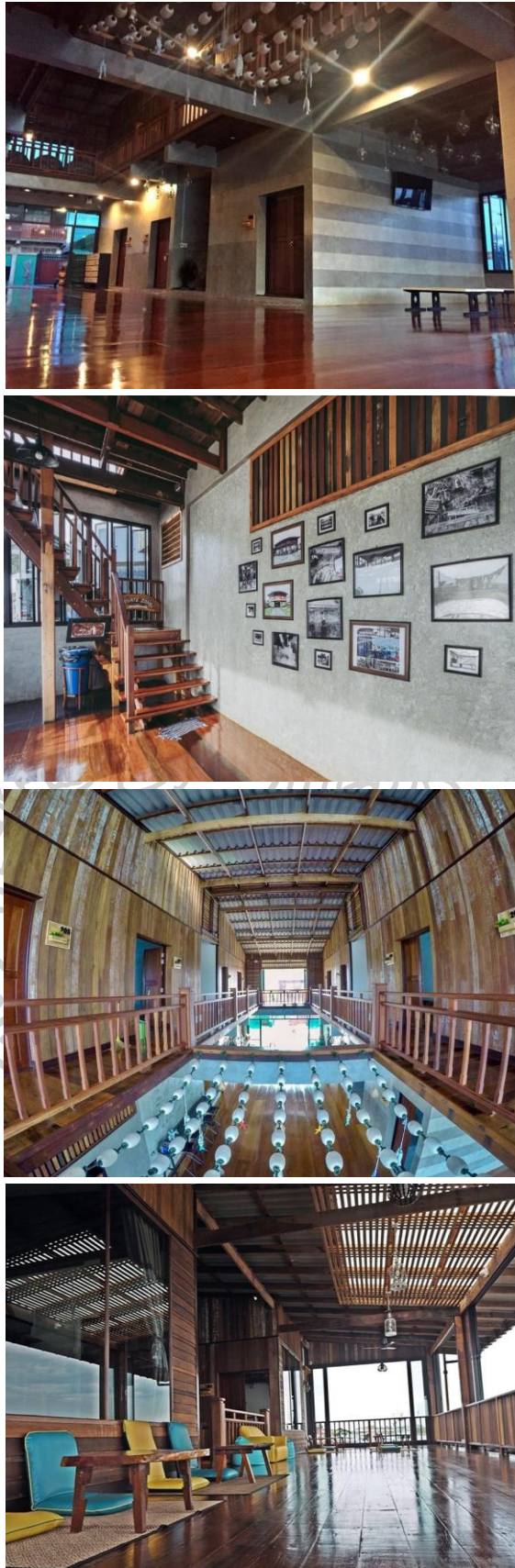

ภาพที่ 52 : ภาพบริเวณหน้าบ้านและหลังบ้านมหาสมุทร บุติค โฮมสเตย์ปัจจุบัน

ที่มา: มหาสมุทร บุติค โฮมสเตย์

ภาพที่ 53 : ภาพบริเวณภายในบ้านชั้น 1 และชั้น 2 มหาสมุทร บุติค โฮมสเตย์ปัจจุบัน

ที่มา: มหาสมุทร บุติค โฮมสเตย์

ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การใช้งานพื้นที่ของมหาสมุทร บุติค โสมสเดย์นั้นเป็นการใช้งานที่ตอบสนองการท่องเที่ยวมากที่สุดในการศึกษาทั้งหมด เป็นการสร้างใหม่แต่ยังคงกลมกลืนและรักษารูปแบบภายนอกให้ยังคงเดิมมากที่สุด หากแต่การสร้างใหม่ที่เกิดขึ้นนี้เป็นการสร้างเพื่อตอบสนองการใช้งานใหม่อย่างเดียวดังนั้นการใช้งานพื้นที่ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการใช้งานใหม่ทั้งหมด ทั้งในบริเวณหน้าบ้านติดถนนได้ปรับภูมิทัศน์ให้เป็นโสมสเดย์อย่างเต็มรูปแบบ เมื่อพิจารณาจากสายตากร่าว ๆ ไม่ทำให้นึกถึงความเป็นชุมชนประมงเท่าที่ควร หากแต่เจ้าของบ้านมีความตั้งใจสื่อเรื่องราวความหมายความเป็นชุมชนประวัติศาสตร์ผ่านการตกแต่งและรูปถ่ายเก่าที่นำมาประดับภายในโสมสเดย์แทน

กรณีศึกษาที่ 4 บ้านก่งจ้อ

ภาพที่ 54 : ที่ตั้งของบ้านก่งจ้อ

ที่มา: <https://www.google.com/maps/place/ประแสร์>, เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2564.

ดัดแปลงโดย ผู้วิจัย

บ้านก่งจ้อโฮมสเตย์ ตั้งอยู่ที่ 18 หมู่ 8 ตำบลปากน้ำประแส อำเภอกะลา จังหวัดระยอง บ้านก่งจ้อเดิมเป็นอาคารขายของชั้นเดียวด้านหลังติดแม่น้ำประแส ต่อมาได้ก่งจ้อได้ซื้อบ้านหลังนี้ต่อจากเจ้าของแสงมุกดาโฮมสเตย์และได้ทำธุรกิจประมงใช้บริเวณติดแม่น้ำเป็นท่าเทียบเรือและใช้ขึ้นอวนและเก็บอวน บริเวณด้านหลังบ้านจนถึงหน้าบ้านมีลักษณะเป็นโถงยาวทะลุถึงกัน เพื่อความสะดวกในการขนถ่ายสินค้าทางทะเลได้สะดวก ส่วนที่อยู่อาศัยของเจ้าของบ้านเดิมมีห้องอยู่บริเวณติด

แม่น้ำ ปัจจุบันถูกปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นห้องพักและห้องน้ำส่วนรวม และได้ย้ายห้องที่อยู่อาศัยมาบริเวณหน้าบ้านติดถนน

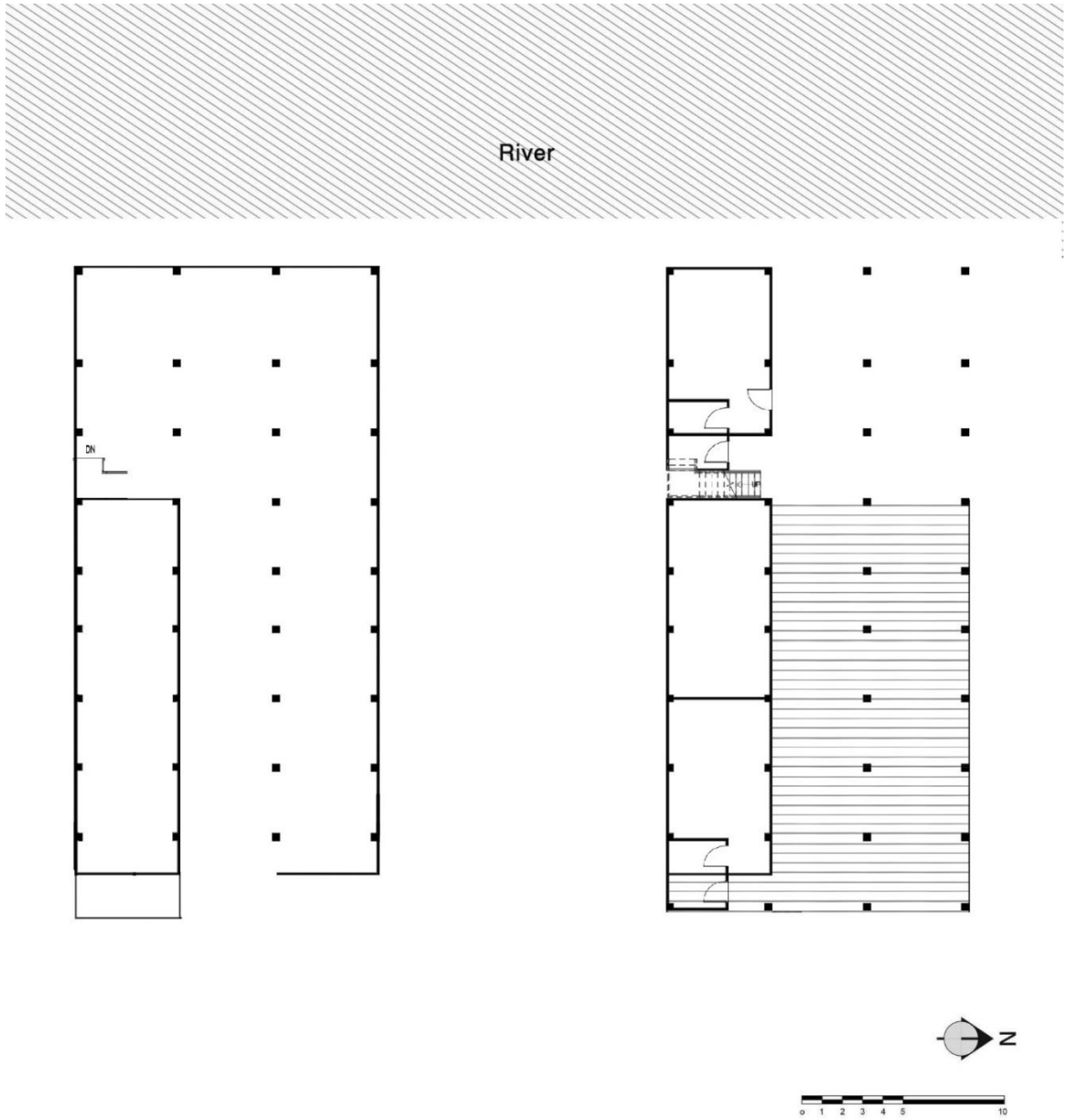
ลักษณะสถาปัตยกรรม

บ้านกังจื้อมีลักษณะเป็นอาคาร 2 ชั้น เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนและมีส่วนต่อขยายที่เป็นอาคารไม้บริเวณติดริมแม่น้ำประแส บริเวณชั้นล่างมีลักษณะเป็นโถงยาวทะลุถึงกัน โดยอาคารที่พักอาศัยจะอยู่ทางทิศเหนือด้านฝั่งทิศตะวันออก อาคารของบ้านกังจื้อบริเวณที่ติดกับถนนนั้นเป็นอาคารสมัยใหม่ เดิมเจ้าของเล่าว่า อาคารเป็นลักษณะอาคารไม้ค้ำยกโกดัง ติดกับริมน้ำประแสเพื่อสะดวกต่อการเทียบเรือประมงและการขนถ่ายสินค้า มีนอกชานหน้าเรือนทำทางเดินไปขึ้นฝั่งข้างเรือนหลังคาเป็นทรงจั่วมุงด้วยกระเบื้องลอนคู่ หน้าต่างเป็นหน้าต่างบานคู่ ผนังบริเวณฝั่งติดริมน้ำเหนือผนัง จะมีช่องแสงเพื่อให้ถ่ายเทอากาศและมีแสงส่องเข้าถึงภายในอาคาร ลักษณะหลังคาเป็นหลังคามุงด้วยกระเบื้องลอนคู่

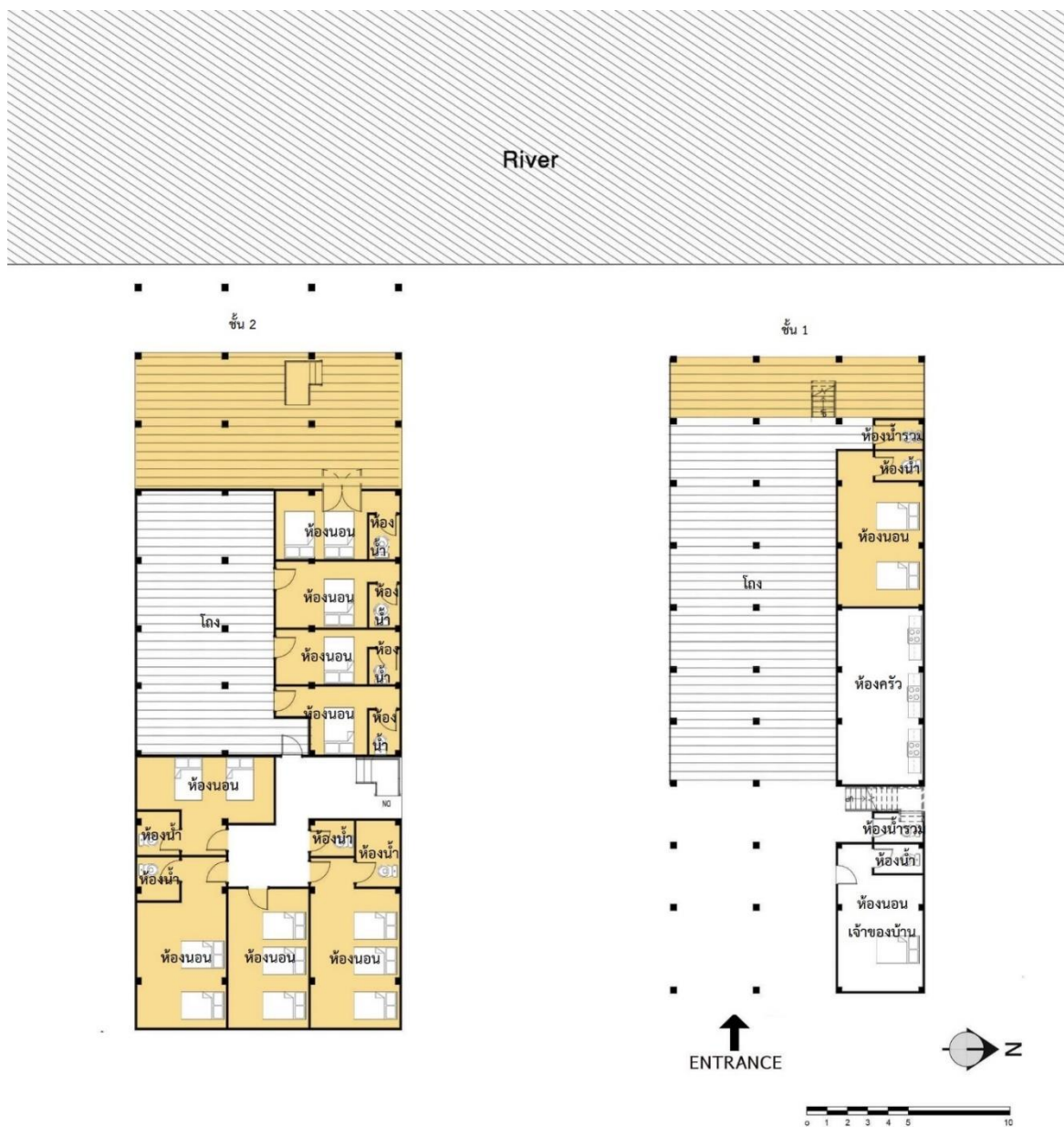
ภาพที่ 55 : ลักษณะอาคารและบริเวณภายในบ้านกังจื้อก่อนการปรับเปลี่ยนการใช้สอย

ที่มา: กังจื้อ โหสมสเดย์

ภาพที่ 56 : แผนผังบ้านกิ่งจ้อเดิม

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ภาพที่ 57 : แผนผังบ้านกังจื้อปัจจุบัน

หมายเหตุ: บริเวณที่เน้นสีคือบริเวณที่เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งาน

แผนผังบ้านกังจื้อปัจจุบันนั้นถูกปรับเปลี่ยนใหม่ค่อนข้างมาก เนื่องจากความต้องการนำเอาบ้านพักของตนนั้นใช้เป็นโฮมสเตย์รองรับนักท่องเที่ยว จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานโดยเกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้

การปรับเปลี่ยนโครงสร้าง

บ้านกิ่งจี่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานรวมถึงการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเพื่อตอบสนองรูปแบบกิจกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นตามอาชีพที่เปลี่ยนไป จากบ้านที่ตอบสนองการใช้งานอาชีพประมงสู่บ้านพักโฮมสเตย์ ลักษณะของบ้านนั้นบริเวณติดน้ำเป็นโครงสร้างไม้ทั้งหมดภายหลังมีการก่ออิฐถือปูนขึ้นมาบริเวณชั้น 1 เพื่อเพิ่มความแข็งแรงและความสะดวกต่อการเทียบเรือประมง ส่วนบริเวณที่ติดถนนนั้นเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขึ้นเป็นส่วนต่อเติมกับบริเวณอาคารโรงไม้ เดิมมีบริเวณกว้างไว้สำหรับถ่ายเทสินค้าทางทะเลและเพื่อสะดวกต่อการขนย้ายเพื่อนำไปจำหน่าย ภายในอาคารประกอบด้วยห้องนอนด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งเป็นห้องโถงเอนกประสงค์และทางเดินระหว่างเรือน ลักษณะโถงยาวนี้สามารถเป็นที่จอดรถเพื่อนำสินค้าทางทะเลขึ้นบรรทุกเพื่อสะดวกต่อการถ่ายเทสินค้า บริเวณใกล้กับโถงขนถ่ายสินค้านั้นถูกจัดบริเวณเอาไว้สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยของเจ้าของบ้าน และจัดเป็นห้องไว้สำหรับเก็บอุปกรณ์เครื่องมือประมง นอกจากนี้ยังมีชั้นลอยเพื่อไว้เป็นห้องทำงานและไว้คอยดูสภาพอากาศของใต้กังเรือ พร้อมทั้งเพื่อดูแลตรวจเช็คคลุกน่องจากบริเวณชั้นลอยได้

ภาพที่ 58 : บริเวณส่วนต่อเติมที่เป็นที่พักอาศัยของเจ้าของบ้าน แสดงให้เห็นชั้นลอย และพื้นที่ส่วนต่อเติมใหม่และส่วนพื้นเดิม

ที่มา: กิ่งจี่ โฮมสเตย์

การปรับพื้นที่การใช้สอย

แผนผังบ้านก่งจื่อปัจจุบันนั้นถูกปรับเปลี่ยนใหม่ค่อนข้างมาก เนื่องจากความต้องการนำเอาบ้านพักของตนนั้นใช้เป็นโฮมสเตย์รองรับนักท่องเที่ยว จึงเกิดการต่อเติมบ้านขึ้นใหม่โดยมีการสร้างอาคารเป็นอาคาร 2 ชั้น บริเวณชั้นล่างมีการปรับเปลี่ยนต่อเติมขึ้นจากเดิม บริเวณติดถนนยังคงใช้เป็นที่พักอาศัยของเจ้าของบ้านเช่นเดิม พร้อมทั้งห้องครัว ห้องพักรับรอง และห้องทำงานถูกปรับเปลี่ยนกลายเป็นห้องพักขนาดใหญ่ไว้รองรับนักท่องเที่ยวประมาณ 6-8 คนรวมไปถึงมีการสร้างห้องน้ำภายในห้องพักเพื่อความสะอาดและความเป็นส่วนตัวของนักท่องเที่ยว มีบริเวณชานบ้านบริเวณริมน้ำเป็นที่นั่งเล่นพักผ่อน

บริเวณชั้น 2 ผังติดริมน้ำนั้นเป็นส่วนใหญ่ที่ถูกรื้อถอนใหม่โดยใช้วัสดุเป็นไม้เพื่อให้ดูกลมกลืนกับกลิ่นอายบ้านเก่าในพื้นที่ โดยมีการปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์จากเดิมไปค่อนข้างมาก บริเวณชั้นสองมีการต่อเติมและกันห้องขึ้นมา พร้อมทั้งห้องน้ำในตัวของแต่ละห้องพัก เพื่อความเป็นส่วนตัวและความสะดวกของผู้เข้าพัก บริเวณอาคารด้านหน้านั้นเป็นอาคารปูนมีการกันห้องขึ้นมา เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากเนื่องจากห้องมีขนาดค่อนข้างใหญ่ พร้อมทั้งโรงอาคารบริเวณชั้น 2 มีขนาดค่อนข้างใหญ่เนื่องจากไว้ใช้เป็นที่รับรองนักท่องเที่ยวไว้ใช้เป็นที่ส่วนรวมของโฮมสเตย์

ภาพที่ 59 : ภาพบ้านก่งจื่อปัจจุบัน

ที่มา: ก่งจื่อ โฮมสเตย์

ภาพที่ 60 : ภาพบ้านกิ่งก้อปัจจุบัน

ที่มา: กิ่งจื่อ โฮมสเตย์

ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม

บ้านกิ่งจื่อมีการใช้งานพื้นที่โดยรอบของโฮมสเตย์ไม่ได้แตกต่างจากเดิมเท่าที่ควร บริเวณริมน้ำยังคงเป็นที่จอดเรือประมงอยู่เช่นเดิม หากแต่มีการเพิ่มกิจกรรมใหม่เข้าไปนั่นคือการล่องเรือประมงดัดแปลงเป็นเรือท่องเที่ยว บริเวณริมน้ำยังคงใช้เป็นท่าเทียบเรือประมงและเรือท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยว แสดงให้เห็นว่าเจ้าของบ้านกิ่งจื่อมองเห็นถึงศักยภาพของพื้นที่และของที่ตนเองมีอยู่เพื่อใช้ในการสร้างรายได้ในรูปแบบใหม่ตามอาชีพที่เปลี่ยนไปได้อย่างกลมกลืนกับวิถีชีวิตรูปแบบใหม่ และสามารถสร้างรายได้และประสบการณ์การท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวจากสิ่งที่ตนเองมีอยู่

กรณีศึกษาที่ 5 วาสนาโฮมสเตย์

ภาพที่ 61 : ที่ตั้งบ้านวาสนาโฮมสเตย์

ที่มา: <https://www.google.com/maps/place/ประแสร์>, เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2564.

ดัดแปลงโดย ผู้วิจัย

บ้านวาสนาโฮมสเตย์ตั้งอยู่ที่ 45/1 หมู่ 1 ตำบลปากน้ำประแส อำเภอกะลา จังหวัดระยอง เดิมเป็นบ้านที่ใช้เป็นท่าเทียบเรือเพื่อนำเอาสินค้าทางทะเลขึ้น พร้อมทั้งเป็นที่อยู่อาศัยของเจ้าของบ้าน เมื่อธุรกิจประมงไม่สามารถสร้างรายได้ จึงเปลี่ยนแปลงรูปแบบบ้านมาทำเป็นที่พักรับรองนักท่องเที่ยว โดยดัดแปลงบริเวณหลังบ้านที่เป็นสวนติดแม่น้ำประแสร์กันห้องเพื่อทำเป็นห้องพักรวมกับห้องน้ำในตัวเพิ่มความสะดวกสบาย อาคารติดถนนด้านหน้าเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้นเป็นที่อยู่อาศัยด้านบน ชั้นล่างใช้เป็นห้องรับรองนักท่องเที่ยว

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งจากส่วนกลางและภายในชุมชนส่งผลต่อรูปแบบของอาคารที่มีความนิยมในการสร้างตึกมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติประเภทไม้มีจำนวนลดน้อยลงและเสื่อมสภาพได้เร็ว ทำให้ความนิยมการใช้ปูนและคอนกรีตมีมากขึ้นในงานก่อสร้าง รวมถึงวิทยาการใหม่ ๆ ที่ส่งผลให้เกิดรูปแบบของอาคารที่แปลกตาและเพิ่มจำนวนมากขึ้น และเมื่อเข้าสู่ปีพ.ศ. 2500 เป็นต้นมา

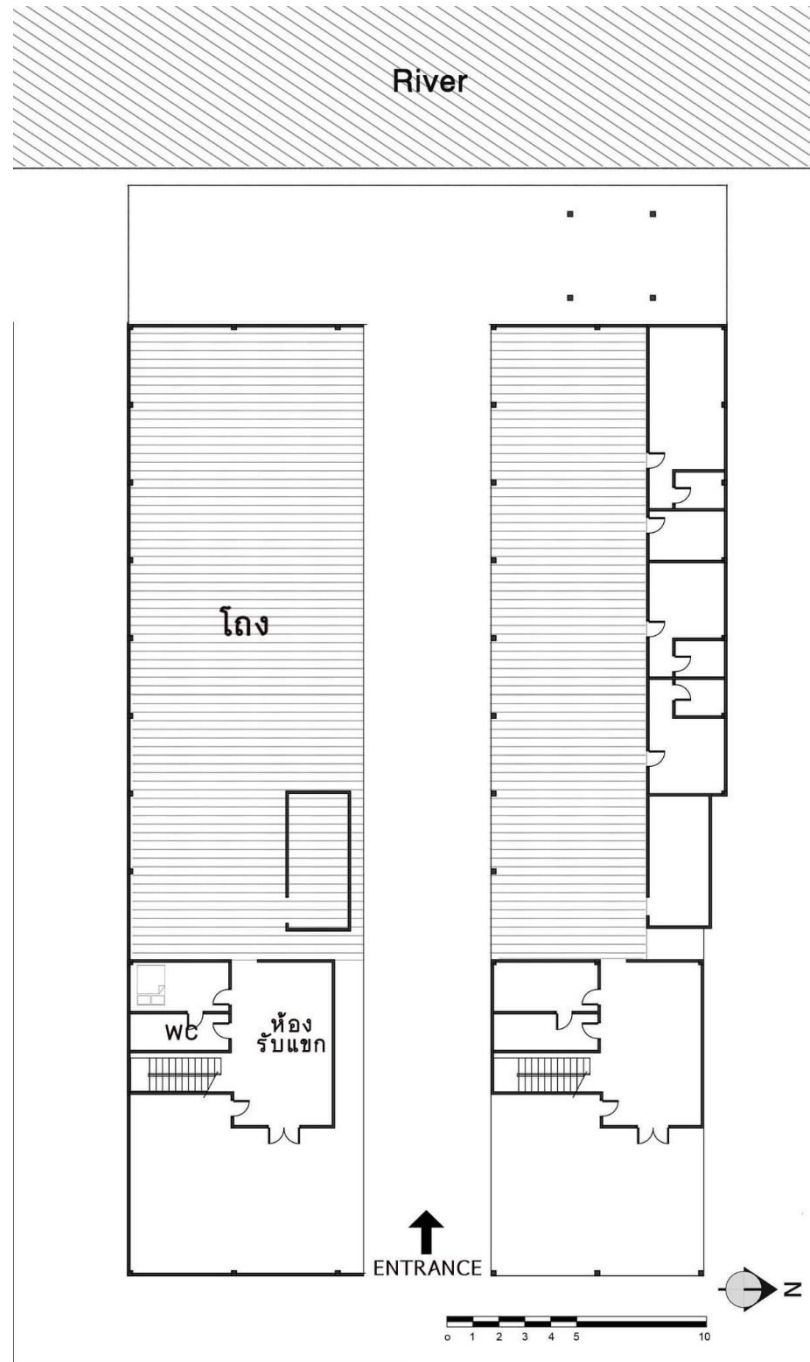
ลักษณะของบ้านวาสนาโสมสเตย์นั้นมีลักษณะเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น มีรูปแบบเป็นรูปแบบบ้านสมัยใหม่อยู่ติดริมถนน ลักษณะอาคารตอนในของบ้านเป็นอาคารโรงไม้ขนาดใหญ่ติดบริเวณริมแม่น้ำประแส เพื่อใช้เป็นท่าเทียบเรือและขนถ่ายสินค้าทางทะเล เดิมอาคารบริเวณติดริมน้ำประแสเคยเป็นอาคารไม้ค้ายกโด้มีลักษณะเป็นโรงยาว ฝ้าไม้ทั้งหมดบริเวณโรงมีห้องครัวขนาดใหญ่ และในส่วนของหลังคามุงด้วยกระเบื้องลอนคู่

ภาพที่ 62 : ลักษณะด้านหน้าของอาคารและโรงภายใน

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 63 : ผังแสดงพื้นที่การใช้งานของบ้านวาสนาเดิมก่อนปรับเปลี่ยนทำโฮมสเตย์

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ภาพที่ 64 : แสดงผังการใช้งานหลังปรับเปลี่ยนมาทำโฮมสเตย์

หมายเหตุ: บริเวณที่เน้นสีคือบริเวณที่เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งาน

ภาพที่ 65 : บริเวณริมน้ำและบริเวณโถงที่มีการกั้นผนังทำเป็นห้องพัก

ที่มา: ผู้วิจัย

วาสนาโฮมสเตย์นั้นเดิมที่มีลักษณะเป็นอาคารปูนบริเวณติดถนน ลักษณะเป็นอาคาร 2 ชั้น บริเวณชั้น 2 นั้นใช้เป็นที่อยู่อาศัยของเจ้าของบ้าน ส่วนถัดมาเป็นโถงอาคารไม้ยาวประกอบไปด้วย ห้องครัวและพื้นที่โล่ง เพื่อประกอบอาชีพประมง เนื่องจากบริเวณติดแม่น้ำนั้นเป็นบริเวณท่าเทียบ เรือประมง โถงยาวดังกล่าวจึงถูกนำมาใช้เป็นที่ขนย้ายสินค้าทางทะเล และเป็นพื้นที่เก็บอุปกรณ์ การประมง ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองการใช้งานรูปแบบใหม่มาดังนี้

การปรับโครงสร้าง

การเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นของบ้านวาสนานั้นเป็นการเปลี่ยนแปลง รูปแบบการใช้สอย โครงสร้างของอาคารยังคงเป็นรูปแบบเดิม ฐานรากเดิม ส่วนเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น นั้นเพื่อใช้ตอบสนองกิจกรรมใหม่ขึ้นคือเกิดการแบ่งห้องและทำการกั้นห้องขึ้นมาใหม่ เพื่อใช้เป็น ห้องพักรับรองนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งเพิ่มเติมสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว ในส่วน ของชานริมน้ำได้มีการต่อเติมทำพื้นที่ปูนสร้างกำแพงแข็งแรง เพื่อใช้บริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ใช้งาน ส่วนรวมของผู้เข้ามาพัก การปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นเป็นการต่อเติมด้วยการกั้นผนังแยกส่วนการใช้งาน โดยไม่กระทบโครงสร้างหลัก

การปรับพื้นที่ใช้สอย

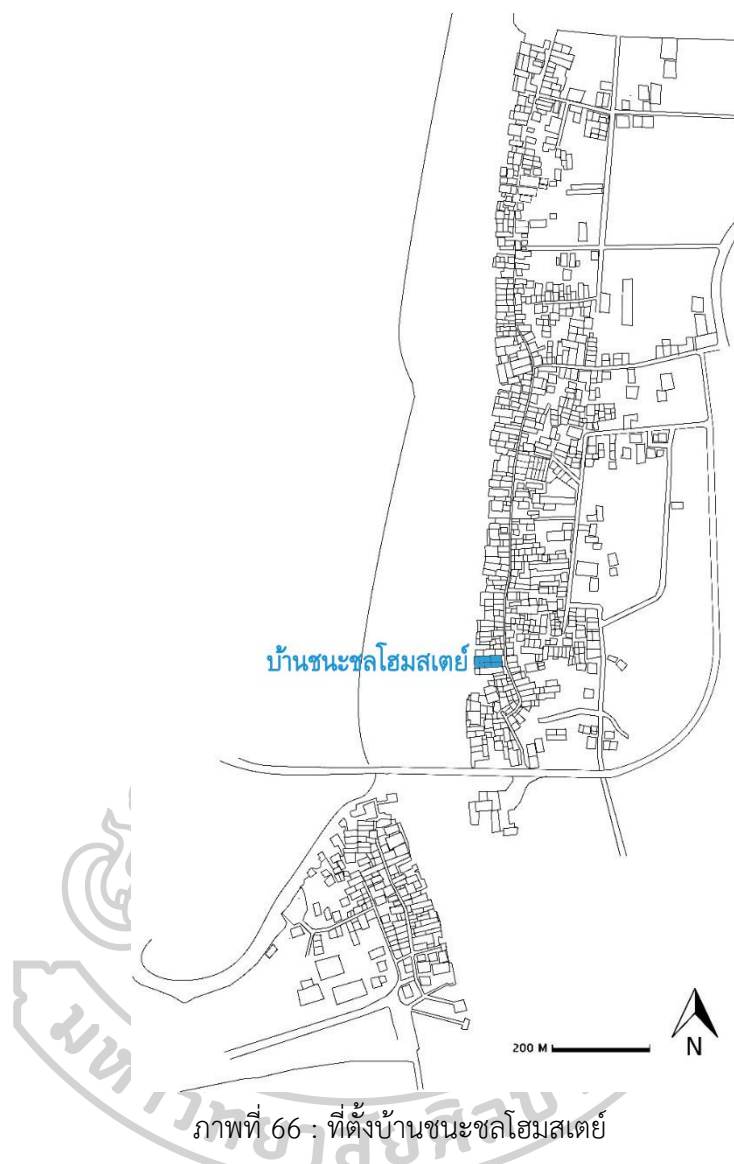
ปัจจุบันบ้านถูกปรับเปลี่ยนเพื่อใช้เป็นที่พักโฮมสเตย์รองรับนักท่องเที่ยว โดยโถงยาวดังกล่าว นั้นถูกต่อเติมและกันเป็นห้องเพื่อใช้เป็นห้องพักในแต่ละห้องพักยังจัดทำห้องน้ำส่วนตัวเพื่อเพิ่มความ สะดวกแก่ผู้เข้าพักจำนวน 3 ห้องใหญ่ และห้องน้ำส่วนรวมจำนวน 1 ห้อง มีบริเวณชานบ้านติดแม่น้ำ ถูกต่อเติมขึ้นมาใหม่โดยการเสริมโครงสร้างฐานรากให้แข็งแรงเพื่อรองรับการทำพื้นซีเมนต์และ ปูกระเบื้องเพื่อใช้เป็นพื้นที่ส่วนรวมของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีการนำศาลาไม้มาประดับตกแต่ง โฮมสเตย์เพื่อรองรับกิจกรรมใหม่ขึ้นจึงมีการเพิ่และสร้างศาลาริมริมน้ำเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ชมวิว บริเวณปากน้ำประแส

ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม

บ้านวาสนาโฮมสเตย์มีการใช้พื้นที่ให้ความสำคัญกับพื้นที่ตั้งบ้านตามการใช้งาน จากเดิม ริมน้ำเคยเป็นท่าเทียบเรือประมงเพื่อตอบสนองการใช้งานอาชีพประมง เมื่อโครงสร้างอาชีพถูก เปลี่ยนแปลงไปพื้นที่บริเวณริมน้ำจึงถูกตัดแปลงให้มีความแข็งแรงและใช้เป็นพื้นที่ส่วนรวม

เจ้าของบ้านวาสนาเล็งเห็นว่าที่ต้งบ้านพักของตนนั้นมีบริเวณที่ยื่นออกไปริมน้ำค่อนข้างมาก ประกอบกับบริเวณบ้านวาสนายังคงมีเรือประมงจอดอยู่ทำให้บดบังทัศนียภาพของบริเวณปากน้ำ ประแส จึงมีการนำเอาศาลาไม้เข้าไปติดตั้งเพิ่มความสูงให้สะดวกต่อการมองวิวทิวทัศน์ของบริเวณ ปากน้ำประแสได้เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและการสร้างประสบการณ์ การท่องเที่ยวที่ดีแก่ผู้เข้าพัก

กรณีศึกษาที่ 6 บ้านชนะชลโฮมสเตย์

ภาพที่ 66 : ที่ตั้งบ้านชนะชลโฮมสเตย์

ที่มา: <https://www.google.com/maps/place/ประแสร์>, เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2564.

ดัดแปลงโดย ผู้วิจัย

บ้านชนะชลโฮมสเตย์ตั้งอยู่ที่ 35 หมู่ 1 ตำบลปากน้ำประแส อำเภอแกลง จังหวัดระยอง บ้านชนะชลโฮมสเตย์นับเป็นบ้านหลังแรกที่เข้าร่วมกลุ่มโฮมสเตย์ของชุมชน ลักษณะเป็นบ้านสองหลังติดกัน เชื่อมโดยทางเดินตลอดตั้งแต่บริเวณหน้าบ้านจนถึงหลังบ้าน มีการดัดแปลงบ้านที่อยู่อาศัยของตนเอง เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวโดยพื้นที่ที่ใช้ในการเข้าพักนั้นเป็นพื้นที่บ้านที่อยู่อาศัยติดกับถนนภายในชุมชน ส่วนบริเวณหลังบ้านเดิมที่เป็นโรงเก็บอวนดำ และอุปกรณ์ประมงท่อนั้นได้ถูก

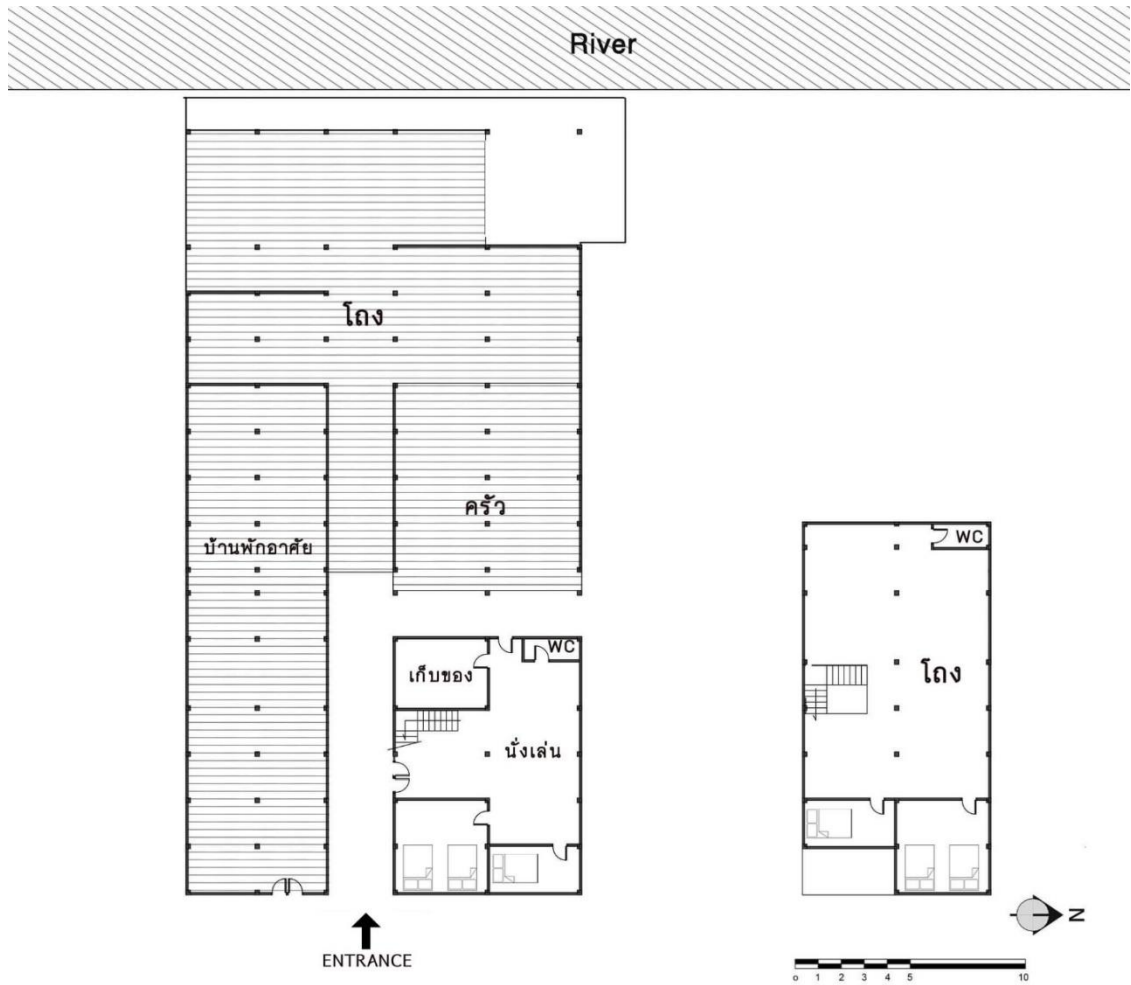

ปรับเปลี่ยนเพื่อเป็นพื้นที่ส่วนรวมของนักท่องเที่ยว มีการเพิ่มห้องน้ำทั้งภายในตัวบ้านที่ใช้เป็นห้องพัก รวมถึงโรงบริเวณริมน้ำที่ใช้เก็บอวนตบสนองนักท่องเที่ยว

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

ลักษณะเป็นเรือนพื้นถิ่นแบบเรือนริมหาดในชุมชนปากน้ำประแส เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองวิถีชีวิตผู้คนที่อาศัยริมน้ำและประกอบอาชีพชาวประมงเป็นอาชีพหลักในอดีต ความสะดวกสบายในการใช้งานพื้นที่แต่ละส่วนในบ้าน ทั้งยังเป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพประมง หรืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับการแปรรูปสัตว์ทะเลซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นอาชีพที่สำคัญหล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คนในชุมชนปากน้ำประแส บ้านของชนะเลิศโฮมสเตย์นั้นถูกสร้างและออกแบบให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและวิถีความเป็นอยู่ที่ต้องอยู่ติดทะเล และมีกิจกรรมสำคัญคือการออกเรือหาสัตว์ทะเลมาเพื่อเป็นอาหารและทำการค้าขาย และกลายเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชนปากน้ำประแส

ลักษณะของบ้านพักนั้นเป็นอาคารสมัยใหม่จำนวน 2 ชั้น สองหลังติดกัน โดยมีพื้นที่ทางเดินเป็นไม้เพื่อเชื่อมอาคารทั้งสองเพื่อสะดวกต่อการเกิดปฏิสัมพันธ์ของครอบครัว บริเวณถัดจากอาคารมีลักษณะเป็นอาคารโรงยาวขนาดใหญ่สร้างอยู่ริมน้ำประแสมีการยกพื้นสูงเป็นพิเศษเพื่อให้ห่างจากระดับน้ำทะเล มีการปักเสาลงในน้ำ ยกพื้นเรือนให้พื้นน้ำสร้างทางเดินหรือสะพานไม้เดินติดต่อกันไปมา รูปแบบของเรือนไม้ซับซ้อนมากนัก ตัวเรือนแบ่งเป็นเรือนชานนอกอาคาร บริเวณริมน้ำมีมีระเบียงด้านหน้าเรือนเป็นพื้นที่กว้างสามารถใช้งานได้อย่างเอนกประสงค์ ตัวอาคารโรงไม้ด้านในมีลักษณะตัวเรือนเป็นผนังและพื้นไม้ มีการจัดสรรพื้นที่ใช้งานได้อย่างเป็นระบบ โดยอาศัยรูปแบบการใช้งานของพื้นที่ในการแบ่งพื้นที่การใช้สอย

ภาพที่ 67 : แผนผังบ้านชนะชลโฮมสเตย์เดิม

ภาพที่ 68 : บริเวณด้านหน้าติดถนน

ที่มา: ผู้วิจัย

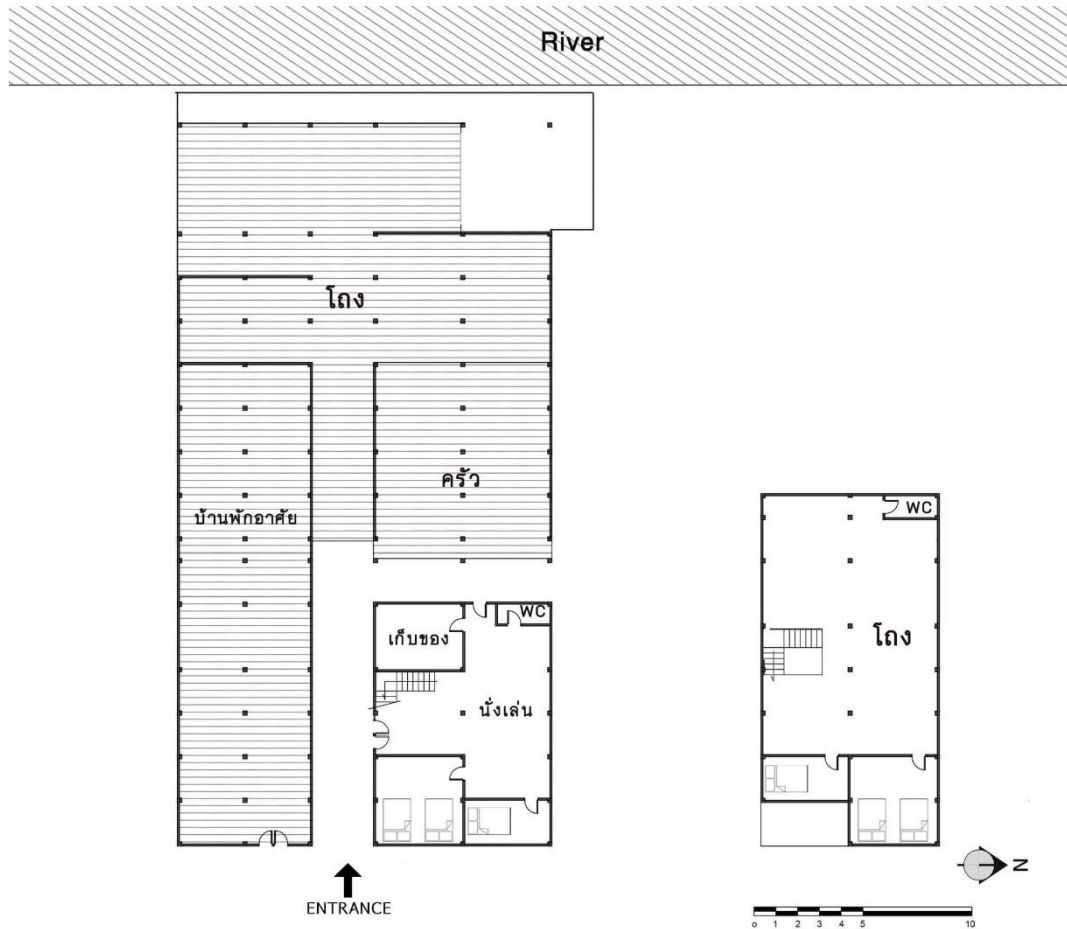

ภาพที่ 69 : ภายในบริเวณบ้านชนะชลโฮมสเตย์

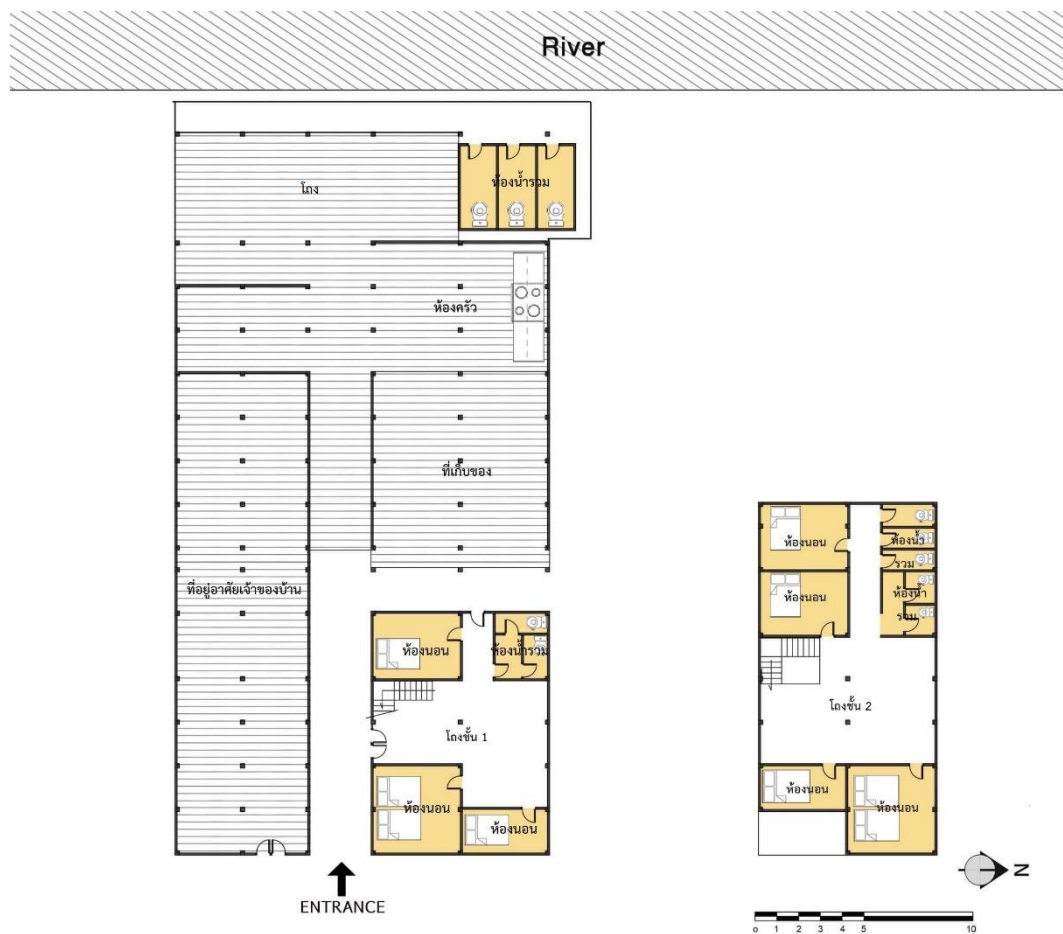
ที่มา: ผู้วิจัย

บ้านชนะชลโฮมสเตย์เดิมมีลักษณะค่อนข้างใหญ่ เป็นบ้านพัก 2 ชั้นสองหลังบริเวณติดกัน โดยมีทางเดินกันระหว่างบ้านสองหลังเพียงเท่านั้น โดยบ้านมีลักษณะเป็นอาคารปูนทั้งสองหลัง โดยหลังบริเวณซ้ายมือนั้นจะมีขนาดเล็กกว่า ซึ่งบ้านหลังนี้ภายหลังถูกนำมาปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งาน โดยทำเป็นโฮมสเตย์ บริเวณส่วนหลังบ้านถูกแยกออกมาจากตัวบ้านอย่างชัดเจนโดยพื้นที่ส่วนนี้ถูกใช้เป็นห้องครัวขนาดใหญ่ เนื่องจากเจ้าของบ้านมีการแปรรูปวัตถุดิบทางทะเลเช่น น้ำปลา กะปิ ออกจำหน่าย ดังนั้นบริเวณห้องครัวจึงมีขนาดค่อนข้างใหญ่ บ้านพักหลังถัดมาเป็นบ้านพักอาศัยของเจ้าของบ้าน โดยบริเวณด้านหลังของทั้งสองหลังมีลักษณะเป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณขนาดใหญ่ ซึ่งใช้เป็นทำเทียบเรือปลาทุ ซึ่งถือเป็นเรือประมงขนาดใหญ่ ดังนั้นบ้านที่ใช้เป็นทำเทียบเรือและถ่ายเทสินค้า รวมไปถึงใช้เป็นที่เก็บอุปกรณ์ประมงเช่นอวนดำ ดังนั้นบ้านจึงต้องมีขนาดใหญ่ตามไปด้วย

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ภาพที่ 70 : แผนผังบ้านชนะเลิศโฮมสเตย์เดิม

ภาพที่ 71 : แผนผังบ้านขณะชลปัจจุบัน

หมายเหตุ: บริเวณที่เน้นสีคือบริเวณที่เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งาน

การปรับโครงสร้าง

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของบ้านขณะชลนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่กระทบกับโครงสร้างหลัก เนื่องจากเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งาน มีการปรับพื้นที่ของบ้านพักนั้นมาใช้ประโยชน์ในรูปแบบการใช้งานใหม่ มีการจัดสรรพื้นที่ในการใช้งานในรูปแบบบ้านพักโฮมสเตย์ ได้แก่การจัดทำห้องน้ำส่วนรวม พร้อมทั้งบริเวณพื้นที่ส่วนรวม จนกระทั่งการทำชานบริเวณติดแม่น้ำให้แข็งแรงจากการลงตอม่อ ปรับพื้นที่ที่เทปูนให้ดูแข็งแรงมากขึ้นกว่าเดิมที่เป็นไม้

การปรับพื้นที่การใช้สอย

บ้านชนะชลโฮมสเตย์ปัจจุบัน โครงสร้างเดิมของบ้านพักไม่ได้ถูกเปลี่ยนแปลง หากเพียงแต่มีการต่อเติมห้องน้ำและปรับพื้นที่ให้มีความสะดวกสบายมากขึ้น เช่น การต่อเติมห้องน้ำ บริเวณบ้านหลังเล็กมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานภายใน มีการกั้นห้องและสร้างห้องน้ำเพิ่มขึ้นภายในตัวบ้านให้เพียงพอกับการใช้งานของนักท่องเที่ยว บริเวณหลังบ้านมีส่วนที่ใช้เก็บอุปกรณ์ที่ใช้ในการท่องเที่ยวภายในชุมชน เนื่องจากเจ้าของได้นำเอาเรือประมงของตนมาดัดแปลงเป็นเรือนำเที่ยว ดังนั้น บริเวณหลังบ้านที่ถูกใช้งานเป็นโฮมสเตย์นั้นจึงเป็นที่เก็บอุปกรณ์นำเที่ยวต่าง ๆ รวมไปถึงห้องครัวที่ยังคงมีการใช้งานอย่างต่อเนื่องเหมือนแต่เดิม

กล่าวได้ว่าบ้านชนะชลโฮมสเตย์นั้นไม่ได้ถูกดัดแปลงโครงสร้างของอาคารมากนัก เพียงแต่มีการต่อเติมเพื่อเพิ่มความสะดวกสบายต่อการใช้งานของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้การกั้นห้องของบ้านชนะชลโฮมสเตย์นั้นยังเป็นรูปแบบโฮมสเตย์พื้นบ้าน ดังนั้นเจ้าของบ้านยังคงให้ความสำคัญกับบ้านเดิมค่อนข้างมาก จึงไม่ได้มีการสร้างห้องน้ำภายในห้องพักเหมือนอย่างโฮมสเตย์อื่น

ภาพที่ 72 : บริเวณภายในที่ต่อเติมห้องน้ำเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

ที่มา: ผู้วิจัย

ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม

บ้านชนะชลโฮมสเตย์นั้นเป็นบ้านพักอาศัยที่ยังคงกิจการประมงควบคู่ไปกับกิจการโฮมสเตย์ ดังนั้นเจ้าของบ้านจึงมีการใช้งานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมรอบบ้านได้อย่างคุ้มค่า การปรับเปลี่ยนรูปแบบของบ้านพักอาศัยนั้นค่อนข้างน้อย เนื่องจากยังคงต้องใช้งานเพื่อตอบสนองอาชีพเดิมอยู่

เช่นกัน หากแต่บ้านชนะชโลมสเดย์นั้นมีบริเวณที่กว้างขวางสามารถแบ่งการใช้งานระหว่างการทำ
ประมงและการทำโฮมสเดย์ได้

วิถีในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ดังนั้นการใช้งานของ
สภาพแวดล้อมโดยรอบถือเป็นการใช้งานได้อย่างคุ้มค่า ท่าเรือยังคงเป็นที่จอดเรือประมงพร้อมกับ
เป็นท่าเรือท่องเที่ยวเช่นกัน มีการนำเอาเรือประมงมาดัดแปลงเป็นเรือท่องเที่ยวขนาดใหญ่ให้ล่องไป
ตามริมน้ำประแส การใช้งานพื้นที่ภายในบ้านมีการจัดสรรอย่างเป็นสัดส่วน ทั้งที่เก็บของและอุปกรณ์
สำหรับการใช้งานรูปแบบการท่องเที่ยว และอาชีพประมง

กรณีศึกษาที่ 7 บ้านเคียงคลองโฮมสเตย์

ภาพที่ 73 : ที่ตั้งบ้านเคียงคลองโฮมสเตย์

ที่มา: <https://www.google.com/maps/place/ประแสร์>, เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2564.

ดัดแปลงโดย ผู้วิจัย

บ้านเคียงคลองโฮมสเตย์ตั้งอยู่ที่ 44/2 หมู่ 6 ตำบลปากน้ำประแส อำเภอกแส จังหวัดระยองอยู่ในบริเวณแหลมสน ตรงข้ามกับชุมชนปากน้ำประแส เดิมบ้านใช้เป็นท่าเทียบเรือ และเป็นที่เก็บอวน รวมไปถึงอุปกรณ์การประมง บ้านมีขนาดค่อนข้างใหญ่ มีลักษณะเป็นบ้านสองหลังติดกัน

เชื่อมด้วยทางเดินคล้ายบ้านชนะชลโฮมสเตย์ มีชานไม้กว้างขวาง ปัจจุบันได้ตัดแปลงตัวบ้านและต่อเติมห้องพักพร้อมห้องน้ำในตัวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

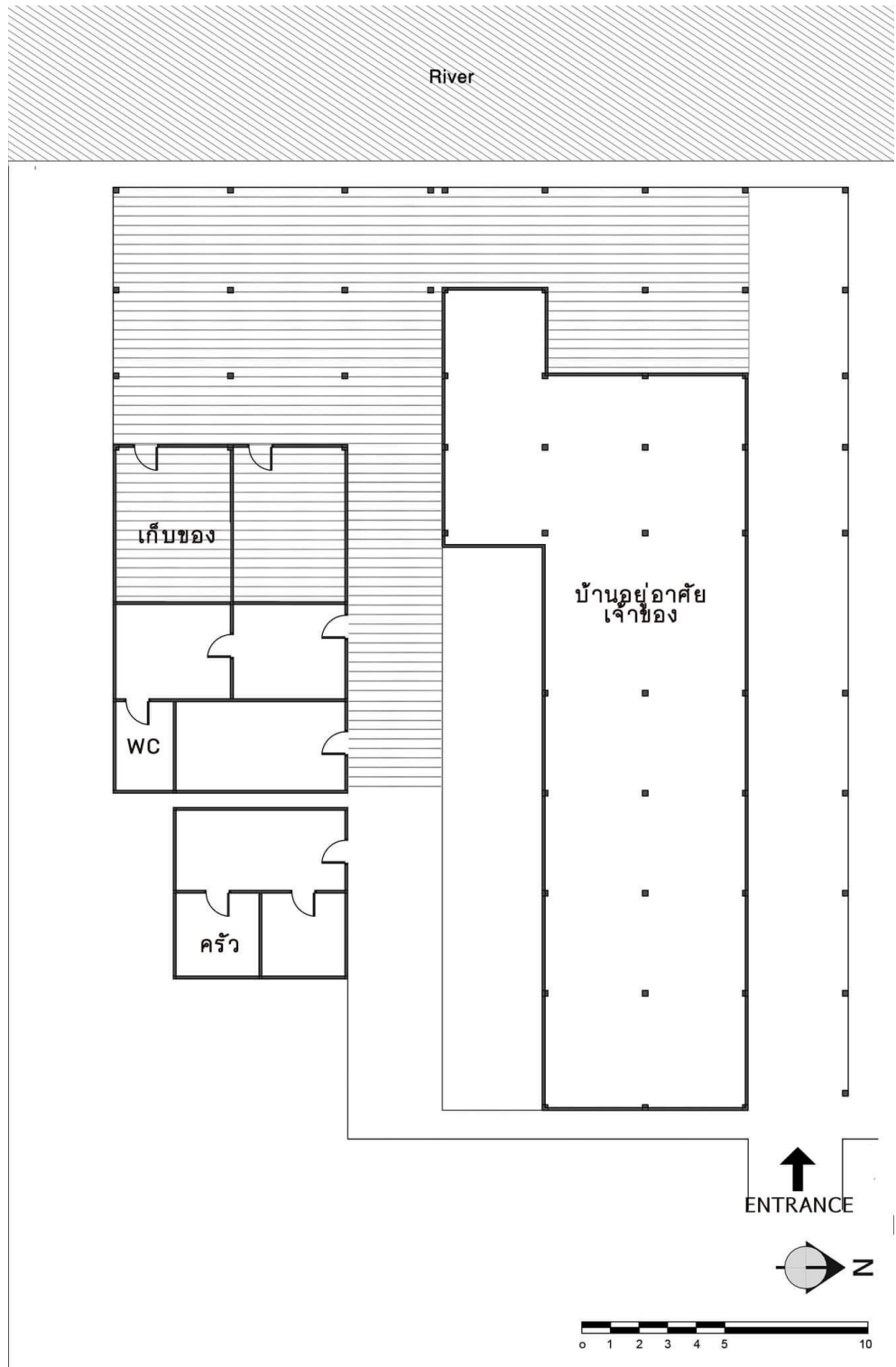
ลักษณะเป็นเรือนพื้นถิ่นแบบเรือนริมทะเลคล้ายบ้านชนะชลโฮมสเตย์ การใช้ประโยชน์เพื่อตอบสนองวิถีชีวิตอาชีพชาวประมงในอดีต พื้นที่ในบ้านเป็นการใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพประมง หรืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับการแปรรูปสัตว์ทะเล บ้านเคียงคลองนั้นถูกสร้างเพื่อตอบสนองชีวิตความเป็นอยู่ที่ต้องอยู่ติดทะเล และการประกอบอาชีพประมง

ลักษณะของบ้านเคียงคลองนั้นเป็นลักษณะอาคารไม้ชั้นเดียว มีบริเวณที่อยู่อาศัยบริเวณทิศใต้และอาคารโรงไม้คล้ายโกดัง ตัวเรือนของบ้านมีลักษณะเป็นผนังไม้พร้อมทั้งพื้นไม้ มีการยกพื้นสูงเป็นพิเศษเพื่อให้ห่างจากระดับน้ำทะเล มีการปักเสาลงในน้ำ ยกพื้นเรือนให้พื้นน้ำสร้างทางเดินหรือสะพานไม้เดินติดต่อกันไปมา รูปแบบของเรือนไม้ซับซ้อนมากนัก เนื่องจากสร้างริมน้ำจึงหันหน้าเรือนไปทางริมน้ำ ลักษณะของอาคารเป็นอาคารโรงขนาดใหญ่ใช้อยู่อาศัยและเก็บอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพประมง ตัวเรือนด้านหลังแบ่งเป็นเรือนชานนอกอาคารไว้เทียบเรือและขึ้นสินค้าทางทะเล หน้าต่างเป็นหน้าต่างบานเปิดคู่ และผนังอาคารยังคงเป็นผนังไม้ตามเดิม รูปทรงหลังคาเป็นจั่วถูกมุงด้วยกระเบื้องลอนคู่

ภาพที่ 74 : แสดงบริเวณด้านหลังติดแม่น้ำประแสและบริเวณทิศใต้

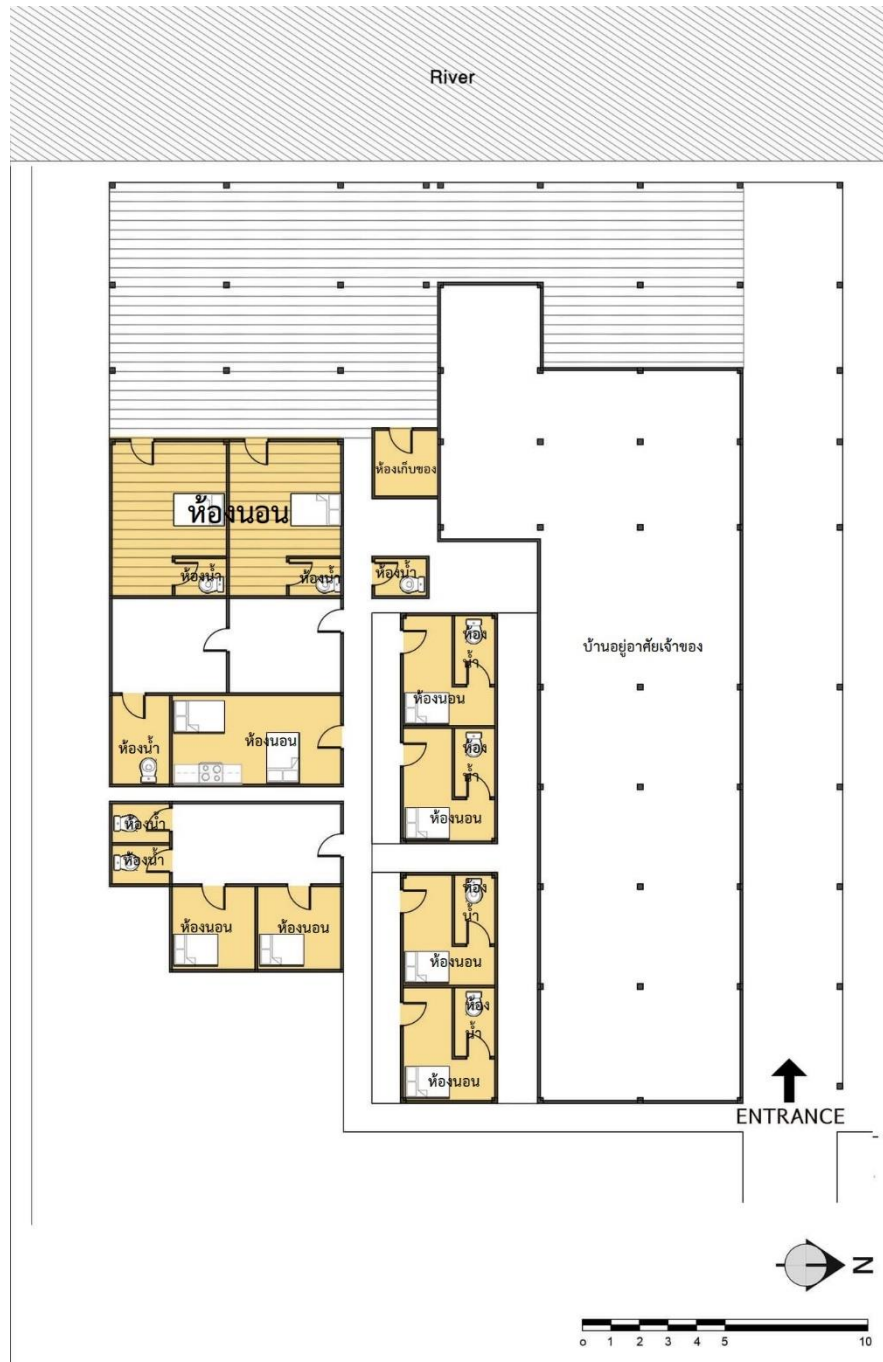
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 75 : แผนผังบ้านเคียงคลองเดิม

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ภาพที่ 76 : แผนผังบ้านเคียงคลองปัจจุบัน

หมายเหตุ: บริเวณที่เน้นสีคือบริเวณที่เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งาน

ภาพที่ 77 : บริเวณที่พักของบ้านเคียงคลองโฮมสเตย์

ที่มา: ผู้วิจัย

บ้านเคียงคลองปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบอาคาร รวมไปถึงต่อเติม สร้างใหม่ใช้เป็นโฮมสเตย์ บ้านพักเจ้าของยังรูปแบบโครงสร้างและการใช้งานเดิมในส่วนของห้องเก็บอุปกรณ์ประมงนั้นยังคงมีอยู่และได้เก็บอุปกรณ์ประมงรวมถึงอุปกรณ์นำเที่ยว เช่น เสื้อชูชีพ อาคารด้านขวาถูกปรับเปลี่ยนรูปแบบและการใช้งานเพื่อตอบสนองการทำเป็นบ้านพักโฮมสเตย์

การปรับโครงสร้าง

การใช้งานของบ้านเคียงคลองนั้นเป็นการทำงานเพื่อตอบสนองอาชีพใหม่ที่เกิดขึ้น และมีการใช้บ้านพักอาศัยมีเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานใหม่ โครงสร้างเดิมที่มีอยู่จะถูกเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานเพื่อตอบสนองธุรกิจการท่องเที่ยว นอกเหนือจากนี้มีการต่อเติมโครงสร้างใหม่ขึ้นมาเพื่อเพิ่มห้องพักให้เพียงพอต่อการใช้งาน

การปรับพื้นที่ใช้สอย

บ้านเคียงคลองมีลักษณะเดิมเป็นอาคารโถงไม้ 2 หลังติดกัน โดยพื้นที่บริเวณติดแม่น้ำนั้นเป็นโถงกว้างเชื่อมต่อระหว่างอาคาร 2 หลัง รวมไปถึงใช้เป็นท่าเทียบเรือและลานกว้างภายในบ้านพักนั้นใช้เป็นที่ขนถ่ายสินค้าทางทะเล จากฝั่งด้านซ้ายมือใช้เป็นที่อยู่อาศัยและเก็บอุปกรณ์ประมง อาคารหลังด้านขวาใช้เป็นที่อยู่อาศัยเช่นเดียวกัน โดยอาคารด้านในสุดนั้นเดิมเป็นห้องครัวที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อใช้งาน นอกเหนือจากนี้ยังได้มีการมีการกันห้องและจัดสรรรูปแบบห้องพักใหม่ทั้งหมด

นอกเหนือจากที่พื้นที่ระหว่างอาคารสองหลังถูกปรับเปลี่ยนและสร้างห้องใหม่ โดยใช้วัสดุและการก่อสร้างแบบใหม่เพื่อทำเป็นห้องพักใหม่พร้อมทั้งห้องน้ำในห้องพักเพื่อความเป็นส่วนตัวและความสะดวกของผู้เข้าพัก บริเวณโถงติดแม่น้ำ ถูกเปลี่ยนแปลงจากท่าเทียบเรือกลายเป็นพื้นที่ใช้สอยส่วนรวม รวมไปถึงกระชังปลาเดิมถูกตัดแปลงให้กลายเป็นสระว่ายน้ำขนาดย่อมของโฮมสเตย์

ปัจจุบันโฮมสเตย์บ้านเคียงคลองยังคงทำอาชีพประมง หากแต่เจ้าของได้ลดขนาดของเรือประมงลงเป็นเพียงเรือประมงเล็กเท่านั้น และได้หันมาประกอบธุรกิจโฮมสเตย์เป็นหลักแทนอาชีพประมง เนื่องจากความไม่แน่นอนของสภาพอากาศ สัตว์น้ำ รวมไปถึงแรงงานในการทำประมง จึงทำให้เจ้าของบ้านหันมาจริงจังกับธุรกิจเชิงท่องเที่ยวมากขึ้น โดยเรือประมงน้ำลึกได้ถูกตัดแปลงให้กลายเป็นเรือนำเที่ยวชมระบบนิเวศทางทะเลและชุมชนปากน้ำประแส

ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การใช้งานของบ้านเคียงคลองเป็นการใช้งานบ้านพักอาศัยที่นำมาดัดแปลงเป็นโฮมสเตย์เช่นเดียวกันกับกรณีศึกษาอื่น หากแต่เมื่อสำรวจลงพื้นที่แล้วนั้นพบว่า ความพร้อมของบ้านในการให้บริการรูปแบบโฮมสเตย์ของบ้านเคียงคลองนั้นต่างจากบ้านหลังอื่น ๆ การทำห้องพักมีการสร้างขึ้นใหม่ พร้อมทั้งการปรับปรุงบ้านเดิมที่มีอยู่เพื่อใช้เป็นห้องพักสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวเช่นเดียวกันมีการนำเอาห้องที่มีอยู่เดิมมาใช้งานใหม่ โดยห้องพักที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดในการนำมาดัดแปลงนั้น คือบริเวณที่เคยเป็นห้องครัวมาก่อน เมื่อถูกเปลี่ยนแปลงการใช้งานมาเป็นห้องพักภายในห้อง จึงมีเคาน์เตอร์ครัวอยู่ภายในตัวห้อง ประกอบกับการนำเอากระชังเลี้ยงปลาขนาดใหญ่มาดัดแปลงให้กลายเป็นสระน้ำเพื่อบริการนักท่องเที่ยว แสดงถึงการดัดแปลงการใช้งานจากสิ่งของของตนเองมีอยู่ประกอบกับการสร้างกิจกรรมใหม่ขึ้นภายในบริบทแวดล้อมเดิมเพื่อสร้างรายได้

ภาพที่ 78 : ภาพการดัดแปลงการใช้งานจากสิ่งแวดล้อมเดิมสู่การใช้งานใหม่

ที่มา: ผู้วิจัย

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับโฮมสเตย์ทั้ง 7 กรณีตัวอย่างนับเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมบางอย่างไม่มากนัก้อยตามความพร้อมและศักยภาพของบ้านแต่ละหลัง โดยสรุปออกเป็นการเปลี่ยนแปลงต่างๆดังนี้

รูปแบบและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม

จากที่กล่าวไปข้างต้น บ้านกรณีตัวอย่างทั้ง 7 หลังเป็นการเปลี่ยนแปลงในการรองรับการใช้งานของอาชีพใหม่ โดยองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นขึ้นอยู่กับศักยภาพของบ้านแต่ละหลังในการนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการใช้งานใหม่ รูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่เหมือนกันทั้งหมด เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากบ้านที่ตอบสนองการใช้งานอาชีพประมงสู่การใช้งานในอาชีพใหม่เพื่อรองรับการท่องเที่ยว อาจกล่าวได้ว่าบ้านที่เคยประกอบอาชีพประมงนั้นมีความพร้อมและศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงการใช้งานให้ตอบสนองการเปลี่ยนแปลงบ้านพักอาศัยเป็นโฮมสเตย์ เนื่องจากพื้นที่ของบ้านประมงนั้นนอกเหนือจากติดแม่น้ำประแสแล้วยังมีพื้นที่ในการใช้งานค่อนข้างมาก ทำให้เมื่อเกิดความจำเป็นจะต้องปรับปรุงบ้านเพื่อทำเป็นห้องพักจึงมีความพร้อมมากกว่าบ้านในรูปแบบอื่น

วิธีการในการปรับเปลี่ยน

วิธีการปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในแต่ละบ้านนั้นจะถูกพิจารณาจากเจ้าของบ้าน โดยขึ้นอยู่กับความพร้อมและความต้องการในการเปลี่ยนแปลงบ้านพักของตนเองให้เป็นไปในทิศทางใด โดยวิธีการ

ปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นจะขึ้นอยู่กับความพร้อมในเรื่องของรายจ่ายที่เสียไปในการปรับเปลี่ยน ส่งผลให้รูปแบบและวิธีในการปรับเปลี่ยนการใช้งานของบ้านพักแต่ละหลังจะแตกต่างกันออกไป กล่าวได้ว่าเมื่อใช้ต้นทุนในการปรับเปลี่ยนสูงมากเท่าใด ความต้องการในผลตอบแทนที่จะได้ย่อมสูงมากขึ้นเท่านั้น ในทางกลับกันหากเจ้าของบ้านเสียค่าใช้จ่ายในการปรับเปลี่ยนน้อย อาจส่งผลให้ผลตอบแทนที่จะได้ไม่สูงมาก แสดงให้เห็นว่าผลประโยชน์เชิงพาณิชย์เป็นตัวกำหนดวิธีการปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้น

การปรับโครงสร้าง

รูปแบบการใช้งานของพื้นที่ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการใช้พื้นที่เดิมที่มีอยู่ทดแทนไปด้วยการใช้งานกิจกรรมแบบใหม่ เป็นการเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานโดยนำเอาบ้านพักอาศัยส่วนบุคคลสู่การเป็นโฮมสเตย์รองรับนักท่องเที่ยว เมื่อบ้านพักอาศัยถูกเปลี่ยนแปลงให้ตอบสนองการใช้งานในเชิงการท่องเที่ยวเป็นผลให้พื้นที่ในบ้านถูกทดแทนด้วยการใช้สอยแบบใหม่จากกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพัก เช่น การเปลี่ยนการใช้งานจากห้องครัวมาดัดแปลงเป็นห้องพัก หรือการนำเอากระชังเลี้ยงปลามาใช้ งานใหม่เป็นสระว่ายน้ำภายในที่พักเห็นได้จากบ้านเคียงคลอง การใช้งานที่เปลี่ยนจากห้องเก็บอุปกรณ์ทำประมงสู่การเป็นห้องพักขนาดใหญ่เห็นได้จากบ้านชานสมุทร เป็นต้น

การปรับพื้นที่ใช้สอย

สืบเนื่องจากที่กล่าวมาบ้านประมงนั้นมีความพร้อมในเชิงพื้นที่ใช้สอยที่สามารถตอบโจทย์การใช้งานรูปแบบใหม่ได้ที่บ้านในลักษณะอื่น ๆ ทำให้พื้นที่ว่างที่มีอยู่นั้นมีความพร้อมในการที่จะปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานได้มากกว่า พื้นที่ที่เคยใช้งานในอาชีพประมงถูกปรับเปลี่ยนเป็นการต่อเติมห้องพัก รวมไปถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว เช่น การกั้นห้องพักที่มีห้องน้ำในตัวเพื่อสร้างความเป็นส่วนตัวให้นักท่องเที่ยว การเปลี่ยนพื้นที่การใช้งานริมน้ำจากเป็นท่าเทียบเรือขึ้นสินค้าเป็นพื้นที่ส่วนรวมในการประกอบกิจกรรมในที่พัก การต่อเติมห้องน้ำในพื้นที่ส่วนรวมเพื่ออำนวยความสะดวกต่าง ๆ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเป็นความสัมพันธ์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่มาสู่การหารายได้ ทรัพยากรที่คนในชุมชนมีอยู่ทั้งกายภาพ วิถีชีวิต รวมไปถึงบ้านเรือนที่พักอาศัยแล้วแต่ถือเป็นต้นทุนในการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว เนื่องจากบริบทที่ตั้งของกรณีตัวอย่างอยู่ริมแม่น้ำประแสทั้งหมดถือเป็นข้อดีในการใช้งานบ้านในรูปแบบโฮมสเตย์ ส่งผลให้โฮมสเตย์ทั้ง 7 หลังมีศักยภาพในการใช้งานมากขึ้นเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว มีการใช้งานจากส่วนประกอบของบ้าน สภาพแวดล้อมระบบนิเวศวิทยาของชุมชน รวมไปถึงจากเครื่องมือหรืออุปกรณ์จากอาชีพเดิมมาดัดแปลงและสร้างกิจกรรมใหม่ ๆ เพื่อดึงดูดและสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยว

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของบ้านกรณีตัวอย่างทั้ง 7 หลัง

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานของบ้านพักอาศัยที่เกิดการเปลี่ยนแปลงนี้ศึกษาจากบ้านดิตริมน้ำทั้งหมดจำนวน 109 หลัง มีจำนวนบ้านริมน้ำที่เกิดการเปลี่ยนแปลงและใช้งานตอบสนองการท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์จำนวน 12 หลังคิดเป็น 11.01% และพบว่าในจำนวน 12 หลังนี้เดิมประกอบอาชีพประมงมาก่อนจำนวน 7 หลังคิดเป็น 6.42% ของบ้านริมน้ำทั้งหมด โดยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชนนี้เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของอาชีพในชุมชนเป็นหลัก โดยทั้ง 7 หลังนี้เกิดจากการนำบ้านพักซึ่งถือเป็นต้นทุนในการประกอบอาชีพมาสร้างรายได้จึงเกิดรูปแบบการเปลี่ยนแปลง โดยสรุปได้ตามตารางดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบลักษณะการใช้งานของบ้านกรณีศึกษาทั้ง 7 หลัง

บ้าน	รูปแบบการใช้งาน เดิม	รูปแบบการใช้งาน ใหม่	ลักษณะการ ปรับเปลี่ยน	รูปแบบ ความสัมพันธ์
มหาสมุทร ร บูดิ โฮมสเตย์	เดิมเป็นบ้านเก่าและ ถูกนำมาเป็นโรงเก็บ อวนและทำบ่อ กะพวน	ถูกสร้างขึ้นใหม่ และใช้รับรอง นักท่องเที่ยว จำนวน 11 ห้อง	สร้างขึ้นใหม่ โดยใช้ โครงสร้างเดิม มีการนำเข้าไม้ ใหม่มาใช้ในการ ปรับปรุงบ้าน	มีรูปแบบและ การจัดการ เป็นธุรกิจ ครอบครัว รวมถึงเป็น นายจ้างจ้าง งาน
บ้าน กังจื่อ	บ้าน 1 ชั้น ใช้จอด เทียบเรือเพื่อขึ้นอวน และสินค้าทางทะเล	ถูกใช้งานให้เป็น โฮมสเตย์รองรับ นักท่องเที่ยวมีการ กันห้อง จำนวน 9 ห้อง	บ้านถูกดัดตัว ให้สูงขึ้นเพื่อ ปรับเปลี่ยนเป็น บ้าน 2 ชั้น ใช้ โครงสร้างปูน ผสมโครงสร้าง เดิมที่เป็นไม้	เป็นลักษณะ นายจ้างและ ลูกจ้าง มีการ จ้างคนใน ชุมชน เข้ามาทำงาน ในโฮมสเตย์
บ้านชนะ ชลโฮมส เตย์	มีลักษณะเป็นบ้าน 2 ชั้น 2 หลังติดกัน บริเวณริมน้ำเป็น อาคารโถงชั้นเดียว ใช้สำหรับเก็บอวน	บ้านพักอาศัย ด้านหน้าถูก ปรับเปลี่ยนให้เป็น ที่อยู่ของ นักท่องเที่ยว บริเวณโถง ด้านหลังมีการต่อ เติมห้องน้ำ และ เป็นที่แปรรูป อาหารและเก็บ ของที่ใช้ในธุรกิจ ท่องเที่ยว	บ้านชนะชลถูก ปรับเปลี่ยน ค่อนข้างน้อย มี การต่อเติม ห้องน้ำให้มาก ขึ้นเพื่อรองรับ นักท่องเที่ยว และมีห้องครัว ขนาดใหญ่แปร รูปอาหารทะเล	เป็นลักษณะ นายจ้างและ ลูกจ้าง มีการ จ้างคนใน ชุมชนเข้ามา ทำงานใน โฮมสเตย์

ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบลักษณะการใช้งานของบ้านกรณีศึกษาทั้ง 7 หลัง (ต่อ)

บ้าน	รูปแบบการใช้ งานเดิม	รูปแบบการใช้ งานใหม่	ลักษณะการ ปรับเปลี่ยน	รูปแบบ ความสัมพันธ์
แสงมุกดา โฮมสเตย์	มีลักษณะเป็น บ้าน 2 ชั้น บริเวณ ด้านหลังเป็นบ้าน ไม้ชั้นเดียวติดน้ำ สะดวกในการจอด เรือเทียบเข้าฝั่ง	อาคารไม้และ เรือนไม้ด้านหลัง ติดระเบียงถูก แบ่งเป็นห้องพัก ต่อเติมห้องน้ำให้ เพียงพอกับ นักท่องเที่ยว	มีการต่อเติม ระเบียง จัดทำ พื้นที่ใช้ส่วนรวม เพิ่มเติม	รูปแบบการ จัดการเป็นธุรกิจ ภายในครอบครัว มีการรวมกลุ่ม ของกลุ่มบ้านพัก โฮมสเตย์
วาสนาโฮมส เตย์	มีลักษณะเป็น อาคารไม้ 2 ชั้น ภายในเป็นอาคาร โถงยาวไปจนสุด ติดแม่น้ำ ใช้เป็น ท่าเทียบเรือและ เก็บอุปกรณ์ทำ ประมง	มีการ เปลี่ยนแปลง รูปแบบจาก อาคารโถงมีการ กั้นห้องเพื่อใช้เป็น ห้องพัก	มีการจัดทำห้อง ขึ้นมาภายใน อาคารเพื่อให้เป็น ห้องพัก มีการใช้ไม้เรือและ การเข้าโดยใช้ภูมิ ปัญญาการต่อเรือ เข้ามาประยุกต์	มีรูปแบบและการ จัดการเป็นธุรกิจ ครอบครัว รวมถึง เป็นนายจ้างจ้าง งาน
ชานสมุทร โฮมสเตย์	มีลักษณะเป็น อาคารไม้ 2 ชั้น ภายในเป็นอาคาร โถงยาวไปจนสุด ติดแม่น้ำ ใช้เป็น ท่าเทียบเรือและ เก็บอุปกรณ์ทำ ประมง	มีการ เปลี่ยนแปลง รูปแบบจาก อาคารโถงมีการ กั้นห้องเพื่อใช้เป็น ห้องพัก	มีการจัดทำห้อง ขึ้นมาภายใน อาคารเพื่อให้เป็น ห้องพัก มีการใช้ไม้เรือและ ภูมิปัญญาการต่อ เรือเข้ามา ประยุกต์	มีรูปแบบและการ จัดการเป็นธุรกิจ ครอบครัว รวมถึง เป็นนายจ้างจ้าง งาน

ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบลักษณะการใช้งานของบ้านกรณีศึกษาทั้ง 7 หลัง (ต่อ)

บ้าน	รูปแบบการใช้ งานเดิม	รูปแบบการใช้ งานใหม่	ลักษณะการ ปรับเปลี่ยน	รูปแบบ ความสัมพันธ์
บ้านเคียง คลอง	อาคารไม้ชั้นเดียว ติดกันจำนวน 2 หลังใหญ่ ใช้ เป็นท่าเทียบเรือ และพื้นที่เก็บ อุปกรณ์การทำ ประมงรวมไปถึง การแปรรูปอาหาร ทะเล บริเวณด้าน ติดถนนใช้เป็น ที่อยู่อาศัย	มีการกันห้อง ต่อ เติมห้องน้ำ บางส่วนเพื่อให้ สะดวกต่อการเข้า พักของ นักท่องเที่ยว มีบางส่วนเป็นการ สร้างใหม่ขึ้นมา เพื่อให้เป็น ห้องพัก	ส่วนหนึ่งมีการ ปรับเปลี่ยน รูปแบบการใช้งาน จาก บ้านเดิมมาเป็น ห้องพัก และ บางส่วนได้ถูก สร้างขึ้นภายใน บริเวณเดียวกัน เพื่อเป็นห้องพัก	เปลี่ยนจากได้ก่ง เรือมาทำอาชีพ โฮมสเตย์โดย จัดการธุรกิจ กันเองใน ครอบครัว

นอกเหนือจากนี้พบว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชนที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของอาชีพในชุมชนเป็นหลัก ลักษณะของบ้านพักอาศัยนั้นเดิมเป็นบ้านที่ตอบสนองการใช้งานการทำอาชีพประมง ดังนั้นลักษณะของบ้านจะมีพื้นที่ใช้สอยค่อนข้างมาก รวมไปถึงถึงเป็นพื้นที่ติดริมน้ำ เมื่อบ้านถูกปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานเป็นบ้านพักโฮมสเตย์นั้น ส่งผลให้เกิดการใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมที่ตนเองมีอยู่เดิมเพื่อหารายได้เข้าสู่ครอบครัว รวมไปถึงศักยภาพของบ้านที่เคยทำอาชีพประมงนั้นสามารถที่จะเป็นบ้านที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวรวมถึงพื้นที่ในการใช้สอยสำหรับนักท่องเที่ยวมีค่อนข้างมาก

จากกรณีศึกษาทั้ง 7 พบว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเกิดจากการนำเอาทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่ (บ้านพักอาศัย) มาเป็นต้นทุนที่สามารถตอบสนองธุรกิจการท่องเที่ยว เกิดเป็นการนำเอาบ้านพักอาศัยของตนเองมาสร้างรายได้เชิงพาณิชย์ จากความต้องการใช้บ้านพักอาศัยมาใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์เพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น ดังนั้นเมื่อการปรับปรุงบ้านเป็นผลพวง

มากจากการหาประโยชน์ในเชิงท่องเที่ยววันจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะนำเอาการสื่อความหมายมาใช้บอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของชุมชนผ่านรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีอยู่เพื่อสนองความต้องการของผู้ใช้มรดกทางวัฒนธรรมนี้ เกิดเป็นการพยายามที่จะรักษารูปลักษณ์และเกิดการเปลี่ยนแปลงให้ตอบสนองการใช้งานไปพร้อมๆ กัน

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะขึ้นอยู่กับดุลพินิจของเจ้าของบ้าน ในบ้านกรณีศึกษาหลังหนึ่งอาจมีจุดประสงค์ในความพยายามรักษารวมไปถึงขั้นตอนในการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงเช่น ความพยายามในการรักษารูปแบบเดิมที่ใช้ในการประกอบอาชีพประมงเพื่อใช้ในการสื่อความหมายของชุมชนประมง การรักษาการจัดแบ่งห้องแบบเดิมหรือการใช้งานแบบเดิม ส่วนในด้านของการปรับปรุงให้เกิดการใช้งานตามอาชีพใหม่นั้นเกิดการแทนที่ด้วยกิจกรรมใหม่ในพื้นที่ใช้สอยเดิม เพิ่มเติมหรือต่อเติมเพื่อเพิ่มประโยชน์การใช้งาน และการสร้างชิ้นใหม่ รวมไปถึงการประดับตกแต่งและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เปลี่ยนไป สามารถจำแนกได้ดังนี้

ตารางที่ 5 แสดงความพยายามรักษาและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของบ้านกรณีตัวอย่าง

การรักษา	บ้านกรณีตัวอย่าง						
	บ้านแสงมุกดาโฮมสเตย์	ชานสมุทรโฮมสเตย์	มหาสมุทรบูติกโฮมสเตย์	บ้านกั้งจื้อ	วาสนาโฮโฮโฮเต็ย	บ้านชนะชลโฮมสเตย์	บ้านเคียงคลอง
การพยายามรักษารูปแบบโครงสร้างเดิม	X	X			X	X	X
การรักษาประโยชน์ใช้สอยเดิม						X	
การสื่อความหมายด้วยการประดับตกแต่ง		X	X	X			

ตารางที่ 5 แสดงความพยายามรักษาและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของบ้านกรณีตัวอย่าง (ต่อ)

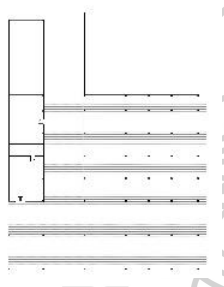
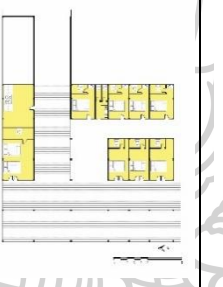
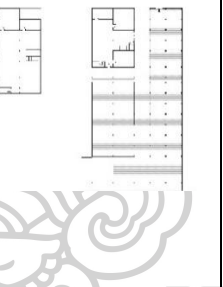
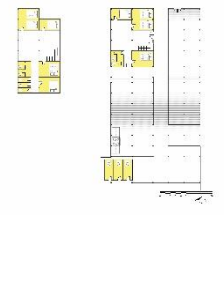
การปรับปรุง เปลี่ยนแปลง	บ้านกรณีตัวอย่าง						
	บ้าน แสง มุกดา โฮมส เตย์	ชาน สมุทร โฮมสเตย์	มหาสมุทร บูติก โฮมสเตย์	บ้าน ก่งจ้อ	วาสนา โฮไฮ เตย์	บ้าน ชนะชล โฮมส เตย์	บ้านเคียง คลอง
การเปลี่ยนแปลง รูปแบบการใช้งาน	X	X	X	X	X	X	X
การเพิ่มเติมส่วน ต่อเติม	X	X		X	X	X	X
การสร้างใหม่			X	X			

จากตารางแสดงให้เห็นถึงการพยายามปรับตัวพร้อมทั้งการใช้งานของบ้านพักอาศัยให้พร้อมใช้งานในรูปแบบบ้านพักโฮมสเตย์การเตรียมบ้านให้พร้อมต่อการใช้งานในรูปแบบโฮมสเตย์เพื่อตอบสนองธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เป็นกระแสอยู่ในปัจจุบัน เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสได้ถึงความ เป็นชุมชนประมงเก่าที่เคยมีความสำคัญในจังหวัดระยองจึงจำเป็นที่จะต้องนำเอาบ้านพักมาเป็นหนึ่งในต้นทุนที่สำคัญเพราะบ้านพักถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ยังคงอยู่เป็นหลักฐานประจักษ์แก่สายตา เมื่อบ้านพักอาศัยไม่ได้เป็นแค่ที่พักแต่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สามารถสื่อความหมายและความเป็นชุมชนประมงดั้งเดิมได้คนในชุมชนจึงเลือกที่จะใช้บ้านพักอาศัยมาเป็นสื่อรูปแบบหนึ่งเพื่ออธิบายถึงความสำคัญของชุมชนและนำมาสู่การแสดงถึงความเอาใจใส่ในการอนุรักษ์ความเป็นชุมชนประมงพื้นบ้านไปในตัว

จากการใช้งานบ้านพักอาศัยเพื่อใช้สื่อความหมายตอบสนองการใช้งานเชิงพาณิชย์ที่เกิดขึ้นส่งผลให้เกิดการรักษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพื้นที่เอาไว้พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงบ้านพักให้

สามารถใช้งานในรูปแบบบ้านพักโฮมสเตย์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้สนองความต้องการของสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน จากตารางแสดงให้เห็นว่ากลุ่มบ้านกรณีศึกษามีการผสมผสานการรักษารูปแบบและโครงสร้างของบ้านพักพร้อมไปกับการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบการใช้งานและการใช้งานพื้นที่ นำมาสู่การจัดบ้านพักจากกรณีตัวอย่างได้ 3 กลุ่มตามตารางดังนี้

ตารางที่ 6 แสดงกลุ่มที่ 1 การเปลี่ยนแปลงน้อยสื่อความหมายมาก

กลุ่ม ม 1	บ้านกรณีศึกษา			
	บ้านخانสมุท		ชนะเลิศโฮมสเตย์	
	การใช้งานเดิม	การใช้งานใหม่	การใช้งานเดิม	การใช้งานใหม่
				

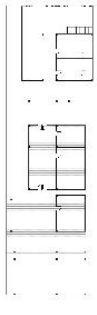

กลุ่มที่ 1 การเปลี่ยนแปลงน้อยสื่อความหมายมาก บ้านخانสมุทและชนะเลิศโฮมสเตย์นี้ทางกายภาพของบ้านพักทั้งสองที่นี้ยังคงรูปแบบและโครงสร้างของบ้านประมงไว้ ทั้งโครงสร้างและรูปแบบการจัดแบ่งห้องยังคงใช้สัดส่วนของห้องเดิมอยู่ หากแต่เปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานให้เหมาะสมต่อการเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ การใช้งานพื้นที่ในบ้านเกิดการใช้นิเวศรูปแบบใหม่ทดแทนการใช้งานรูปแบบเก่าทั้งสองหลัง มีการต่อเติมส่วนที่จำเป็นต่อการใช้งานในรูปแบบห้องพักเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวทั้งห้องพักที่เพิ่มขึ้นและจำนวนห้องน้ำให้เพียงพอต่อการใช้งาน บ้านชนะเลิศโฮมสเตย์ยังคงใช้งานผสมผสานทั้งการทำประมงและให้บริการห้องพักไปพร้อมกัน ถือเป็นการใช้งานบ้านพักที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบของตัวบ้านพักให้ต่างไปจากเดิมมากนักมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานและการจัดแบ่งพื้นที่การใช้งานใหม่เกิดขึ้น เกิดการต่อเติมในส่วนที่จำเป็นต่อการใช้งานในรูปแบบโฮมสเตย์ทั้งห้องพักและห้องน้ำเพื่อการบริการเท่านั้น

นอกจากนี้การสื่อความหมายถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมผ่านรูปแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรม บ้าน ครัวเรือนตัวอย่างทั้งสองหลังให้ความสำคัญกับการใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมเดิมของตนโดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างหลักของที่พักอาศัยและให้ความสำคัญกับวิถีดั้งเดิมที่ชุมชนเคยเป็นมาโดยบอกเล่าผ่านเรื่องราวและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมพร้อมทั้งที่ตั้งของบ้านมาเล่าเรื่องราววิถีชีวิตชุมชน ประมงเพื่อต้องการให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงความเป็นชุมชนประมงผ่านบ้านพักอาศัยของตนและ บ้านโดยรอบ จึงมีการนำเอาอุปกรณ์ประมงมาใช้งานเป็นส่วนประดับตกแต่งและเรือประมงเป็นสิ่งที่ บ่งบอกการเป็นชุมชนประมงอย่างแท้จริง แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิม ความเป็นชุมชนประมงที่สำคัญในอดีตควบคู่ไปกับการใช้บ้านพักตอบสนองความต้องการทางด้าน สังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะใช้เรื่องราวในอดีตสะท้อนผ่านรูปแบบทาง สถาปัตยกรรมที่ตนมีควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานของบ้านพักตนให้สอดคล้องกับ วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปในปัจจุบัน โดยพยายามคำนึงถึงความเป็นชุมชนประมงและวิถีชีวิตเดิมและสำนึก ในความเป็นชุมชนเก่าที่ยังต้องรักษารูปแบบบ้านเดิมไว้เพื่อใช้เป็นเครื่องมือชิ้นหนึ่งในการดึงดูดความ สนใจจากนักท่องเที่ยว

ตารางที่ 7 แสดงกลุ่มที่ 2 การเปลี่ยนแปลงน้อยสื่อความหมายน้อย

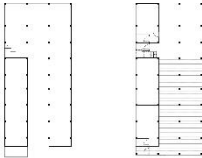

กลุ่ม ที่ 2	บ้านกรณีศึกษา					
	บ้านแสงมุกดา		วาสนาโฮมสเตย์		บ้านเคียงคลอง	
	การใช้งานเดิม	การใช้งาน ใหม่	การใช้ งานเดิม	การใช้ งานใหม่	การใช้งานเดิม	การใช้งานใหม่
						

กลุ่มที่ 2 การเปลี่ยนแปลงน้อยสื่อความหมายน้อยทางกายภาพแล้วไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างหลักหากแต่ที่เปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัดคือการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานของบ้านพักที่เปลี่ยนแปลงจากการใช้งานตอบสนองอาชีพประมงสู่การเป็นโฮมสเตย์ใช้งานเพื่อรองรับคนจำนวนมากเข้ามาอาศัยในบ้านของตน มีการต่อเติมส่วนที่จำเป็นต่อการใช้งานในรูปแบบบ้านพักโฮมสเตย์ทั้งเรื่องของห้องพักที่เพิ่มขึ้นและห้องน้ำส่วนร่วมให้เพียงพอต่อการใช้งาน หากแต่จุดประสงค์ของการใช้งานของบ้านกรณีศึกษาทั้งสามหลังนี้จุดประสงค์หลักคือการเปลี่ยนแปลงการใช้งานของบ้านพักอาศัยให้เป็นบ้านพักโฮมสเตย์สามารถที่จะรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่

ในส่วนของการสื่อความหมายนั้นทั้งสามหลังนี้พบว่าการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่เกิดขึ้นไม่ได้ต่างจากกลุ่มที่ 1 เท่าไรนัก หากแต่เรื่องที่ต่างคือการให้ความสำคัญกับการสื่อความหมายเพื่อให้เห็นถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนตามกุศโลบายที่เชิญชวนนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวในชุมชนนั้น ไม่ได้ถูกแสดงให้เห็นผ่านบ้านกรณีตัวอย่างทั้งสามหลัง อาจเนื่องจากด้วยที่ตั้งของบ้านกรณีตัวอย่างที่สามารถบ่งบอกถึงวิถีชีวิตได้ส่วนหนึ่งทำให้เจ้าของไม่เห็นความสำคัญในการให้ความสำคัญในการสื่อความหมายในลักษณะอื่น กล่าวได้ว่าบ้านทั้งสามหลังนี้มีจุดประสงค์หลักในการเปลี่ยนแปลงเพื่อ

ตอบสนองรูปแบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป มากกว่าการให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตดั้งเดิมและให้ความสำคัญกับการนำเอาบ้านพักของตนเองมาเพื่อหารายได้เข้าสู่ครัวเรือนทดแทนรายได้จากอาชีพประมง

ตารางที่ 8 แสดงกลุ่มที่ 3 การเปลี่ยนแปลงมากสื่อความหมายมาก

บ้านกรณีศึกษา				
กลุ่มที่ 3	มหาสมุทร บุติค โฮมสเตย์		บ้านกังจื้อ	
	การใช้งานเดิม	การใช้งานใหม่	การใช้งานเดิม	การใช้งานใหม่
				

จากตารางกลุ่มที่ 3 การเปลี่ยนแปลงมากสื่อความหมายมากนี้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่เกิดขึ้นกับตัวบ้านในรูปแบบทางโครงสร้างภายในของบ้านพักอาศัยที่เคยตอบสนองการใช้งานอาชีพประมงสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้างของบ้านพักอาศัยเพื่อใช้งานในรูปแบบโฮมสเตย์ต้อนรับนักท่องเที่ยว มีการจัดทำรูปแบบการใช้งานที่แตกต่างไปจากบ้านพักอาศัยเดิมอยู่มาก แสดงให้เห็นถึงความต้องการใช้ทรัพยากรที่ดินมีเพื่อตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจมากกว่าการให้ความสำคัญในเรื่องของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่เกิดขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายในอาคารเกือบทั้งหมด มีการรื้อถอนและสร้างใหม่ จัดแบ่งห้องใหม่เพื่อให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ มีการจัดสรรพื้นที่ให้พร้อมต่อการใช้งานให้เป็นที่พอใจของนักท่องเที่ยวทั้งในเรื่องของพื้นที่ส่วนรวมและในมหาสมุทร บุติค โฮมสเตย์นั้นได้มีการจัดทำร้านค้าแพขนานเล็กเพื่อให้เป็นที่พอใจและสร้างประสบการณ์ให้แก่นักท่องเที่ยวใน

เชิงพาณิชย์มากกว่าที่จะคำนึงถึงความสำคัญของรูปแบบการใช้งานของสถาปัตยกรรม แสดงให้เห็นถึงความสวนทางกันระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สื่อถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่

ในส่วนของการสื่อความหมายนั้นในกรณีตัวอย่างทั้ง 2 หลังนี้แสดงให้เห็นว่าเมื่อบ้านมีการเปลี่ยนแปลงไปมากมีการสร้างใหม่ในพื้นที่และฐานรากเดิม นอกจากนี้ภายในและองค์ประกอบของบ้านถูกเปลี่ยนแปลงไปเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันเจ้าของก็ยังคงต้องใช้ความเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมเพื่อดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวเนื่องจากรูปแบบการใช้งานของบ้านกรณีตัวอย่างได้ถูกปรับเปลี่ยนให้ตอบสนองการใช้งานเพื่อตอบรับธุรกิจท่องเที่ยว จึงเกิดการสื่อความหมายเพื่อให้ยังคงความเป็นวิถีชีวิตของชุมชนแบบดั้งเดิมผ่านการสื่อสารในรูปแบบของที่ตั้งของบ้าน การตกแต่งกิจกรรม และการบอกเล่าเรื่องราวของเจ้าของบ้านเพื่อให้นักท่องเที่ยวยังคงรับรู้ถึงวิถีชีวิตความเป็นมาของชุมชนและวิถีอาชีพประมงที่เคยเป็นอาชีพเดิมของเจ้าของ

จากการแบ่งกลุ่มทั้ง 3 กลุ่มนี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในการให้ความสำคัญและการใส่ใจในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ของบ้านกรณีศึกษาทั้ง 7 หลัง เมื่อชุมชนต้องการสื่อความหมายในการเป็นชุมชนประมงที่สำคัญในอดีต เกิดการสร้างความเข้าใจในเรื่องของคุณค่าและการอนุรักษ์โดยใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ในพื้นที่มาสร้างความสำคัญให้แก่ชุมชนขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เกิดการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมมาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้เกิดขึ้นโดยมีองค์ประกอบหลายปัจจัยเข้าด้วยกัน เนื่องจากชุมชนเป็นชุมชนที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่มีอาชีพประมงเป็นองค์ประกอบหนึ่งในวิถีชีวิต จึงทำให้เจ้าของบ้านจำเป็นต้องใช้ความเป็นชุมชนประวัติศาสตร์นี้มาเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาพักในเคหสถานของตน เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้งานขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ก็มีทั้งที่ยังคงให้ความสำคัญกับวิถีดั้งเดิมรวมไปถึงรูปแบบเดิมของบ้านทั้งมากและน้อยเพื่อใช้สื่อความหมาย กล่าวได้ว่าการสื่อความหมายที่เกิดขึ้นนี้เป็นทั้งการสื่อความหมายให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของชุมชนในอดีตที่ต้องการการอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไปควบคู่ไปกับพลวัตที่เปลี่ยนไป ในขณะเดียวกันการสื่อความหมายที่เกิดขึ้นก็เป็นเพียงการสื่อความหมายผ่านรูปแบบสถาปัตยกรรมเพื่อสนองความต้องการของผู้ใช้มรดกทางวัฒนธรรมตอบสนองรูปแบบทางเศรษฐกิจและการสร้างอาชีพใหม่ภายใต้การคุ้มครอง

วัฒนธรรมที่มีอยู่ของตนเอง จึงเกิดการนำเอาบ้านพักอาศัยของตนซึ่งถือเป็นต้นทุนมรดกวัฒนธรรมอย่างหนึ่งมาเพื่อตอบสนองรูปแบบสังคมที่เปลี่ยนแปลงเพื่อหารายได้เชิงเศรษฐกิจมากขึ้น

จากกรณีศึกษาทั้ง 7 หลัง แสดงให้เห็นว่าบ้านพักอาศัยนั้นเป็นต้นทุนที่สำคัญในการสร้างรายได้ในเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปแต่รูปแบบในการเปลี่ยนแปลงการใช้งานที่เกิดขึ้นนั้นขึ้นอยู่กับสำนึกความเข้าใจ และการหวงแหนวิถีชีวิตดั้งเดิมของเจ้าของบ้านแสดงให้เห็นผ่านจุดประสงค์ในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานให้ยังคงความเป็นชุมชนประมงดั้งเดิมที่ควบคู่ไปกับรูปแบบวิถีชีวิตแบบใหม่หรือการปรับตัวเพื่อตอบสนองการใช้งานในเชิงพาณิชย์อย่างเต็มรูปแบบ

บทที่ 5

สรุปผลและอภิปราย

การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานที่อยู่อาศัยของชุมชนปากน้ำประแส อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ประวัติศาสตร์ พัฒนาการทางสังคมของชุมชนปากน้ำประแส และลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพของชุมชน โดยนำมาวิเคราะห์วิธีการที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมของชุมชนประแสจากการใช้งานบ้านพักอาศัยสู่การปรับปรุงบ้านเพื่อการท่องเที่ยว โดยมีคำถามวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและการทำงานของสถาปัตยกรรมในชุมชน และเกิดการเปลี่ยนแปลงต่อลักษณะทางกายภาพและวิถีการดำเนินชีวิตอย่างไร พร้อมทั้งอภิปรายผลการศึกษาจากการศึกษาว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยเฉพาะโครงสร้างทางอาชีพมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ว่ามีกระบวนการและแรงจูงใจให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบทางสถาปัตยกรรมอย่างไร จากการศึกษากรณีศึกษาที่ได้คัดเลือกไว้

ขั้นตอนการศึกษาค้นคว้าได้เริ่มต้นจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ เพื่อให้รู้ถึงประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของพื้นที่ และประเด็นปัญหาที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการใช้งานบ้านพักอาศัย โดยเลือกบ้านกรณีศึกษาจากบ้านพักริมน้ำในชุมชนปากน้ำประแสที่เคยประกอบอาชีพประมงและยังคงเค้าโครงเดิมของบ้านในอดีตและถูกเปลี่ยนแปลงตามการใช้งานในรูปแบบบ้านพักโฮมสเตย์ เพื่อตอบสนองอาชีพใหม่ตามการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และได้ลงทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อลงพื้นที่ทั้งลักษณะทางกายภาพ ลักษณะของบ้านพักเพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลการเปลี่ยนแปลง โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การอภิปราย

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นทั้งแบบปฐมภูมิและทุติยภูมิของชุมชนประแสรวมถึงกรอบแนวคิดในการศึกษาทั้งในเรื่องของกฎบัตรสากลที่เกี่ยวข้อง แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน แนวความคิดเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ เพื่อประกอบการวิเคราะห์พบว่า การศึกษาในเรื่องของกฎบัตรทั้งกฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการ

อนุรักษเมืองและชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ (washington charter 1987) กฎบัตรเบอร์รา (charter for places of cultural significant 1999: the burra charter) บันทึกแห่งกรุงเวียนนา (vienna memorandum 2005) ว่าด้วยแนวคิด “ภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ (historic urban landscape)” และหลักการในการคุ้มครองและการบริหารจัดการเมืองเก่าและย่านชุมชนเก่า (the valletta principle for the safeguarding and management of historical cities, towns and urban areas 2011) เพื่อทำความเข้าใจบริบทของเมืองมากขึ้นในเรื่องของการก่อรูปเมือง ลักษณะของท้องถิ่น อัตลักษณ์ของย่านหรือพื้นที่ชุมชนรวมไปถึงความสัมพันธ์กับบริบทโดยรอบเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาเพื่อประกอบการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมของชุมชนปากน้ำประแส จากการศึกษาทำให้เข้าใจบริบทของเมืองรวมไปถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในพื้นที่ว่ามีความสำคัญมากน้อยเพียงไรและมรดกวัฒนธรรมที่เหลืออยู่นี้สามารถที่จะสร้างรายได้ได้อย่างไรผ่านการศึกษาแนวคิดต่างๆทั้งแนวคิดแนวคิดเศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรม (cultural economic) และแนวคิดการฟื้นฟูเมือง (urban regeneration) จากการศึกษาทำให้เห็นถึงการนำเอาวัฒนธรรมและวิถีประมงภายในชุมชนที่มีอยู่รวมไปถึงมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบสถาปัตยกรรมในพื้นที่มาฟื้นฟู ปรับปรุงให้เกิดการใช้งานใหม่เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดพร้อมต่อการสร้างรายได้โดยผ่านกระบวนการสร้างมูลค่าทางวัฒนธรรมผ่านเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และความสำคัญในพื้นที่เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและตอบสนองในรูปแบบการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวผ่านสินค้าและบริการภายในชุมชน

กล่าวได้ว่าชุมชนปากน้ำประแสนั้นเป็นชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเมืองทั้งการเปลี่ยนแปลงระบบการคมนาคมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพ ภายหลังจากที่รัฐบาลออกพระราชกำหนดประมงพ.ศ. 2558 ส่งผลให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ เนื่องจากอาชีพเดิมไม่สามารถตอบสนองการใช้งานได้อีกต่อไปจึงเกิดแนวคิดในการใช้วิถีชีวิต วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมที่ตนเองมีอยู่ภายในพื้นที่มาสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจโดยนำเอาเรื่องราวประวัติศาสตร์ความสำคัญของพื้นที่สื่อความหมาย (interpretation) แสดงให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่เพื่อเป็นเครื่องมือตอบสนองความต้องการของผู้ใช้และเจ้าของมรดก วัฒนธรรม การนำเสนอประวัติศาสตร์และความสำคัญของพื้นที่ชุมชนปากน้ำประแสนี้เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าของวัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนตอบสนองรูปแบบเศรษฐกิจและ

ดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวเพื่อการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวภายในชุมชน ประกอบกับการนำเอามรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่กลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ผ่านการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงเพื่อใช้งานใหม่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามแนวคิดการฟื้นฟูเมือง

จากการศึกษาบ้านกรณีตัวอย่างทั้ง 7 หลังพบว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสามารถแบ่งตามรูปแบบการเปลี่ยนแปลงการใช้งานและการพยายามในการสื่อความหมายของชุมชนประวัติศาสตร์ที่มีวิถีประมงเป็นส่วนหนึ่งในนั้น พบว่าบ้านในกรณีศึกษาทั้งหมดสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม 1.กลุ่มเปลี่ยนแปลงน้อยสื่อความหมายมาก 2. กลุ่มเปลี่ยนแปลงน้อยสื่อความหมายน้อย 3.กลุ่มเปลี่ยนแปลงมากสื่อความหมายมาก จากการแบ่งกลุ่มที่เกิดขึ้นเป็นการแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงพร้อมกับสำนึกในความสำคัญของวิถีชุมชนเดิมตามแนวทางในการอนุรักษ์ ซึ่งการจัดกลุ่มดังกล่าวได้ดัดแปลงตามแนวคิดการเปลี่ยนแปลงประโยชน์ใช้สอยของ JAMES DOUGLAS กับการจัดระดับของการปรับตัวเชิงพาณิชย์ หากแต่การจัดกลุ่มที่เกิดขึ้นนั้นไม่เหมือนกันตรงที่การสื่อความหมายเนื่องจากการสื่อความหมายผู้วิจัยเห็นว่าเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สำคัญที่ยังคงทำให้บ้านภายในชุมชนนั้นไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากจนผิดรูปแบบจนขาดความกลมกลืนกับบ้านหลังอื่นภายในชุมชน

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงประโยชน์ใช้สอยพบว่า การเปลี่ยนแปลงการใช้งานที่เกิดขึ้นเป็นไปท่ามกลางการเติบโตทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของเมืองซึ่งถือเป็นพลวัตที่กระตุ้นให้เกิดการฟื้นฟูเมืองในหลากหลายด้านซึ่งนับรวมถึงการปรับตัวของอาคารเช่นเดียวกัน เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่จึงเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญในการนำเอาทรัพย์สินกลับมาใช้ใหม่ในรูปแบบที่ต่างออกไป อาคารถูกเปลี่ยนการใช้งานมีการเพิ่มประสิทธิภาพทั้งภายในและภายนอก รวมถึงถูกแทนที่ด้วยการใช้งานแบบใหม่ที่สามารถก่อให้เกิดประสิทธิผลตามความต้องการของเจ้าของได้ กล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นนี้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้งานของอาคารเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการใช้งานให้สามารถตอบสนองการใช้งานแบบใหม่ตามความต้องการของผู้ใช้เพื่อสร้างความพึงพอใจให้แก่ลูกค้าและคาดหวังประสิทธิภาพในรูปแบบของรายได้และการยืดอายุการใช้งานของอาคารให้สามารถใช้งานได้ยาวนานขึ้น ดังนั้นจึงปฏิเสธไม่ได้ว่าการตอบสนองการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์นั้น ไม่เกิดความสมดุลตามที่ตั้งใจไว้ เมื่อชุมชนให้ความสำคัญกับการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาเป็นทุนในการตอบสนองการท่องเที่ยว ส่งผลให้การให้ความสำคัญใน

เชิงอนุรักษ์ถูกลดทอนลง เนื่องจากการต้องการสร้างรายได้จากต้นทุนทรัพยากรที่มีในการหารายได้เชิงพาณิชย์

วิพากษ์ข้อมูล

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของบ้านพักอาศัยจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ โดยให้ความสำคัญกับเรื่องวัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมเนื่องจากทั้งสองนี้ถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับสังคม เนื่องจากวิถีประมงและลักษณะทางสถาปัตยกรรมในชุมชนนั้นมีคุณค่าและศักยภาพในตัวเองที่สามารถสร้างรายได้โดยผ่านรูปแบบการใช้งานใหม่เพื่อยืดอายุการใช้งานของอาคารรวมไปถึงการใช้งานเพื่อสร้างรายได้ที่เกิดขึ้นนี้เป็นไปตามแนวคิดของเศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรม (cultural economic) และ แนวคิดการฟื้นฟูเมือง (urban regeneration) บ้านพักอาศัยจึงถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่คนในชุมชนต้องให้ความสำคัญถึงแม้ว่ารูปแบบการใช้งานจะถูกเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมก็ตาม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบใหม่ภายใต้รูปลักษณะเดิมหรือกลืนอายุสถาปัตยกรรมเดิมสื่อความหมายผ่านทางรูปแบบสถาปัตยกรรมในชุมชน เนื่องจากความจำเป็นในการใช้งานมรดกทางวัฒนธรรมนี้จึงถือเป็นแรงจูงใจที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์และห่วงหาพันความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และเป็นการผลักดันให้คนในชุมชนเกิดการปรับตัวและปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเพื่ออนุรักษ์มรดกของชุมชนไว้ให้เป็นสัญลักษณ์ของพื้นที่ สร้างวิถีประมงให้มีชีวิตอีกครั้ง โดยการตกแต่งประดับชุมชนด้วยอุปกรณ์ประมงเพื่อส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้เป็นเม็ดเงินเข้าสู่ชุมชน

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบบ้านที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการคงรูปลักษณะบางอย่างโดยมีจุดประสงค์เพื่อเป็นสื่อในการเล่าเรื่องราวความเป็นมาของชุมชน ถือเป็นจุดเด่นเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว การดูแลและปรับปรุงบ้านพักอาศัยจึงจำเป็นต้องอยู่ภายใต้กลืนอายุและรูปลักษณะสถาปัตยกรรมแบบเดิมให้มากที่สุด กล่าวได้ว่าชุมชนปากน้ำประแสนั้นเป็นชุมชนประวัติศาสตร์ที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การถูกคุกคามที่เกิดขึ้นสามารถส่งผลให้ชุมชนเกิดความเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบของการพัฒนาเมืองมากเกินไป จากการศึกษาทบทวนระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์เมืองและชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ (Washington Charter 1987) แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยหลายชุมชนถูกคุกคามจากการพัฒนาเมือง

ทำให้ชุมชนหลายชุมชนเกิดการปรับเปลี่ยนไปตามกระแสสังคมหลัก เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเป็นผลให้หลายชุมชนสูญเสียอัตลักษณ์และวิถีดั้งเดิมของชุมชนมากเกินไป เพื่อตอบสนองต่อกระแสวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ นอกเหนือจากนี้การศึกษาแนวคิดของเศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรม (cultural economic) และ แนวคิดการฟื้นฟูเมือง (urban regeneration) ทำให้ทราบถึงการสร้างมูลค่าเพิ่มจากวัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมที่มีมาปรับตัวตามพลวัตทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เกิดการเป็นารสร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนภายใต้วิกฤตเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เกิดการนำเอาทรัพยากรในรูปแบบของอาคารสถาปัตยกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์อีกครั้ง เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับกรณีชุมชนปากน้ำประแสในกลุ่มบ้านตัวอย่างพบว่า มีการตื่นตัวจากเจ้าของบ้านพักที่ทำธุรกิจโฮมสเตย์ในความพยายามที่จะอนุรักษ์และรักษาความเป็นชุมชนเก่าแก่ พร้อมทั้งการปรับเปลี่ยนรูปแบบบ้านพักอาศัยให้ยังคงแบบเดิมหรือทำให้กลมกลืนมากที่สุด

การศึกษาที่ผ่านมาพบว่า ชุมชนปากน้ำประแสถือเป็นชุมชนประวัติศาสตร์ที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเมือง โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจที่ได้รับผลกระทบโดยตรง การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานของชุมชนปากน้ำประแสเป็นการตอบสนองการท่องเที่ยวหรือความพอใจด้านเศรษฐกิจมากขึ้นนั้นย่อมส่งผลเสียต่อรูปแบบอัตลักษณ์ของบ้านในชุมชนมากขึ้น นับว่าเป็นสิ่งที่ควรคำนึงถึงตามบันทึกแห่งกรุงเวียนนา (Vienna memorandum 2005) ว่าด้วยแนวคิด “ภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ (Historic urban landscape)” ด้วยการพัฒนาเมืองที่มีพลวัตสูง ได้ถูกอิทธิพลของการพัฒนาด้วยสถาปัตยกรรมร่วมสมัย โดยฝีมือของผู้ที่ไม่เข้าใจในคุณค่าทางสถาปัตยกรรมคุณค่าของวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต้องอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจและเคารพต่อภูมิทัศน์เมือง หากแต่ในบริบทในประเทศไทยรวมถึงการจัดการของชุมชนปากน้ำประแสที่เกิดขึ้นยังคงขาดความเข้าใจและแผนการจัดการ กลไกทางกฎหมาย เครื่องมือ และกระบวนการสำหรับอนุรักษ์ ส่งผลให้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ถูกแทนที่ด้วยสถาปัตยกรรมแบบร่วมสมัยอันเป็นการกระทำจากผู้ที่ไม่เข้าใจคุณค่าทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม นอกเหนือจากนี้พบว่า ชุมชนปากน้ำประแสไม่ได้มีมาตรการในการจัดการภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ด้วยวิธีการเชิงนโยบายหรือแผนการจัดการในส่วนของอนุรักษ์ภูมิทัศน์ของเมืองให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันเพื่อสื่อถึงชุมชนประวัติศาสตร์ผ่านสถาปัตยกรรม ส่วนใหญ่ในชุมชนมีการ

ปรับเปลี่ยนพื้นฐานในการดำเนินชีวิตในเรื่องของวิถีชีวิตดั้งเดิม อาชีพ หรือรูปแบบความสัมพันธ์ในชุมชนที่เปลี่ยนไปได้ก่อให้เกิดรูปแบบการใช้งานของอาคาร

จากการศึกษากรณีศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงของที่อยู่อาศัยนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความพยายามจะคงรูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิมของชุมชนไว้ภายใต้ข้อจำกัดของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานและยังคงใช้เป็นตัวแทนในการสื่อความหมายถึงความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่หลงเหลืออยู่ภายในชุมชนเพื่อสื่อสารถึงวิถีประมงดั้งเดิมเป็นอย่างไรผ่านลักษณะของบ้านพัก พื้นที่ตั้งรวมไปถึงบรรยากาศโดยรอบของชุมชน เกิดเป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้งานทั้งภายนอกและภายในที่พักอาศัยเพื่อใช้ในการทำโฮมสเตย์ มีการปรับพื้นที่ใช้สอย โครงสร้าง องค์ประกอบของบ้านพักอาศัยเพื่อให้สอดคล้องกับอาชีพที่ทำอยู่ภายใต้คำว่าอนุรักษ์ โดยการอนุรักษ์ข้างต้นที่ศึกษาเทียบเคียงจากนิยามคำศัพท์และวิธีการอนุรักษ์พบว่ากระบวนการที่เกิดขึ้นในกลุ่มกรณีศึกษา มีดังนี้

วิธีการอนุรักษ์

1. การปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอย (adaptive re-use) ในลักษณะที่มีการต่อเติมอาคารอย่างทีกล่าวมาตามตารางในบทที่ 4 นั้น ถือเป็น การปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานของอาคารให้เหมาะสมกับการใช้งานภายในอาคารเก่าที่มีเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในชุมชน การปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นนั้นมีทั้งการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งาน (renovation) ต่อเติมเพื่อประโยชน์ใช้สอย (addition) เปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรม รวมไปถึงการสร้างชิ้นใหม่ (reconstruction)⁸⁵

วิธีการอนุรักษ์ของกรณีศึกษาที่ได้ไปลงพื้นที่มานั้นพบว่า การอนุรักษ์ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นไปในแนวทางการการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประโยชน์ใช้สอยของอาคารใหม่ (adaptive re-use) ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเกิดขึ้นกับบริเวณที่มีความชบเซาทางเศรษฐกิจมาก่อนและทำการปรับปรุงเพื่อใช้งานรูปแบบใหม่ตอบสนองรูปแบบเศรษฐกิจแบบใหม่เพื่อให้ชุมชนกลับมามีชีวิตดั้งเดิม⁸⁶ เช่นเดียวกับ

⁸⁵ นริศรา พงษ์จันทร์, “โครงการฟื้นฟูและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนตลาดใหญ่ (ตลาดเก่า)เมืองตะกั่วป่า” ปรินญาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม, (2558).

⁸⁶ ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, การปรับปรุงฟื้นฟูเมืองและการอนุรักษ์เมือง, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), 15.

ชุมชนปากน้ำประแสที่ต้องการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานเพื่อตอบสนองอาชีพและรูปแบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่เกิดขึ้น มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้านของตนเพื่อใช้เป็นที่พักที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ โดยมีการกันห้องเพื่อให้มีพื้นที่สำหรับให้นักท่องเที่ยวเข้าพักและขณะเดียวกันก็มีการต่อเติมห้องน้ำบางส่วนเพื่อความสะดวกสบายของนักท่องเที่ยว ได้แก่ บ้านชนะชลโฮมสเตย์ แสงมุกดาโฮมสเตย์ ชานสมุทรโฮมสเตย์ วาสนาโฮมสเตย์ บ้านเคียงคลอง และบ้านกิ่งจ้อ มีการต่อเติมอาคารเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอยให้มากกว่าเดิม แต่ในขณะเดียวกันนั้นการต่อเติมดังกล่าว ไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการกระทำที่อยู่บนพื้นฐานการอนุรักษ์ เนื่องจากการต่อเติมดังกล่าวได้รบกวนรูปแบบโครงสร้างอาคารเดิมทำให้ความแท้ของความเป็นอาคารเก่าได้หายไปพร้อมกับการปรับเปลี่ยนรูปแบบดังกล่าว

ภาพที่ 79 : บ้านชนะชลโฮมสเตย์,มุกดาโฮมสเตย์

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 80 : ชาลุมสมุทรโฮมสเตย์,วาสนาโฮมสเตย์

ที่มา: ผู้วิจัย

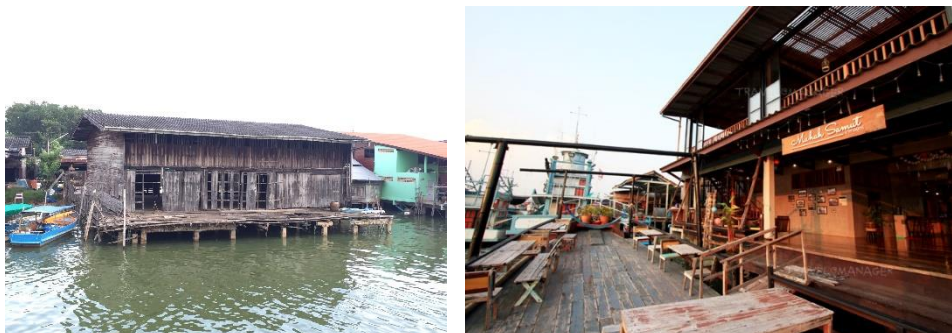

ภาพที่ 81 : บ้านเคียงคลอง

ที่มา: ผู้วิจัย

2. การจำลอง (replication) การสร้างอาคารขึ้นมาใหม่ให้เหมือนกับของเดิม อาคารที่ทำการจำลองนั้นขนาดอาจจะขยายหรือเล็กลงได้ แต่การจำลองดังกล่าวนี้จะไม่มีความสมบัตินี้ของแท้ที่อยู่เลยหากเพียงแต่ช่วยให้ประโยชน์ทางการศึกษาและความกลมกลืนต่อสถาปัตยกรรมในพื้นที่เท่านั้น เช่นเดียวกับมหาสมุทร บุติค โฮมสเตย์ เนื่องจากมหาสมุทร บุติค โฮมสเตย์นั้นได้ทำการซื้อต่ออาคารเก่าภายในชุมชนมา และอาคารเดิมนั้นมีสภาพทรุดโทรมอย่างมากไม่สามารถใช้งานได้ จึงจำเป็นต้องทำการจำลองขนาดและรูปแบบของอาคารเก่าเดิมมาเพื่อสร้างใหม่ทั้งหมด ภายใต้นขนาดของอาคารเดิม

ภาพที่ 82 : บ้านไม้เดิมก่อนถูกสร้างใหม่เป็นมหาสมุทร บุติค โทมสเตอร์ และมหาสมุทร บุติค โทมสเตอร์ปัจจุบัน

ที่มา: ผู้วิจัย

3. การสื่อความหมายด้วยโครงสร้างใหม่ (interpretive/infrastructure) ตามที่กฎบัตรอโคโมสว่าด้วยการสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ตามหลักการซึ่งการสื่อความหมายดังกล่าวนี้ถูกหยิบมาใช้ในการบอกเล่าประวัติความเป็นมาของอาคาร เพื่อสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ไว้เจ้าของได้มีการให้ความรู้และบอกเล่าเรื่องราวบ้านหลังเดิมผ่านรูปถ่ายเก่าและประวัติความเป็นมาของบ้านที่มีจัดแสดงอยู่ในโฮมสเตอร์ เพื่อสร้างความเข้าใจและความกลมกลืนกันของรูปแบบสถาปัตยกรรมในพื้นที่โดยเจ้าของปัจจุบันได้ทำการสร้างใหม่ขึ้นมาภายใต้รูปแบบอาคารเดิม โดยใช้ประวัติความเป็นมาเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวเท่านั้น เนื่องจากการก่อสร้างใหม่ไม่ได้เคารพถึงความเป็นของแท้ของอาคารหรือวัสดุดั้งเดิม

4. การใช้พื้นที่ที่มีอยู่ทดแทนการใช้งานแบบเดิม (replacement) การใช้พื้นที่ที่มีอยู่เดิมโดยการเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานใหม่และเป็นการใช้พื้นที่ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุด เป็นการหารายได้สู่ชุมชนโดยการใช้ศักยภาพภายในพื้นที่ให้คุ้มค่าที่สุด เพื่อหารายได้สนองรูปแบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นล้วนแล้วแต่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางเศรษฐกิจของชุมชนและอาชีพภายในชุมชน บ้านเก่าหลายหลังถูกดัดแปลงมาใช้เป็นที่พักเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวคนในชุมชนเริ่มที่จะทำอาชีพเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวมากขึ้น เช่น ขายของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์แปรรูปอาหารทะเล ร้านอาหาร ร้านขายขนม คาเฟ่ เพื่อหวังรายได้จากนักท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจดังกล่าวล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องส่วนบุคคล เนื่องจากผู้ที่ยังคงประกอบอาชีพประมงบางส่วนที่ยังเหลืออยู่ไม่ได้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการเปลี่ยนแปลงอาชีพดังกล่าว

5. การดูแลรักษา การดูแลรักษาสถาปัตยกรรมในพื้นที่นั้นเป็นการดูแลรักษาแบบเฉพาะบุคคล จากกรณีศึกษาทั้ง 7 หลังพบว่า การดูแลรักษาสภาพของบ้านนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการของนักท่องเที่ยว มีการต่อเติมและเพิ่มพื้นที่เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความสะดวกสบายมากที่สุด เช่น การต่อเติมห้องน้ำในห้องพัก หรือการต่อเติมห้องน้ำ เพื่อให้เป็นห้องน้ำส่วนรวมภายนอกห้องพัก นอกเหนือจากนี้ การต่อเติมดังกล่าวกลายเป็นสิ่งที่โฮมสเตย์ทุกหลังต้องการต่อเติม เนื่องจากเกรงว่า หากโฮมสเตย์ของตนไม่มีนั้นจะทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าพัคนั้นลดลง นอกจากนี้บ้านเก่าหลายหลังถูกรื้อถอนและสร้างเป็นบ้านเรือนสมัยใหม่ ซึ่งมีอายุราว ๆ พ.ศ. 2490-2520 ที่สืบเนื่องมาจากสภาพสังคมการกระจุกตัวของประชาชน รวมไปถึงเกิดเหตุเพลิงไหม้ใหญ่ในช่วงตลาดตอนกลาง ทำให้บ้านเรือนบริเวณนี้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอาคารสมัยใหม่

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในบ้านกรณีศึกษาพบว่า บ้านริมน้ำทั้งหมด ภายใต้ขอบเขตที่กำหนดตั้งแต่ถนนเทศบาลถึงช่วงสะพานประแสสินรวมถึงฝั่งแหลมสนบริเวณตรงข้ามเรือรบหลวงประแสสิน ผลจากจำนวนโฮมสเตย์ริมน้ำทั้งหมดจำนวน 109 หลัง มีโฮมสเตย์จำนวน 12 หลัง คิดเป็น 11.01% และพบว่าในจำนวน 12 หลังนี้เดิมประกอบอาชีพประมงมาก่อนจำนวน 7 หลัง คิดเป็น 6.42% ของบ้านริมน้ำทั้งหมด จำนวนบ้าน 7 ใน 12 หลังแสดงให้เห็นว่าบ้านพักที่เคยทำอาชีพประมงมาก่อนนั้นมีแนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวมากที่สุด อาจสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพที่เกิดขึ้น นอกเหนือจากโครงสร้างทางอาชีพแล้วศักยภาพของบ้านประมงนั้นมีความพร้อมมากกว่าบ้านในลักษณะอื่น ๆ ในแง่ของพื้นที่การใช้งานที่มีพื้นที่ค่อนข้างมาก สามารถปรับเปลี่ยนการใช้งานและจัดสรรพื้นที่ที่มีให้เกิดประโยชน์แก่การใช้งานในกิจกรรมใหม่ได้มากกว่า จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสามารถจัดกลุ่มของบ้านพักกรณีศึกษา โดยพิจารณาจากรูปแบบการเปลี่ยนแปลงได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่⁸⁷

1. การเปลี่ยนแปลงน้อยสื่อความหมายมาก

⁸⁷ ผู้ศึกษาได้ทำการคัดเลือกบ้านกรณีศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะของบ้านพักโฮมสเตย์จากลักษณะการเปลี่ยนแปลงการใช้งานที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพ และได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภทตามการเปลี่ยนแปลงของเจ้าของบ้านที่ต้องการตอบสนองนักท่องเที่ยว

2. การเปลี่ยนแปลงน้อยสื่อความหมายน้อย

3. การเปลี่ยนแปลงมากสื่อความหมายมาก

การศึกษาวิจัยพบว่า การปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานของบ้านพักอาศัยภายในชุมชนปากน้ำประแสร์นั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องไปกับโครงสร้างทางอาชีพที่เปลี่ยนแปลงไป เช่นเดียวกันกับการเปลี่ยนแปลงหลายด้านในชุมชน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงรูปแบบบ้านพักอาศัยให้กลายเป็นโฮมสเตย์รองรับนักท่องเที่ยว จากการศึกษากรณีสืบค้นตัวอย่างทั้ง 7 หลังพบว่ากลุ่มบ้านพักนั้นส่วนใหญ่ถูกเปลี่ยนแปลงโดยให้ความสำคัญกับการใช้งานเพื่อตอบสนองอาชีพใหม่เป็นหลัก การใช้งานของบ้านพักที่เกิดขึ้นนั้นจะสอดคล้องกับรูปแบบอาชีพของเจ้าของบ้าน เพื่อตอบสนองการใช้งานและใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เมื่อโครงสร้างอาชีพภายในชุมชนถูกเปลี่ยนไปการใช้งานของบ้านพักอาศัยก็ได้ถูกเปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน เมื่ออาชีพใหม่เข้ากำหนดรูปแบบการใช้งานของบ้านพักอาศัยก็ได้รับการเปลี่ยนแปลงอาชีพที่เกิดขึ้นส่งผลให้คนนำเอาบ้านพักอาศัยมาดัดแปลงการใช้สอย เพื่อหารายได้ทดแทนรายได้จากอาชีพเดิม เพื่อสอดคล้องไปกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เกิดการนิยามความเป็นชุมชนเก่าของตนเองสืบค้นประวัติความเป็นมาและค้นหาอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่มรดกวัฒนธรรมที่มีอยู่ภายในชุมชนและใช้เป็นที่ในการเชิญชวนนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่เมื่อชุมชนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงเกิดการนำเอาบ้านพักอาศัยมาดัดแปลงเพื่อใช้เป็นที่พักให้นักท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ตอบสนองพลวัตทางสังคมที่เปลี่ยนแปลง

กล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นปัจจัยจากภายนอกส่งผลให้อาชีพเดิมไม่สามารถตอบโจทย์ในการดำรงชีวิตแบบเดิมได้อีกต่อไป ประกอบกับความจำเป็นที่จะต้องนำเอามรดกและคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมที่มีอยู่ใช้พื้นที่มาเพื่อสร้างอาชีพเพื่อก่อให้เกิดรายได้ขึ้นจึงเกิดการนำเอาต้นทุนทางทรัพยากรที่ตนเองและชุมชนมีอยู่เพื่อสร้างโอกาสในการหารายได้รูปแบบใหม่ โดยบ้านในแต่ละหลังนั้นจะมีรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่มีส่วนคล้ายคลึงและแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับความพร้อมของเจ้าของในหลายด้าน ทั้งในเรื่องของบ้าน พื้นที่การใช้งาน สภาพแวดล้อม และเงินทุนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

การเปลี่ยนแปลงของกรณีศึกษาทั้ง 7 หลังพบว่า รูปแบบการเปลี่ยนแปลงจะถูกแบ่งตามรูปแบบการใช้งานและศักยภาพของอาคารที่ใช้ที่กล่าวมาข้างต้นดังนี้

1. กลุ่มบ้านพักที่เกิดการเปลี่ยนแปลงน้อยสื่อความหมายมาก

เนื่องจากความจำเป็นในการใช้งานมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบอาคารสถาปัตยกรรมในพื้นที่มาใช้งานใหม่เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเพื่อการสร้างรายได้ตอบสนองเศรษฐกิจนั้นเป็นกระบวนการที่เกิดควบคู่ไปกับการให้ความสำคัญกับคุณค่าของประวัติศาสตร์ภายในพื้นที่ เพื่อใช้สื่อความหมายระหว่างอาคารทางประวัติศาสตร์และชุมชนกลุ่มบ้านพักในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่นอกจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างน้อยแล้วยังถือเป็นกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับเรื่องราวในอดีตรวมไปถึงพื้นเพของอาชีพประมงที่เคยทำโดยสื่อสารผ่านรูปแบบอาคารที่ตั้ง เรือเก่า รวมไปถึงการใช้วัสดุในการประกอบอาชีพประมงมาประดับตกแต่งเพื่อให้ได้กลิ่นอายของวิถีประมง

ในส่วนของการการปรับการใช้งานของบ้านพักนั้นถือเป็นกลุ่มที่มีการใช้งานรูปแบบบ้านเดิมไว้ และใช้ประโยชน์จากแหล่งที่ตั้งและสภาพแวดล้อมของบ้านให้เกิดประโยชน์เชิงพาณิชย์ให้ได้มากที่สุด ทั้งการใช้พื้นที่ริมน้ำและพื้นที่ว่างในบ้านพัก เพื่อรองรับกิจกรรมของนักท่องเที่ยว มีการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวโดยไม่กระทบกับโครงสร้างเดิมของบ้าน อาจมีเพิ่มเติมห้องพัก ห้องน้ำและส่วนของพื้นที่อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อความเหมาะสมในการใช้งานในรูปแบบที่รองรับนักท่องเที่ยวให้ยังคงมีความสะดวกสบายภายในบ้านพักของตนเอง โดยที่ไม่มีกระทบกับโครงสร้างหลักที่ว่างและการใช้งานของบ้านบางส่วนถูกแทนที่ด้วยห้องพักและพื้นที่ในการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยวเพื่อประสบการณ์ที่ดีในการเข้าพัก จากการศึกษาสัมภาษณ์คำศัพท์ในการอนุรักษ์แล้ววิธีในการปรับเปลี่ยนของบ้านพักในกลุ่มนี้คือ การปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยที่มีอยู่ให้เกิดการใช้งานใหม่ให้ได้ประโยชน์สูงสุด และการใช้พื้นที่ที่มีอยู่ทดแทนการใช้งานแบบเดิม เพื่อให้การใช้งานสามารถเกิดประโยชน์สูงสุดและมีประสิทธิภาพมากที่สุด

2. กลุ่มบ้านพักที่เกิดการเปลี่ยนแปลงน้อยสื่อความหมายน้อย

ในกลุ่มบ้านพักกลุ่มนี้ในรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงการใช้งานไม่มีความแตกต่างจากกลุ่มแรกเท่าไรนัก การเปลี่ยนแปลงการใช้งานของบ้านพักเป็นไปตามรูปแบบการใช้งานที่เปลี่ยนไป มีการกันห้องเพื่อใช้เป็นห้องพักและการต่อเติมห้องน้ำเพื่อสร้างความสะดวกสบายให้แก่นักท่องเที่ยว และจุดประสงค์หลักในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้เกิดจากความต้องการในการสร้างรายได้จากกระแสการท่องเที่ยวและการเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมที่ชุมชนพยายามจะใช้สื่อสารให้แก่นักท่องเที่ยว

เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาใช้จ่ายภายในชุมชน หากแต่การให้ความสำคัญกับความเป็นชุมชน ประวัติศาสตร์ที่สะท้อนผ่านลักษณะทางสถาปัตยกรรมในชุมชนนั้นยังไม่มีมากเท่ากับกลุ่มที่ 1 เนื่องจากการให้ความสำคัญกับเรื่องราวคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่นั้นต่างกัน กล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้สอยที่ตอบสนองการใช้งานเชิงพาณิชย์ และการตอบสนองความต้องการในการสร้างรายได้มากกว่าการคำนึงถึงคุณค่ามรดกวัฒนธรรมในพื้นที่

3. กลุ่มบ้านพักที่เกิดการเปลี่ยนแปลงมากสื่อความหมายมาก

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มบ้านพักนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเพื่อตอบสนองการใช้งานใหม่มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของบ้านพักอาศัยโดยมีจุดประสงค์ให้รองรับการใช้งานในเชิงการท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุด การปรับเปลี่ยนโครงสร้างที่เกิดขึ้นมีทั้งการต่อเติม และการสร้างขึ้นมาใหม่โดยใช้วิธีแบบจำลองขึ้นมา เพื่อให้มีความกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมรอบข้างไม่ให้ดูโดดเด่นจนเกินไปและไม่ให้ดูทันสมัยจนเกินไป ยังคงแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับบริบทโดยรอบและนิเวศวิทยาที่เป็นแหล่งที่ตั้งของบ้านพักอาศัย จากพื้นที่ที่ตั้งที่อยู่บริเวณริมน้ำ จึงมีการใช้งานบริเวณริมน้ำเพื่อเป็นพื้นที่ส่วนรวมให้นักท่องเที่ยวมาใช้สอยพักผ่อนหย่อนใจ มีการใช้งานระบบนิเวศวิทยาโดยรอบของบ้านให้เกิดประโยชน์แก่นักท่องเที่ยวเป็นไปเพื่อการสร้างความประทับใจให้แก่ นักท่องเที่ยว ในเรื่องของการใช้งานและที่ว่างของบ้านพักอาศัยนั้นจะเป็นการใช้งานให้เอื้อประโยชน์ในการอำนวยความสะดวกมากที่สุด เช่น จัดทำห้องน้ำส่วนรวมในพื้นที่ส่วนรวม จัดทำห้องพักและห้องน้ำในตัว เพื่อสร้างความเป็นส่วนตัวให้แก่ักท่องเที่ยว เป็นต้น

กล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของบ้านเป็นส่วนใหญ่ หากแต่ยังคงสร้างให้กลมกลืนกับบริบทโดยรอบ จากการเปลี่ยนแปลงของบ้านพักที่เกิดขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบที่ใช้ในอาชีพประมงอย่างสิ้นเชิงหากแต่รูปลักษณะภายนอกยังคงสร้างให้กลมกลืนกับบริบทโดยรอบอยู่ เป็นผลให้รูปแบบเดิมของบ้านพักถูกเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเพื่อใช้ในการรองรับนักท่องเที่ยว เมื่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสามารถสื่อถึงรูปแบบการใช้งานในเชิงวิถีประมงได้จึงเกิดการสื่อความให้นักท่องเที่ยวทราบถึงเรื่องราวประวัติศาสตร์และวิถีประมงในอดีตผ่านการสื่อความหมายอย่างอื่นนอกเหนือจากลักษณะของบ้านพักอาศัย เช่น ใช้พื้นที่ตั้งในการบอกเล่าวิถีชีวิตความเป็นชาวประมงในอดีตผ่านเรือประมงที่ไม่ได้ใช้งานแล้วของเจ้าของบ้าน ผ่านการบอกเล่า

เรื่องราว ผ่านองค์ประกอบประดับตกแต่งภายในบ้านพักเพื่อให้นักท่องเที่ยวทราบถึงเรื่องราวและกลิ่นอายวิถีประมงจากเจ้าของบ้าน แสดงให้เห็นถึงการใช้งานมรดกวัฒนธรรมในรูปแบบอื่น นอกเหนือไปจากการสื่อความหมายผ่านลักษณะทางสถาปัตยกรรมและบ้านพักอาศัย

การเปลี่ยนแปลงทั้ง 3 รูปแบบที่เกิดขึ้นนี้เป็นจากเปลี่ยนแปลงที่มีจุดมุ่งหมายเหมือนกัน คือ การสร้างรายได้และหาผลตอบแทนเชิงพาณิชย์จากสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปของเศรษฐกิจและสังคม วัฒนธรรม มรดกวัฒนธรรมและวิถีประมงถูกนำมาใช้ในการเพิ่มมูลค่าเพื่อสร้างโอกาส สร้างรายได้ และอาชีพจากกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวถือเป็นผลจากการพัฒนาเมืองและฟื้นฟูเมืองจากความชบเซาและเสื่อมโทรม เพื่อเป็นการปรับตัวจึงมีการนำเอาทรัพยากรมาฟื้นฟูเพื่อสร้างรายได้ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ถึงแม้ว่าในขณะเดียวกันการลงทุนที่เกิดขึ้นจะเกิดขึ้นจากความพยายามในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่มรดกวัฒนธรรมในพื้นที่ ในทางกลับกันการลงทุนที่เกิดขึ้นก็เป็นการลดคุณค่าทางวัฒนธรรมด้วยเช่นกันหากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นผลจากความต้องการเชิงพาณิชย์ที่มีการเกินไป

จากการศึกษานำไปสู่การตอบคำถามวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและการทำงานของสถาปัตยกรรมในชุมชน และเกิดการเปลี่ยนแปลงต่อลักษณะทางกายภาพและวิถีการดำเนินชีวิตอย่างไร การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพในชุมชน เพื่อรองรับการเข้ามาของนักท่องเที่ยว รวมไปถึงวิถีชีวิตเช่นเดียวกัน เนื่องจากอาชีพประมงซึ่งเป็นอาชีพหลักในชุมชนไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้อีก คนในชุมชนจึงต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด หันไปให้ความสนใจกับกระแสการท่องเที่ยว จึงหยิบยกเอาเรื่องราวในอดีตที่แสดงถึงความสำคัญของพื้นที่มาเพิ่มมูลค่าและใช้ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวเพื่อใช้จ่ายในชุมชน และความต้องการสร้างรายได้ของคนในชุมชน เนื่องจากเล็งเห็นว่าพื้นที่ในชุมชนมีศักยภาพมากพอที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ ทั้งรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงระบบนิเวศ จึงมีการหยิบต้นทุนมรดกวัฒนธรรมและใช้ทรัพยากรที่ตนมีอยู่มาสร้างโอกาสเพื่อหารายได้เข้าสู่ชุมชน เช่นเดียวกันกับบ้านพักอาศัยถือว่าเป็นต้นทุนหนึ่งเช่นเดียวกัน หากแต่รูปแบบการใช้งานที่เปลี่ยนไปหรือการปรับเปลี่ยนการใช้งานในบ้านพักนั้นเป็นการกำหนดรูปแบบจากความต้องการที่จะสนองความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว หากนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจมากก็ส่งผลต่อรายได้ที่จะเข้ามาเช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงเป็นสาเหตุที่ว่าความคาดหวังในผลตอบแทนที่

จะได้รับของเจ้าของบ้านนั้นเป็นตัวกำหนดรูปแบบในการเปลี่ยนแปลงการใช้งานสถาปัตยกรรมในชุมชน โดยผลตอบแทนที่ว่าเป็นเรื่องของรายได้และประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการ แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อผลประโยชน์เชิงพาณิชย์เป็นหลัก รูปแบบและวิธีการในการอนุรักษ์จะแปรผกผันไปกับการใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ ในขณะที่คนให้ความสนใจกับกระแสการท่องเที่ยวเป็นหลัก จึงหยิบยกความเป็นชุมชนเก่าและการดำรงคงอยู่ของชุมชนเอาไว้ผ่านภาพลักษณ์ในการอนุรักษ์ย่านและชุมชนประวัติศาสตร์ที่ยังมีชีวิตที่สามารถมองผ่านเรื่องราวและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่ที่เป็นสื่อในการบอกเล่า หากแต่บทบาทในการอนุรักษ์นั้นถูกลดบทบาทลง เมื่อคนในชุมชนเห็นความสำคัญในเชิงพาณิชย์เป็นผลให้ความคงอยู่ในกระบวนการอนุรักษ์ถูกลดบทบาทและถูกใช้ในการสร้างภาพลักษณ์ให้ชุมชนเป็นชุมชนทางประวัติศาสตร์ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์เท่านั้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, *ลุ่มน้ำประแสร์*, เข้าถึงเมื่อ 25 ธันวาคม 2562, เข้าถึงได้จาก https://km.dmcg.go.th/th/c_218/s_220

กรมศิลปากร, *โบราณคดีกู้ภัย รายงานการจัดการแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์แผนปฏิบัติการป้องกันแก้ไข พัฒนาสิ่งแวดล้อม โครงการก่อสร้างเขื่อน อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมานพันธ์, 2547).

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม, *เที่ยวสุขใจไปประแส*, เข้าถึงเมื่อวันที่ 23 กันยายน 2561, เข้าถึงเมื่อ <http://www.thaiciv.com/wp-content/uploads/2016/12/Book.pdf>
กรองใจ ฉลาด, "พัฒนาการของเศรษฐกิจเมืองแกลง:วิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง." (ปริญา รัฐศาสตรบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2549).

กลุ่มงานมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศ สำนักพัฒนามาตรฐานแรงงาน กรมสวัสดิการคุ้มครองแรงงาน, *อนุสัญญาฉบับที่ 188 ว่าด้วยการทำงานในภาคการประมง ค.ศ.2007*, เข้าถึงเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <https://drive.google.com/drive/u/1/folders/1Rb4Z6rTZrH0IjbUKyTWyiXK2sdWJECtr>

กวี รักรัชพลอรียคุณ, "การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนย่านตลาดพลู." (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษา โครงการบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏธนบุรี, 2546).

กาญจนา แก้วเทพ, *การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน*, (กรุงเทพฯ: สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2538).

ความร่วมมือสากลเพื่อสนับสนุนชาวประมง (icsf), *คู่มือ ไอซีเอสเอฟ: ความเข้าใจอนุสัญญาว่าด้วยการทำงานในภาคการทำประมง ปี 2007*,

โครงการการศึกษาจัดทำนโยบายและยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าแห่งชาติ ปีงบประมาณ พ.ศ.2561, *ย่านชุมชนเก่าอยู่ตรงไหนในนโยบายสาธารณะ "ประชุมรับฟังความคิดเห็นระดับประเทศ ต่อร่างนโยบายและยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านชุมชนเก่าแห่งชาติ ภาคตะวันออก"*,

โครงการวิจัยด้านศิลปกรรมและงานช่างเมืองระยอง (ระยะที่2), *ศิลปกรรมและงานช่างสำคัญของลุ่มน้ำประแสร์ จังหวัดระยอง*, 2562).

จาดุรงค์ โปะรัตน์ศิริ, "การศึกษาปรากฏการณ์เจเนตรีฟิเคชันในการอนุรักษ์ชุมชนเมือง : กรณีศึกษาผลกระทบทางสังคมในย่านชุมชนบางลำพู กรุงเทพมหานคร." (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2546).

จิตติ มงคังชัยรัฐ, "การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา." ใน *เอกสารประกอบการเรียน ภาควิชาการพัฒนารัฐบาล: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 2540.

ณัฐธัญญา เลอพิไลย์, "การแข่งขั้ว"ทางวัฒนธรรม." *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร* 6, 2 (2556): 112-16.

เทศบาลตำบลปากน้ำประแส, *ถนนสายวัฒนธรรม*, เข้าถึงเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2561, เข้าถึงได้จาก <http://www.prasae.com/viewcontent.asp?group=17&contentid=92>

———, *ประเพณีทอดผ้าป่ากลางน้ำ*, เข้าถึงเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2561, เข้าถึงได้จาก <http://www.prasae.com/viewcontent.asp?group=17&contentid=92>

———, "แผนพัฒนาท้องถิ่น 4 ปี" พ.ศ. 2561-2564, (2561).

เทศบาลตำบลเมืองแกลง, *เมืองแกลงของเรา: เมืองเก่าบรรพชน*, (ระยอง: เทศบาลตำบลเมืองแกลง, 2546).

เทียมสุรีย์ สิริศรีศักดิ์, "บทวิเคราะห์ พ.ร.บ.ว่าด้วยเรื่องมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้." *วารสารเมืองโบราณ* 39, 4 (2556): 148-53.

ธนิก เลิศชาญฤทธิ, *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม*, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550).

ธนิต โตอดิเทพย์, "วิวัฒนาการเศรษฐกิจชุมชนชาวประมงปากน้ำประแส." (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2556).

ธีระ เยี่ยงวิศวรร, "การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในย่านบางลำพู อันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว." (วิทยานิพนธ์หลักสูตรเคหพัฒนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเคหการ ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2542).

นริศรา พงษ์จันทร์, "โครงการฟื้นฟูและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนตลาดใหญ่ (ตลาดเก่า) เมืองตะกั่วป่า." (ปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2558).

นริรัตน์ ไกรทอง, "การระบุคุณค่าเรือนแถวเก่าริมน้ำประแสเพื่อการอนุรักษ์." (วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2562), 7-8.

ประเวศ วะสี, *ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน ศักยภาพแห่งการสร้างสรรค*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2540).

ปรานอม ต้นสุขานันท์, *การอนุรักษ์ชุมชนเมือง*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559).

ปิ่นรัชฎ์ กาญจนรัชฎิ, *การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน*, (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552).

พวงทอง อ่อนอรุระ, *ความหมายของ “Illegal Fishing” กับ “Iuu Fishing” แตกต่างกันหรือไม่อย่างไร*, เข้าถึงเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <https://drive.google.com/drive/u/1/folders/1Rb4Z6rTZrH0IjbUKyTWyiXK2sdWJECtr>

ภาวิดา รังษี, "ปัญหาการประมงพาณิชย์ในจังหวัดระนอง." *วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา* 4, 4 (2558): 119-28.

มูลนิธิส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปะไทย, *พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจาดุรนต์รัศมีฯ กรมพระจักรพรรดิพงษ์และคณะเสนาบดี เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู เมื่อรัตนโกสินทร์ศก ๑๐๘, ๑๐๙, ๑๑๗, ๑๒๐ รวม ๔ คราวๆ*, (กรุงเทพฯ: 2549).

ยงฉัตร พิมลเสถียร, *การปรับปรุงฟื้นฟูเมืองและการอนุรักษ์เมือง*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557).

———, "ประเด็นวิกฤตเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในเมืองสำหรับประเทศไทย." *หน้าจั่ว* 9, (2012): 101-18.

วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ, *ย่านชุมชนเก่าในกรุงเทพฯ : นิยามและบทบาทในการจัดการมรดกวัฒนธรรม การถอดบทเรียนจากย่านบางลำพู – บ้านพานถม*, (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561).

ศรีศักร วัลลิโภดม, *ธรรมชาติของสรรพสิ่ง: การเข้าถึงความจริงทั้งหมด “ความเป็นมนุษย์กับพัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรม”*, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสวดศรี-สุภะดีวงศ์, 2547).

———, "ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น." *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร* 11, 1 (2533): 37-54.

ศูนย์เฝ้าระวังและคาดการณ์สถานการณ์ด้านการประมง กองวิจัยและพัฒนา กรมประมง, *ระบบระบุตำแหน่งเรือประมงไทย Vms (Vessel Monitoring System)*, เข้าถึงเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <https://drive.google.com/drive/u/1/folders/1Rb4Z6rTZrH0IjbUKyTWyiXK2sdWJECtr>

สภาราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมศัพท์ภูมิศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2549), 219.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : แนวทางศึกษาวิเคราะห์และวางแผน*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (ขอนแก่น: ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2529).

สัญญา สัญญาวิวัฒน์, *การพัฒนาชุมชน*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2525).

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, *คู่มือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ประเภทย่านชุมชนเก่า*, เข้าถึงเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2563, เข้าถึงได้จาก <http://www.onep.go.th/nced/wp-content/uploads/.pdf>

สำนักงานวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, *พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 : การรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้*, เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2564, เข้าถึงได้จาก <https://library2.parliament.go.th/ebook/content-issue/2562/hi2562-011.pdf>

สิทธิพร ภิรมย์รัตน์, "การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม: แนวคิด หลักการและผลการปฏิบัติ." *หน้าจั่ว* 20, (2547): 40-56.

สุพัฒน์ บุญยฤทธิกิจ, *บ้านไม้เรือนไทย : บ้านเรือนที่สร้างด้วยไม้ในประเทศไทย*, (กรุงเทพฯ: ทริปเพิ้ลกรุ๊ป, 2561).

หนูมาน กรรมฐาน, *ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 65 : พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)*, (นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2562).

อังคณา แก้วคำหา, "แนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำ จังหวัดระยอง." (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการวางแผนภาค คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550).

อำพิกา สวัสดิ์วงศ์, "ถนอมสุขุมวิทกับการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภูมิภาคตะวันออกของประเทศไทยช่วงทศวรรษ 2480-2520." *วารสารประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์* 2, 1 (2558): 14-63.

โอฬาร ถิ่นบางเตียว, "การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่น ด้วยวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า: กรณีศึกษาตำบลกระแสบน อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง." *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา* 4, 2 (2559): 1-29.

ภาษาอังกฤษ

Bensiya at, *วิวัฒนาการประแส*, เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2562, available from <http://www.smcvt.net/?p=2356>

- Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, accessed 3 March 2020, available from <http://ich.culture.go.th/images/stories/ich-pdf/2.1Convention-Safeguarding-Intangible-cultural-Heritage.pdf>
- douglas, james, *Building Adaptation*: Butterworth-Heinemann, 2006).
- Einarsson, Ágúst, *Cultural Economic*, (Iceland: Bifröst University, 2016).
- petter Roberts and hugh sykes, *Urban Regeneration a Handbook*, (London: the british urban regeneration association, 2000).
- Thaimaptravel, วัดแหลมสน (สมมติเทพฐาปนาราม) ระยอง, เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2561, เข้าถึงได้จาก <http://www.thaimaptravel.com/articles-inner/location-tour/62.html>
- The burra charter, accessed 23 December, 2018, available from <https://australia.icomos.org/publications/charters/>
- The Valletta Principle for the safeguarding and Management of Historical Cities, *Towns and Urban Areas*, accessed 23 December, 2018, available from https://www.icomos.org/Paris2011/GA2011_CIVVIH_text_EN_FR_final_20120110.pdf
- Washington Charter, accessed 23 December, 2018, available from <http://www.icomosthai.org/charters/Washington.pdf>

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	มณฑล ภู่อุทยาน
วัน เดือน ปี เกิด	1 ธันวาคม 2535
สถานที่เกิด	กรุงเทพฯ
วุฒิการศึกษา	พ.ศ. 2558 สำเร็จการศึกษาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา อำเภอมือเมือง จังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2559 ศึกษาต่อระดับปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม กลุ่มวิชาอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร ที่อยู่ปัจจุบัน 8 ซอยสุขุมขึ้น ถนนอโศกดินแดง เขตดินแดง กทม 10400

